

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

HOLBERGS BREVE

HOLBERGS BREVE

MED UNDERSTØTTELSE AF CARLSBERGFONDET

UDGIVNE AF

VERNER DAHLERUP

HOLBERGSAMFUNDET AF 3. DECEMBER 1922

G. E. C. GADS FORLAG · KØBENHAVN

MCMXXVI

INDHOLD

FORORD	XI
INDLEDNING	1— 30
BREVE	31—199
I. Ansøgning om professorembede. Omtrent nytår 1714	33
II. Brev til Hans Gram. Dateret Amsterdam 21. maj 1714	38
III. Brev til Chr. Sehestedt. Dateret Rom 29. december 1715	43
IV. Brev til Hagen. Dateret 13. december (1720)	50
V. Brev til Hagen. Dateret 2. august 1721	55
VI. Brev til Hagen. Dateret 10. marts 1722	57
VII. Brev til Hagen. Dateret 5. december 1722	59
VIII. Brev til Hagen. Dateret 6. marts 1723	61
IX. Brev til Hagen. Dateret 21. oktober 1723	63
X. Brev til Hagen. Dateret 11. marts 1724	65
XI. Brev til Hagen. Dateret 24. maj 1724	67
XII. Brev til Hagen. Dateret 2. september 1729	71
XIII. Brev til Hagen. Dateret 10. september 1729	74
XIV. Brev til Hagen. Dateret 21. januar 1730	76
XV. Brev til Hagen. Dateret 30. september 1730	78
XVI. Brev til Hagen. Dateret 27. januar (1731)	82
XVII. Brev til Hans Gram. Dateret 29. januar 1733	84
XVIII. Skrivelse til kammerkollegiet. Dateret 19. juli 1740 ..	90

XIX. Skrivelse til Sjællands biskop. Dateret 2. august 1740	93
XX. Klage til kammerkollegiet. Dateret 7. december 1740	96
XXI. Skrivelse til kancellisekretær J. S. Bentzon. Dateret 20. december 1740	99
XXII. Skrivelse til Notarius publicus. Dateret 21. december 1740	106
XXIII. Skrivelse til Notarius publicus. Dateret 22. december 1740	108
XXIV. Købekontrakt på Stillinge kirke og kirketiende. Dateret 18. maj 1745	113
XXV. Brev til statsminister, grev Joh. Ludv. Holstein. Dateret 3. februar 1747	116
XXVI. Brev til statsminister, grev Joh. Ludv. Holstein. Dateret 3. juli 1747	121
XXVII. Holbergs sidste vilje. Dateret 20. januar 1748 med udaterede tilføjelser	125
XXVIII. Brev til ridefogden Frederik Bjerre. Dateret 4. september 1748	130
XXIX. Brev til ridefogden Frederik Bjerre. Dateret 4. oktober 1748	134
XXX. Opgørelse af Holbergs tilgodehavende i major F. L. Bülow's dødsbo. Dateret 5. oktober 1748	136
XXXI. Brev til oberstløjtnant A. O. Rohweder. Dateret 19. november 1748	138
XXXII. Udtog af et brev til ridefogden Lars Winderslef. Dateret 5. april 1749	140
XXXIII. Brev til biskop Hersleb om Havrebjerg kongetiende. Dateret 28. juni 1749	142
XXXIV. Brev til overhofmester, grev Henrik VI af Reuss. Dateret 18. august 1749	145

XXXV.	Brev til ridefogden Frederik Bierre. Dateret 1. oktober 1749	152
XXXVI.	Brev til ridefogden Frederik Bierre. Dateret 11. november 1749.....	155
XXXVII.	Brev til ridefogden Frederik Bierre. Dateret 23. januar 1750	159
XXXVIII.	Brev til grev Henrik VI af Reuss. Dateret 17. april 1750	162
XXXIX.	Brev til grev Henrik VI af Reuss. Dateret 26. april 1750	166
XL.	Udtalelser om kvæstorembedet. Udateret (marts 1751)	169
XLI.	Brev til konsistorium. Udateret (april 1751).....	174
XLII.	Brev til ridefogden Frederik Bierre. Dateret 14. oktober 1751	176
XLIII.	Brev til statsminister, grev Joh. Ludv. Holstein. Dateret 22. november 1751	179
XLIV.	Brev til statsminister, grev Joh. Ludv. Holstein. Dateret 15. juni 1752.....	182
XLV.	Erklæring til kongen om præsten Gynthers klage-mål. Dateret 26. februar 1753	185
XLVI.	Brev til den danske skueplads's skuespillere. Dateret 17. maj 1753	191
REGISTRE	201—07

FOR mere end 30 år siden undersøgte og afskrev jeg alt, hvad jeg kunde finde, der var skrevet med Holbergs egen hånd. Det var især senere landsarkivar Gerh. Hornemann, som den gang hjalp mig med at fremdrage hidtil utrykte Holbergske dokumenter. For disse tjenester og i det hele for et venskab, der er over 40 år gammelt, siger jeg ham herved hjertelig tak.

Min ven, overbibliotekar Carl S. Petersen bringer jeg en varm tak, fordi han ikke alene var den, der oprindelig tilskyndede mig til at genoptage mine gamle Holbergstudier, men også nu ved afslutningen af værket og ved udgivelsen har ydet mig uvurderlig hjælp. Professor dr. polit. Axel Nielsen har venligst givet mig lov til at omtale, at nogle af mine oplysninger om personer, som nævnes i ridefogedbrevene, er tagne fra hans optegnelser efter kirkebøgerne. Ligeledes takker jeg overbibliotekar R. Paulli, som har ydet mig værdifuld hjælp ved at besvare en række spørgsmål.

Endelig må jeg med tak nævne, at denne udgave med dens mange faksimiler ikke vilde kunne være udkommet uden Carlsbergfondets støtte.

VERNER DAHLERUP

INDLEDNING

HOLBERGS »breve« kaldes bogen, men hvad der menes dermed, må forklares, da meget af det, som man vil finde her, er ting, som ellers ingen vilde falde på at give navn af breve. Bogen indeholder nemlig ikke alene virkelige privatbreve fra Holberg, men også skrivelser til forskellige øvrighedspersoner og regeringskontorer, hans ansøgning om at blive professor ved universitetet, hans tjenstlige begæring om at fritages for hvervet som universitetets kvæstor, hans »sidste vilje« (1748), hans trusselsbrev til det kongelige teaters skuespillere m. m.¹

»Brevene« er altså i virkeligheden dokumenter, som mere eller mindre viser os Holberg som menneske, men som han ikke selv havde skrevet for at udgive dem. Nogle af dem er skrevne med hans egen hånd, andre er førte i pennen af skrivere ell. lign., men så meget prægede af Holbergs ånd, at man kan gå ud fra, at han har haft den afgørende indflydelse på brevenes indhold og form, med andre ord, at de rimeligvis er skrevne

¹ Holbergs »Betænkninger over det soranske Academies indretning og vedligeholdelse«, der hører til de aktstykker, som efter planen skulde medtages, er udeladt, fordi de er aftrykte og omhyggelig forklarede i det af Holberg-Samfundet nylig udgivne skrift ALFR. GLAHN: *Sorø Akademi og Holberg*. 1925.

efter hans koncept eller diktat. Til nogle af de her aftrykte dokumenter er originalerne tabte, så at vi må nøjes med mere eller mindre nøjagtige kopier fra Holbergs egen tid eller fra senere tider.

Det har ikke været hensigten at aftrykke alt, hvad tiden har levnet os af ting, som er skrevne med Holbergs hånd.¹ Udeladte er den store masse vota i universitetssager, som findes samlede i Københavns universitets arkiv; de burde engang udgives²; men skønt de giver en del bidrag til Holbergs karakteristik, har de måttet udelades her, da det dog især er Holberg som embedsmand, de viser os. — Udeladte er fremdeles småting som hans navnetræk fra opholdet i Oxford;³ hans forlagskontrakt med bogtrykker Berling,⁴ underskriften er Holbergs, men selve dokumentet er utvivlsomt affattet af forlæggeren. Noget lignende gælder Holbergs kodicil til testamentet (28. dec. 1753) og hans disposition over »rørende Gods, Løsøre« m. m. (16. jan. 1754); begge dokumenterne er underskrevne (det sidste med rystende hånd) af Holberg, og indholdet svarer selvfølgelig til hans ønsker; men de er sikkert sat i stil af en eller anden jurist; der er intet som helst holbergsk ved udtrykkene.⁵ Dernæst er udeladte hans næsten formularagtige latinske ønsker om lykke på rejsen for nogle ejere af stambøger,⁶ de korte

¹ se videre om det nærmest følgende især fortalen til CARL S. PETERSENS udgave af *Holbergs samlede skrifter*, og TH. A. MÜLLER: »Bevarede Holbergminder« i *Holberg Aarvog* 1920 s. 86 f. ² enkelte af dem er udgivne; se fx. *Illustreret Tidende* for 30. november 1884 (med faksimile). ³ i »*Nomina peregrinorum et aliorum in Bibliothecam Bodleianam admissorum*«; faksimile i ANNA BORCH (d. e. ANNA ERSLEV): *Hvorfor* (1888) s. XI. ⁴ tilhører skuespiller NICOLAI NEIIENDAM; faksimile i FRANCIS BULL: *Holberg som historiker* (1913) s. 113. ⁵ trykte bl. a. i WILLE HØYBERGS »*Kiøbenhavnse Samlinger af rare trykte og utrykte Piecer*« I (1755) s. 455—468; faksimiler i ALFR. GLAHN: *Sorø Akademi og Holberg* (1925) s. 32. ⁶ *Holberg Aarvog*. 1920 s. 88; 1924 s. 209.

Georgius Homerus Smyrnaeus, anno 1705 Oct.

Johannes Perry ~~Montal~~ Linthorsen^u Anno 1705 Anni primo tertio die Oct.

Franciscus Baccke Norvegicus Danus^{Jan} die 14. 1706

Carteret Baro de Hannes. Jan. 19.

Johannes Disney, Lincolnensis. Jan. 29. 1706. 1707

Cristianus Brixius Nidrosia¹ = Norvegus. 18 Apr. Anno 1706

Ludovicus Holbergus Norvegus

die 18 Apr. 1706

Casparus Otto de Minciliff die 27. May 1706

Christophorus Henricus de Globig die 27. Maji 1706

Gottlob Fridericus Jenichen, A. M. Lijf. die 27. May. 1706.

Ju: Chalmers Scoto-Britannus Junij 25. 1706.

Holbergs og hans rejsefælle Chr. Brix's navnetræk i det Bodleyanske Bibliotek i Oxford.

påskrifter, han satte på fortegnelsen over hans jordegods, på forslaget til adelsvåbenet¹, endvidere kvitteringer og andet sligt², der kan have værdi for personalhistorikere m. fl. for ikke at tale om autografsamlere, men som sjælden eller aldrig er dokumenter, der lærer os noget om Holberg som menneske. — I det kgl. bibliotek i København (Ny kgl. samling 4to nr. 2031) findes en afskrift af Andr. Hojers apologi for hans Programma de nuptiis, og det er Holberg selv, der har afskrevet værket; men her er det kendsgerningen mere end dokumentet selv, der har interesse for os,

Heller ikke har man kunnet medtage Holbergs manuskripter til trykte bøger; af sådanne kendes hidtil: manuskriptet til Heltehistorierne i Oslo universitetsbibliotek³; det er skrevet med to forskellige skrivers hænder, men Holberg har egenhændig rettet det og gjort store indskud deri. Af lignende art er manuskriptet til »Don Ranudo«⁴; men desværre er Holbergs større indskud i komedien gået tabt, og kun hans egenhændige mindre rettelser er bevarede⁵.

I Sorø akademis bibliotek findes det exemplar af 1. bind af Holbergs Danmarkshistorie (1732), der har været brugt som »trykt manuskript« til anden udgave af værket (1753). I de to første ark af bogen er der kun rettet meget lidt; men ellers er der næppe en side, hvorpå der ikke er rettet noget (ofte er der 10—12 rettelser på siden); men de allerfleste rettelser er rent »ortografiske«, idet fx. Krig rettes (over 500 gange) til *Kriig*, Roskilde

¹ faksimile i »*Jubeludgaven*« af komedierne III (1888) s. 37. ² se fx. faksimile i *Gyldendalske Boghandels Juletidende* 1902 nr. 2. *Illustreret Tidende* 1922 s. 21.

³ faksimile i (norsk) *Historisk Tidsskrift* II (1872), og i *Danmarks Riges Historie* V. s. 187 jf. LEIV AMUNDSSENS bemærkninger i Holberg Aarvog 1923 s. 13 ff. ⁴ i Københavns universitetsbibliotek (Additamenta nr. 149 fol.)

⁵ se især JULIUS MARTENSENS udgave af *Holbergs komedier* I (1897) s. 126.

(omtrent 125 gange) til *Roeskilde*, Holsten (omtr. 80 gange) til *Holsteen*, ganske til *gandske*, Uroeligheder til *U=roeligheder*, Gud til *GUD* og meget mere af lignende art, som man ikke kan tænke sig, at Holberg har spildt sin tid med at rette. At det ikke er Holberg, vi må give skylden for disse retskrivningsændringer, ses end videre af, at rettelserne undertiden tyder på misforståelser, som man ikke kan tiltro værkets forfatter; i 1. udgave s. 293 står der: »[kongen] havde siden stedse Afskye for Krig, hvoraf han saae sig intet gott at have fundet«; det sidste ord er tankeløst rettet til *kundet*; i 2. udgave (1753) står dog det rigtige: *vundet*; 1. udgave s. 754 har »Jordegn« (d. e. jordegen, selvejer), men det er rettet til »Jorddegn«; også denne fejl må dog være faldet en korrekturlæser for brystet og er undgået i 2. udgave, medens ellers som oftest rettelserne i det gennemsete exemplar er taget til følge i 2. udgave. Når man så desuden ser, at den hånd, hvormed disse og lignende rettelser er foretaget, slet ikke ligner Holbergs, kan man rolig gå ud fra, at de må tilskrives en faktor eller sætter i Høpffners bogtrykkeri. — Holbergs håndskrift genkender man derimod let på nogle, for resten ikke særlig mange (et halvhundrede) steder, hvor forældede eller fremmede ord er ombyttede med andre¹, og på endnu færre, højt regnet en snes steder, hvor rettelserne tyder på, at forfatteren har fået bedre viden efter 1. udgaves fremkomst; Grams navn er fx. kun nævnt én gang (s. 424).

Endelig har det kongelige bibliotek i København (Ny kgl. saml. i 4to nr. 2020 m) fire blade (paginerede s. 27–34) af manuskriptet til Holbergs Epistel nr. 447. En del af manuskriptet ligger til grund for den ældste udgave i Epistlernes toms V

¹ eksempler i DAHLERUP: *Det danske Sprogs Historie* (1896) s. 74, 2. udg. (1921) s. 82.

Kald frit sig, at alle saavel Danke som Svendske Skribentere have glemte at tale om, ja at sætte blandt Kongernes Tal en af de største Regentere, der har været i Norden. Det er sandeligen een af de største Ting, man kand støde sig paa, og den haardeste Knude at løse for de Islandiske Skribentere, helst saasom de beskylde Saxonem Grammaticum for at have talt for prægtigt om de gamle Konger, og giordt flere Regentere end der virkeligen haver været. Ikke at tale om, at ey heller nogen fremmed Historie Skri- vere taler om denne Ivar Vidfadmi, som siges at have regieret baade udi Engelland, Saxen og Nysland, saa at man derudover snart skulde salde paa de Tunker, at denne store Monarch allene har regieret udi de Islandiske Skribenters Hierner. Men jeg har fastmig for at følge den Islandiske Hypotesin, som den, der nu omstunder er funden rimeligst, og derfor bliver ved den Orden, som findes hos Torfaam.

Harald Hyldetand.

Efter Ivar Vidfadmi sukte hans Datters Son, Harald Kal- den Hyldetand. Denne Konge skal have regieret meget længe, og nogle Skribentere skal have holdet ham for at have været den be- kiendte Gothiske Kong Maricus, som indtóg Rom; men hvad som Svendske, Danke og Nordiske eller Islandiske Skribentere fortælle om denne Harald, haver ingen Overensstemmelse med hvad som andre fortælle om Marico, thi de ere alle eenige derudi; at Harald Hyldetand udi sin gamle Alder omkom udi Sverrig, og det paa saadan Maade: Imellem ham og Hagen King Kongen af Sver- rig opvattes Tvistighed, saa at de rustede sig imod hinanden baa- de til Lands og Bands. Der siges, at Hagens Flode bestod af 2500 Skibe og at Haralds var ikke mindre: Begge Kriigshærene til Lands komne sammen paa en Bredde ved Brovalla udi Vester-Goths land. Den Svenske Kriigshær blev anført af Kongen selv, og den Danske af en Kiempe ved Navn Ubbo, efterdi Harald formedelst hans høye Alder saadant ikke kunde forrette, omendfiont han dog var med udi Slaget: mand sigtede længe med stor Haardnatten- hed, indtil de Danke tillige med Kong Harald selv og Anførerer blev slagen. Saxo siger, at den bekiendte Kistmpe Stærk Odder,

U
e
e

e

e

U
e

Harald
Hyldetand

Slag ved
Brovalla.

e

e

(a) nogle Svenske historier tale vel om en Dansk Konge ved navn Ivar, som regierede paa den tid og som undertvang Sverrig: men ikke om saadan s[t]or [monark]. Det sidste ord er bortskåret ved indbinding.

Side 53 i 1. udgave af Holbergs Danmarkshistorie. Tomus I (1732). Med Holbergs hånd er kun noten nederst på siden: »(a) nogle Svenske historier tale vel om en Dansk konge ved navn Ivar, som regierede paa den tid og som undertvang Sverrig: men ikke om saadan s[t]or [monark]. Det sidste ord er bortskåret ved indbinding.

2/3 naturlig størrelse.

igien for at bringe-dem til Lydighed, og finder man udi et saadant Udto, hvorledes Rigets Provincier vare taxerede udi Krigs-Styr i denne Konges Tiid, nemlig Slesvig stod for 130 Skibe, Ribe Stift for 220, Wendsyssel for 50, Fyen for 100, Siælland for 120, Skaane for 150.

Paa samme Tiid var en Biskop udi Slesvig ved Navn Waldemar. Den samme saafom han *descenderede* fra Kong Nicolao, og derforuden var en ærgærrig og urolig Mand, tog han Leilighed af det Uvenskab, som var imellem Kongen og Keyseren, og lod sig merke med at have Prætentioner paa Riget. Efterat han havde giort Forbund med adskillige Forster i Tydskland, sær med Grev Adolf af Skovemborg, tog han onskder Mafken af, og offentligen lod sig kalde Konge af Danmark. Men, saafom man paa de Tider udi Danmark forstod sig ikke mindre paa Statskonster end at føre Skædet, gav man denne urolige Mand gode Ord, indtil man med Behændighed fik ham fangen. (m) Dette gav ellers den første Anledning til Misforstand mellem Kongen og Grev Adolf af Skovemborg, som brød ud til en af de største Krige, Danmark nogen Tiid har ført. Samme Grev Adolf, saafom han var bleven Kongens Fiende, gjorde han udi det Aar 1200 et Tog mod de Vender, som tilhørede Danmark. Herudover rustede Kong Knud sig mod ham for at angribe Holsten, som ogsaa mod Eideren med sit Folk. Adolphus gif ham med en anseelig Krigs-Hær i Møde, og leirede sig paa den anden Side af Eideren, saar at det saae ud til et Feltslag. Men Kongen, saafom han var en erfaren Krigs-Mand, og merkede, at Græven ikke længe kunde underholde saa stor Magt, undslog han sig for at indgaae nogen Trefaning, og derved vandt det, som han sigtede til, nemlig at den fiendtlige Krigs-Hær blev *dissiperet*, og kunde i Hast ikke samles igien. Mod Foraret af samme Aar satt Græven sig for at befæstige den Stad Rensborg, (n) som er en Grændse-Stad mellem

J i 3

Hole

(m) Anonym. hist. Archiep. Brem. vid. Crant. Metrop. lib. 7. cap. 31. hvor han siger, at samme Waldemar ved Dorste søgte at bane sig vej til Kronen.

(n) Denne Stad kaldes hos nogle gamle Stribere Reinoldsborg vid. Arnold. Lub. Conr. Chron. Slay. lib. 6. hvor denne Krig udførligt beskrives.

(1754); resten er overstreget og udeladt¹ i udgaven fra 1754, skønt Holberg tydelig nok oprindelig havde villet udgive det; det hører altså hjemme blandt de skrifter, Holberg har forfattet med tanken på offentliggørelse.

Endnu står kun tilbage at omtale den største grund til, at man ikke kan sige, at denne udgave indeholder alle Holbergs »breve«. Hvad Holberg selv kalder breve (epistler ell. lign.) er nemlig på ingen måde altid virkelige brevskeber; om en stor del af hans værker gælder det, at skønt de har form af breve, er de lige så vel som hans poetiske og videnskabelige værker skrevne med offentliggørelse for øje. Herhen hører Holbergs åbne breve til Paulli og Phønixberg, Holger danskes brev til Burman, det franske sendebrev til Arckenholz om dronning Christinas historie, de tre latinske levnedsbreve og endelig de fem bind danske epistler, stiledede til en mængde »personer«, snart til en ven, som Holberg siger »du« til, snart til en bekendt, han tiltaler med »min herre«, snart til et collegium politicum, der sikkert er ligeså opdigtet som hans venner og nære bekendte. De allerfærreste (om i det hele nogen) af epistlerne har været sendt med posten, skønt Holberg undertiden giver det udseende af, at han skal betale postpenge for dem. Om Epistel 439 vides det, at det er P. F. Suhm, der sigtes til; men man ved intet om, at Holberg har sendt epistlen til Suhm; det kan godt være gået med dette rosende brev, som med de hånende breve til Paulli og til Phønixberg, at »modtagerne« vist ikke har set Holbergs

¹ optrykt i A. E. BOYES *Holbergiana* II (1833) s. 46, af F. FABRICIUS *120 af Holbergs epistler* (1858), s. 383, og i CHR. BRUUNS udgave af *epistlerne* V (1875) s. 302. Om grunden til, at Holberg strøg et stykke af Ep. 447, se (dansk) *Historisk tidsskrift* 6. række IV s. 368 (DAHLERUP: *Om Holbergs sidste Autobiografi*). Faksimile af det ikke overstregede stykke i P. HANSEN: *Illustreret dansk Litteraturhistorie* I (1886) s. 568; 2. udg. II (1902) s. 196–7.

breve til dem, før de læste dem på tryk. — Alle disse skrifter i brevform hører hjemme ved siden af Holbergs andre værker, men ikke i en udgave af hans »breve«.

Medens Holbergs brevskrivning til publikum kan fylde flere ret tykke bind, har hans virkelige brevveksling været meget lille; han siger det selv (i Epistel nr. 85), og de privatbreve fra ham, som er bevarede, viser det med stor tydelighed; vel er det utvivlsomt, at flere breve fra Holberg er gået tabt, men vi kan dog trygt påstå, at selv om vi havde alle hans breve, vilde de ikke nøde os til at ændre meget i det billede af Holbergs brevveksling, som vi nu kan danne os. Holberg har ikke uden nødvendighed skrevet breve, og han har ikke lagt vind på at gøre sine breve interessante. Han er i den henseende en modsætning til Baggesen, der på en udenlandsrejse skrev over 300 breve i et år, og til Kamma Rahbek, hvis breve er hendes vigtigste bidrag til litteraturen. Man kan roligt gå ud fra, at de tabte breve fra Holberg til den svenske digterinde fru Hedvig Charlotta Nordenflycht¹ og til den danske skuespillerinde jomfru Antonette Ursin² ikke i og for sig har været synderlig mærkværdige skrifter; havde de været det, havde Holberg utvivlsomt ladet dem trykke, ligesom han gjorde med brevet om (til?) Suhm; det har været Holbergs berømte navn, der har givet brevene deres værd for modtagerinderne.

¹ »Poetinden (har skrevet) blant andet et Vers, der viser at Hun har corresponderet med vores lærde Hr. Assessor Lud. Holberg udi visse Philosophiske Materier«, Forlæggerens fortale til *Qvindeligt TankeSpil af en Hyrdinde i Norden* tillige med nogle vigtige Spørsmåale til Hr. Assessor Holberg. 1746; jf. (HEDV. CH. NORDENFLYCHT) *Qwinligt Tankespil af en Herdinna i Norden* (Stockh. 1744) s. 145, 192. HILMA BORELIUS: *Hedv. Ch. Nordenflycht* (Uppsala 1921) s. 94—96. ² WERLAUFF i *Nyt historisk Tidsskrift*, VI. 575. Kun det tomme omslag til brevet findes nu i det danske rigsarkiv (Mallingiana).

De 46 breve og aktstykker, som hermed udgives, vil ikke bringe Holberg-kendere noget overraskende nyt, så meget mindre som alle brevskeberne, på en enkelt ubetydelighed nær, har været udgivet tidligere. Vi har fx. længe vidst, at Holberg gjorde sin første udenlandsrejse i selskab med (d. e. som tjener hos?) en Moscovitisk Edelmand; men vi ved det kun, fordi Holberg selv siger det i sin ansøgning om professoræmbedet; at der »forgangen uge« blev »spilled en comoedie som heeder *Barselstue*«, har man vidst og jævnlig drøftet, efter at Botten Hansen første gang havde udgivet brevet af 21. oktober 1723; Chr. Bruun¹ har allerede brugt brevet af 3. februar 1747 til at udrede, hvorledes det gik til, at Holberg blev ophøjet i friherrestanden; og endelig har Holbergs ord om sig selv (i brevet af 17. maj 1753) »efterdi jeg er stifter (af den danske skueplads) og efterdi jeg har lovet at igiennemsee stykker, og at dømme om deres capacitet, som antages til at agere« været almindelig kendte, efter at Overskou lod brevet trykke i 2. bind af *Den danske skueplads's historie* (1856).

Man må ikke vente at finde store, nye bidrag til Holbergs karakteristik i disse tørre og mavre dokumenter; men nu, da de er stillede sammen, medens de hidtil har været spredte, ofte næsten skjulte, på forskellige steder, vil man måske lettere kunne se, at det, vi andensteds fra ved om Holberg, stundom kommer til at stå i et skarpere lys ved hjælp af brevene, og at de især kan hjælpe til at udfylde det billede af Holberg, som hans trykte værker² giver.

Brevskeberne viser os naturligvis ikke Holberg som den store comicus. Men helt har han ikke kunnet skjule sit lune; et ryk-

¹ *Ludvig Holberg og Tersløsegaard* (1905). ² se herom især TH. A. MÜLLER: *Holbergportrætter* (1918) s. 25 ff.

kerbrev til sin bogkommissionær Hagen begynder han med ordene: »Saa som den forfærdelige 11. Junij er for haanden, paa hvilken Dag ieg og andre Guds børn skall gjøre regnskab for det vi har giordt aaret igiennem«; i et andet brev bruger han en vending, som minder om Jeppe paa Bjerget: »han drak bøger i sig som iorden drikker vand«; sin selvsikkerhed med hensyn til den lykke, som 1. bind af komedierne vil gøre, udtrykker Holberg ved de spøgefulde ord: »Troe mig. I skall faa latter nok for de halvtredie mark.« — Lignende skæmtefulde vendinger findes for resten ofte i Holbergs populærvidenskabelige værker (fx. i Danmarkshistorien). Det er også om stilen i disse værker, Holbergs udtryksmåde i de bedste af brevene og de andre aktstykker minder mest. Korthed og klarhed er deres hovedegenskaber; alt overflødig undgås, selv i henvendelserne til kongen og de andre øvrighedspersoner; snørklet kancellistil kan Holberg ikke overvinde sig til at bruge (se Epistel nr. 85). Typisk for Holbergs fyndige udtryksmåde er hans brev til Gram af 20. januar 1733. I ridefogedbrevene gives ordrene næsten i telegramstil; men modtageren har vist aldrig kunnet misforstå den besked, han fik af sin godsherre.

I denne forbindelse kan det nævnes, at de samme egenskaber udmærker retskrivningen, der er Holbergs egen, ikke, som i de trykte værker, hans bogtrykkes¹. Holberg fulgte sin tids almindelige skrivebrug ved i reglen at skrive substantiverne med små begyndelsesbogstaver, medens bogtrykkerne næsten altid ombyttede de små bogstaver med store. Derimod afveg Holberg fra de allerfleste af sin samtids forfattere og bogtrykkere,

¹ se DAHLERUP: *Det danske Sprogs Historie*. (1896) s. 67, 2. udg. (1921) s. 75. CARL S. PETERSEN, fortale til *Holbergs samlede Skrifter*. I s. III; jf. SIG. KOLS-RUD: »Skrivemåten i Holbergs eldste bøger« i Holberg Aarbog 1923 s. 162.

som, især i tiden før 1728, brugte en mængde stumme bogstaver, medens Holberg ikke bruger stort flere, end vi gør i nutiden. I Holbergs egenhændige skrivelser vil man fx. næppe kunne finde stavemåder som: *hand* (han), *dend*, *Kræffter*, *effter*, *flykkte*, *mercke*, *acksle*, *Krigsz=Hæren*, *krydtze*, *rifve*, *ofver*, *samptlige* for ikke at tale om *hvilkor* (d. e. vilkår, Introduction (1711) s. 399).

Den eneste større ændring, Holberg foretager med sin retskrivning, er at han fra slutningen af år 1729 skriver æ i stedet for ä¹; det var måske en vane fra den tyske skole i Bergen, han endelig aflagde, da han var omtrent 45 år. Ellers blev han ved at skrive, som han plejede, og lod bogtrykkerierne skalte og valte med retskrivningen i hans bøger, som de lystede. Det vil fx. være umuligt at uddrage nogen regel for brugen af store og små bogstaver af følgende sted i Peder Paars («Tredie Edition» 1720 s. 287):

Men nu, hvor saadan Lov i moden icke er,
Man Galne forslag fast hver Dag, hver time seer.
Af forslag Man ham jo fast færdig seer at Spricke
Peer Vogn= Mand skulde før afvennes fra at Dricke.

Noget hovedbrud kan det volde at finde ud af, hvad der menes med *faste Tider* i »Den Vægelsindede« (1723, II, 4 sc.): samme er lige saa tam i *faste Tider* (∴ i fastetider, i fasten), som i Julen.

Og dog havde Holberg interesse for retskrivning, hvad han viser ved sine Orthographiske Anmerkninger. Men han var ikke som byskriveren i Peder Paars:

Lars Hick Ortographie tog udi agt saa nøye,
At hand Materien kun agtede heel føye.

Et af de karaktertræk hos Holberg, som træder tydeligst frem

¹ egentlig snarere å eller lignende forbindelser af a og et e, der er skrevet over linjen.

i hans breve, er, at han var i høj grad beregnende: han tænkte stadig på, hvad der til enhver tid gavnede ham mest. Da han var ung og fattig, søgte han først og fremmest at skaffe sig »patroner«, der kunde hjælpe ham til en livsstilling. Som rimeligt var på hin tid, stræbte han at vinde kongens bevågenhed, idet han sendte ham et helt manuskript om Kristian IVs og Frederik IIIs historie; kronprinsen havde han forinden tilegnet sin første trykte bog (Introduction til de fornemste europæiske Rigers Historier 1711 med »Anhanget« dertil 1713). Men har Holberg ikke gjort mere? Hvad der kunde tyde på, at Holberg også ved personlige henvendelser har sikret sig kongelig nåde, er den afgørelse, som Frederik IV skal have truffet i sagen om Rostgaards klage over Peder Paars; den skal have lydt¹:

»Vii have lesed Peder Pors: Vii have funded dend skiemtsom; det er nok bedst at lade det herved blive. Undersøges skriftet, tørde forfatteren anholde om Anholternes Wrag og Strand Behandlings Undersøgelse. Hvo veed, hvad Udfaldet blev«.

Det svar er i ethvert fald næsten, som om det var dikteret af Holberg selv.

Formående velyndere har Holberg meget tidlig skaffet sig². På sin store udenlandsrejse skriver han et langt latinsk komplimentsbrev til den mægtige minister Christian Sehested for at sikre sig hans velvilje i en truende situation.

¹ CHR. BRUUN: *L. Holbergs Peder Paars* (1862) s. 82. Aktstykkerne i det danske rigsarkiv (Fr. IV's kabinetsarkiv, Indk. ansøgn., klager, breve osv.); jf. E. NYSTRØM: *Den danske komedies oprindelse* (1918) s. 84-85. ² TH. A. MÜLLER: *Holbergportrætter*, s. 31. Det vides fra SCHEIBES bog om Holbergs liv, at Holberg »i de to trange Aar, han tilbragte i Kjøbenhavn 1716-18, indtil han endelig fik Løn som Professor, ikke forsømte at vise sig i de Stores Forværelser«. G. L. WAD: *Et Brev fra Holberg til Chr. Sehested* (1904) s. 8 (Fra Arkiv og Museum II s. 233-42).

Når Holberg fortæller sit levned i form af latinske breve til en højfornem mand (vir perillustris), har han sikkert ikke tænkt på nogen bestemt person (kongen kan det fx. på ingen måde have været, da »perillustris« ikke var fint nok om majestæten), men han har villet give det udseende af, at det usædvanlige skridt, han gjorde ved at udgive sin levnedsbeskrivelse, da han var 43 år gammel, skyldtes opfordring af en af hans fornemme patroner¹. Der var flere end Chr. Sehested, til hvem Holberg kan have skrevet latinske klientbreve. I brevet af 2. sept. 1729 nævnes gehejmekabinetsskretær Ramshardt som en nærmere bekendt af Holberg, der sender hilsener gennem ham. Holberg beder Gram om at bringe Sjællands biskop en undskyldning, fordi han ikke havde gjort afskedsvisit hos bispen; Sjællands biskop var født medlem af det teologiske fakultet og af konsistorium².

Og Gram selv, han var Holbergs »oprigtige, gode ven«, når Holberg troede at kunne have nogen nytte af ham; på udenlandsrejsen 1714 beder han Gram passe på, om der skulde vise sig en mulighed for Holberg til at få en lønnet professorstilling; da Gram 1733 var universitetets rektor, bruger Holberg ham til at gennemse manuskriptet til et historisk værk, ikke alene for at få fejlene rettet, men især for at Holberg kunde slippe for, at bogen blev censureret af hele konsistorium (hvori Andreas Hojer havde sæde). Hvorledes Gram opfattede sin stilling til Holberg, ses af et brev, han skrev til sin broder (1746): »Mand siger ellers her ved Universitetet, at iblant Holbergs hans Colleques er jeg for Tiden dend, som hafver den største Platz i hans Hierte; jeg

¹ om den vidtløftige litteratur se især H. EHRENCRON=MÜLLER: »Prøve paa en Holberg-Bibliografi« i Holberg Aarbog 1922 s. 107. ² Danske Lov. 2-17-25.

tør ikke sige ney, men det er vist, Gud bedre det, ikkun en ganske liden Platz«¹.

Da Holberg så havde fået professorembedet, gjaldt det for ham at få sine bøger godt afsat². Han skaffer sig derfor bogkommissionærer, der var villige til at hverve prænumeranter, fordele bøgerne og indkassere pengene for Holberg. Han har sikkert haft flere saadanne hjælpere; vi véd i hvert fald, at der var en sådan i Christiania; utvivlsomt har han også haft en kommissionær i Bergen, da han d. 12. maj 1730 hos det kgl. oktr. søassurancekompani tegnede en forsikring, stor 200 rigsdaler kurant, for to pakker bøger (mærkede »F. H.«), som skulde sendes til Bergen³. Men noget nærmere ved vi kun om Holbergs forhold til bogkommissionæren i Trondhjem, krigsbogholder (krigsråd) Aage Rasmussen Hagen. Han har til held for os gemt de breve, han fik fra Holberg, hvorfor en meget stor del af dem er bevarede til vore dage. Holberg er meget tilfreds med ham (undtagen når han er lidt sen med at sende pengene), og han lønner ham med nogle friexemplarer af værkerne og med ærestitler som »højtærede, kære ven« (når Holberg har meget stort hastværk, forkortes »kære« til »k.«), »min gamle gode ven« og lignende udtryk, hvori man ikke må se andet end forretningsmandens høflighedsformler over for den gode kunde.

Da så Holberg havde samlet sig en formue, viste han sin »honnête ambition« ved ønsket om en rang; det er ikke mere mærkeligt, end det er, at Henrik Ibsen glædede sig over de storkors, der faldt i hans lod. Det var jo nu kommet så vidt med Holberg, at »de fleste« af hans medborgere havde fået »saa

¹ *Breve fra Hans Gram* (1907) s. 286. ² jf. JOH. NORDAHL-OLSEN »*Kjøbmand Holberg*« i *Holberg Aarvog.* 1920 s. 163. ³ faksimile i »*Dansk Søfart*« (Berlingske Tidende) 1914 s. 29.

mange nye Skikkelser, at de fast ere blevne ukiendelige« (Epist. nr. 447). Gram var etatsråd, Andreas Hojer nåede at blive etatsråd, dr. jur., generalprokurør m. m.; men Holberg var kun slet og ret professor; efter at han var bleven universitetets kvæstor og ikke mere holdt forelæsninger, kaldte han sig endda som oftest med den noget ubestemmelige embedstitel »assessor« (d. e. medlem af konsistorium). På sine gamle dage ikke søgte, men fik Holberg igen patroner, nemlig oversekretæren i det danske kancelli, gehejmekonferensråd, greve J. L. Holstein (Ledreborg) og stiftamtmand, overhofmester ved Sorø akademi, greve Henrik VI Reuss; ved deres mellemkomst gik alt i orden: kongen fik ved hjælp af Holbergs penge midler i hænde til at genoprette Sorø akademi, og Holberg fik sit navn knyttet til »baroniet Holberg« og blev selv gjort til baron. — Ved indretningen af Sorø akademi blev Holbergs betænkninger fulgt på alle hovedpunkter, og dernæst blev endda hans mening hørt om ansættelse af ny professorer i Sorø og — af nye skuespillere ved den danske skueplads. Han var nu ikke alene den berømteste, men også den fornemste og mest indflydelsesrige af universitetets professorer.

Den formue, som Holberg havde tjent ved sine skrifter og ladet voxe ved kloge spekulationer i grundejendomme m. m.¹, og som han endelig gav bort til et almennyttigt formål, var dog næppe bleven så stor, dersom han ikke havde forstået at holde hus med pengene og havde været nøjeregnende i småting, og således viser han sig også især i brevene til ridefogden. Ligesom det i brevene til Hagen først og fremmest er den driftige forretningsmand, vi lærer at kende, således er det i ridefogdebrevene den gode økonom, der taler til os, »Sparenborg« fra

¹ AXEL NIELSEN, »Til Belysning af Holbergs Formuesforhold« i Holberg Aar- bog 1921 s. 7.

Den Vægelsindede: »Holberg kunde have ladet sig optage i Adelsstanden under dette Navn; »Baroniet Sparenborg« havde været et passende Navn paa hans jordiske Efterladenskab« (Vilh. Andersen).

Vi ser, at Holberg altid er på sin post, er bange for at blive bedragen eller forfordelt af sine egne folk og af andre: »jeg har ingen tillid til Christen Nielsen som jeg i hast maatte antage,« »I maa underhaanden efterforske hans forhold, thi jeg er bange for ham denne vinter«; ridefogden Winderslef afskediger han og beskylder ham for bedrageri, men Holberg taber sin sag for højesteret, hvor der endda gives ham ubehageligheder som »havde baronen holdt de fornødne folk, havde han vel kunnet profitere noget med de paaklagede emter«. Sin gode tro til ridefogden Bjerre giver han den stærkt betingede form: »jeg haaber at ieg ikke bliver bedragen udi de tanker jeg har om Eders agtsomhed og troeskab«. — Sine egne ting vil han have godt betalt: »et skriftligt svar kand fordres af (købmanden) Arent Dam, om han vill imodtage Stillinge korn for 4 β over kirkekiøb. Man kan dog først forhøre hemmelig hos den anden . . købmand om han vill give lidt meer«. — »Paa Murmesterens regning«, skriver han til ridefogden, at »I kand stræbe noget at aftinge«. — Selv synes han ikke at have hørt til de prompte betalere, at dømme efter hans klage over amtsforvalteren, der foretog (en ganske vist unødvendig hurtig) udpantning for resterende skatter hos ham; herom må dog læses i brevene nr. XVIII—XXIII.

Ligesom Holberg var økonomisk i pengesager, var han det også med hensyn til sin tid. Hans had til Gert Westphalers snak har først og fremmest økonomiske grunde: man spiller sin næstes tid derved; om den korthed i udtrykket, som præger hans breve, siger han selv (Ep. 85): »Jeg tager mig vare for Breve-

Vexlinger, helst saadanne, som bestaae udi *Complimenter*, og hvorpaa gemeenligen en stor Tiid spildes«.

Blandt de ting, som Holberg ikke har haft tid til, kan man sikkert nævne korrekturlæsning; han sammenstiller selv korrekturlæsning med det at skrive komplimentsbreve; man ved, at Holberg holdt egne korrekturlæsere¹, men ofte har han utvivlsomt (ligesom Henrik Ibsen) overladt korrekturlæsningen til bogtrykkerierne, ellers kan man ikke forklare sig den utrolige mængde meningsforstyrrende fejl, som findes i mange af hans trykte værker. Heller ikke et omhyggeligt gennemsyn af sine manuskripter har han givet sig tid til; velkendte fra komedierne er saadanne sjuskefejl, som at Corfitz i 2. udgave af Barselstuen taler om, at der »havde nær skeet Mord i mit Huus«, uagtet de to soldater med fældede bajonetter, som kunde have voldt blodudgydelsen, var forsvundne fra den plads, de havde i 1. udgave. Han foretager en del rettelser i 1. udgave af Danmarkshistorien, men han overser en mængde fejl, som man skulde tro måtte falde i øjnene på enhver blot nogenlunde opmærksom læser. Et eneste eksempel vil være nok til at vise, at Holberg hverken kan have læst korrektur på 1. udgave af Danmarkshistorien eller gennemlæst den omhyggeligt, før den 2. udgave af værket blev trykt. Holberg aftrykker i 1. udgave (I. s. 41) det ilde omtalte gotlandske dokument, som begynder med ordene: »Japhet tredium Noe Søn, hukken hiette Gomer; han foer til einom Landom udindan heed mindrum Asia«. Og sin mening om dette »mesopotamiske sprog« udtrykker han saaledes: »Hvo som har opdigtet dette Monument, har ikke ræt forstaaet Grebet i at sætte Verden en Voxnæse paa; thi det røber sig selv, saasom det er ikke andet end en Sammenblanding af nu brugeligt Dansk og Svensk, som Autor

¹ TH. A. MÜLLER. *Holbergportrætter* s. 40.

har ikke vidst at gjøre ukiendeligt, uden ved at terminere visse Ord, paa, om«. Der skal naturligvis læses: » . . terminere visse Ord paa om« (d. e. give dem endelsen «om»). Men Holbergs afskriver eller sætter har opfattet »paa« og »om« som sideordnede præpositioner, og den himmelråbende fejl har længe forgæves kaldt på en kyndig person, der kunde rette den; den gentages i 2. udgave af Danmarkshistorien, skønt denne er »paa ny igiennemseet og forbedred«¹.

Dette indtryk af Holberg får vi forstærket ved hans breve, der alle bærer præg af manglende gennemlæsning: bogstaver og ord glemmes (selv sin underskrift kan Holberg glemme), eller de gentages meningsløst: »den *Etat* om Danmark og Norge *in quarto*, som ieg haver under trykken *in quarto*«.

Hvor utroligt det end lyder, er også Holbergs ansøgning om professorembedet, den, hvorved han vilde bane sig vej til sin fremtidige livsstilling, selv den er tydelig nok hastværksarbejde. Ikke alene har han glemt at datere ansøgningen, men han er end også kommen for skade at skrive noget helt meningsløst. Han har omtalt, at hans stilling nu var rædsomt ynkværdig (noget lignende gjorde de fleste ansøgere i hine tider), fordi – hans akademiske beneficier snart (d. e. om nogle måneder) var til ende; at han for resten havde Rosenkrantz's stipendium, taler han ikke om. Alt det har Holberg nok allerede omtalt i sin koncept; men da han skulde renskrive den, er han kommen i tanker om, at han burde tilføje, at han ikke havde andet at leve af end beneficierne, da hverken han eller hans familie havde nogen som helst formue. Resultatet af tilføjelsen blev, at der kom til at stå noget, som med en let omskrivning kan udtrykkes således: han

¹ i de senere udgaver fx. i Holbergs Samlede Skrifter udg. af Carl S. Petersen VI s. 43 er fejlen selvfølgelig rettet.

havde studeret halvtredje år i England, eftersom hans familie havde mistet alt, hvad den ejede og havde, under Bergens ildebrande!

Holberg er rastløs; når han er i færd med et arbejde, haster han med at få det færdigt for at komme til det næste. Men også den stundesløse Vielgeschrei er rastløs, ivrig efter at bruge hvert sekund; ikke des mindre er Vielgeschrei og Holberg populære modsætninger: Vielgeschrei har ikke noget embede, han er i virkeligheden rentier, men til trods for denne magelige livsstilling er han overvældet af forretninger; af hans støjen kommer der dog intet ud, ikke så meget som en klumpet melgrød og nogle hårdkogede æg. Holberg har et embede, som han beklæder til et par år før sin død, og han får dog tid til at skrive værker, som både ved antal og indhold var de betydningsfuldeste, der var fremkomne i Danmark og Norge. På alle punkter synes det, at Holberg har villet tegne Vielgeschrei som sin modsætning. Den stundesløse holder fire skriverkarle; men den eneste gang, vi ser dem skrive noget, er den gang de efter Vielgeschreis diktat skriver et brev, der er et komplimentsbrev trods noget: det indeholder en indbydelse til et bryllup, som skal holdes, før brevet kan komme til adressaten. Alt hvad vi hører om skriverkarlenes virksomhed, viser os dem optagne af ørkesløst arbejde: de renskriver Vielgeschreis privatregnskab i fire eksemplarer; en af skriverkarlene synes at have som hovedopgave at holde bog over, hvad hver enkelt af hønsene, gæssene og duerne yder. Holberg skrev vist altid selv sine privatbreve, der i virkeligheden var forretningsbreve; men fx. hans skrivelse af 26. febr. 1753 er renskrevet, vist af en af hans sekretærer, medens Holberg selv må have skrevet kladden. I reglen har sekretærerne renskrevet manuskripterne til Holbergs bøger, således som vi hører det om

en norsk præst Hans Morten Hammer, der i sin ungdom levede i København af at afskrive Holbergs manuskripter¹, og som vi kan se det af det bevarede manuskript til Heltehistorierne.

Vielgeschrei bliver trods alt sit bogholderi taget ved næsen af sine egne folk, Magdalone har i hans tjeneste lagt mere til side, end hans egen datter får i medgift. Holberg har man næppe kunnet bedrage for ret meget; de bogtrykkere (Phønixberg, Jochum Wielandt), som tog eftertryksudgaver af hans første poetiske skrifter, var jo ikke i hans tjeneste, og han sørgede snart for, at i det mindste de fleste af de penge, som salget af hans skrifter indbragte, kom i hans egen lomme (se brevene til Hagen), og derfra var det ikke let at liste dem ud. Selv en løst grundet mistanke om uredelighed var for Holberg nok til at afskedige en person i hans tjeneste (ridefogden Winderslef).

Holbergs trang til rastløs virksomhed var ham i kødet båret; han var fra ung af en lige så stor hader af lediggang, som den Bergens-købmand Jacob Andersen, der, som Holberg fortæller i sin Bergens beskrivelse, ikke kunde tåle at se nogen ørkesløs ung karl, han måtte strax sende ham hjem til sig for at sætte ham i arbejde. Også Vielgeschrei hader synet af lediggang; men Pernille kan putte ham blår i øjnene ved at lade, som om hun skraber penne.

Holbergs virkelyst hang sammen med hans delikate helbred. Hans legeme var svagt bygget, men endnu mere »delikat« var hans nervesystem. Det var hans nervøsitet, der aldrig tillod ham at være i ro, den drev ham på idelige rejser i hans ungdom, den lod ham udsende bog på bog, da han vel var falden til ro i Danmark. Sin nervøsitet har Holberg ofte beskrevet uden nogen sinde at bruge ordet: »en Hund, som giøer, en Dør, som til-

¹ ERLANDSEN, *Trondhjems Stifts Geistlighed* (1844–55) s. 212.

slaaes, kand bringe mig af Skik«. (Ep. 25). Nervøsiteten viser sig også som pirrelighed, en lille modgang kan for ham synes at være en frygtelig ulykke. Rene småting kan volde ham en grundig ærgrelse; midt imellem »murmesterens regning« og »huderne« kommer som et hjertesuk: »jeg kand ikke tænke paa den grove Præsts angivelse uden at ærgres« (præsten Jochum Gynther klagede flere gange over Holberg, bl. a. var de uenige om vedligeholdelse af en bro); større angreb på hans pengepung eller på hans ære kan sætte ham i raseri (se fx. hans vrede over professor P. Holms revision af hans universitetsregnskaber; brev nr. XL), og vreden kan let blive til et dødeligt fjendskab; man mindes om Søren Kierkegaards »lidelse« på grund af Corsars angrebene og H. C. Andersens sorte fortvivlelse over spotten fx. i Gengangerbrevene, når man ser, hvorledes Holberg atter og atter taler om det had mod ham, som han fremkaldte ved sine satiriske skrifter, og den forfølgelse, han derfor blev udsat for.

Om flere af de fejder, som Holberg kastede sig ind i, gælder det, at eftertiden, som dog gerne vil tage parti for Holberg, har måttet indrømme, at han enten havde helt eller halvt uret.

Paullis forsøg at »omstøbe« Den politiske Kandestøber og det brev, han skrev til Hans Mikkelsen, fortjente nok en skrap afvisning fra Holbergs side; men var resultatet af Paullis kandestøberi så mislykket, som man efter Holbergs brev skulde tro? Det var dog Paullis, ikke Holbergs værk, hvorpå i lange tider »den politiske Kandestøbers« ry i Sverige hvilte¹. Om Holger Danskes brev til Burman er det oplyst, at Holbergs vrede kun var fremkaldt ved en misforståelse. Den hollandske lærde havde i virkeligheden ikke sagt noget ondt om de danske².

Og så Andreas Hojer! Holbergs had til ham, hvorom også

¹ KARL WARBURG, *Holberg i Sverige* (1884). ² Danske Samlinger I, 1–25.

brev nr. XVII bærer vidnesbyrd, havde vel fra først af sin grund i, at Hojer havde udtalt sig nedsættende om Holbergs første værk (Introduction 1711), ja endog havde beskyldt Holberg for plagiat efter Pufendorf¹. Også der må vi sige, at der kunde

¹ At Holberg i sine komedier har lånt æmner og indfald fra andre forfattere, turde være kendt for de fleste; det omtales i værker af Rahbek, Werlauff, Skavlan, Brandes, Jul. Martensen og mange andre. Derimod er det næppe så vel kendt, at Holberg også i sine historiske og lignende værker på tilsvarende måde har lånt hos andre og ikke altid har nævnt sine kildeskrifter.

Plagiatbeskyldninger findes dog ikke alene hos Hojer; lige så skarpe eller endnu skarpere anklager mod Holberg findes både hos samtidige og senere levende forfattere. Den norske retshistoriker Christian Stub skriver 1731 efter at have læst Holbergs Danmarks og Norges beskrivelse: »Da jeg kom til det 12 Cap. som skal være Historia Juris Danici tenckte jeg at finde noget, men da jeg ret eftersaa det, fornam [jeg] at det ikkun er en smule Dansk translation af mine Latinske Disputat. jeg holdt i Colleg. Elers. (d. e. Elers kollegium) de Legislaturibus Danorum og at deri fast ej et ord er forandret, saa at hand endog har beholdt de errores, hvilke jeg i de 2de første Disputat: som en ung Student begik — paa saadan maade kand jeg og giøre bøger«. — Holbergs Danmarks Riges historie er Stub ikke blidere ved; han skriver bl. a. (1733): »han betjener sig af Huitfeldt i de fleste ting (som og var fornøden) dog citerer han ham sielden uden naar han vil refutere ham«. (Breve til Gram i Danske Samlinger I (1865–66) s. 398; jf. Grams egen dom i Holberg Aarbog 1924 s. 139).

Om Heltindehistorierne skriver den danske litteraturhistoriker dr. G. O. F. Rode, i sin efterskrift til udgaven (1861): »(i fortællingen om Maria Stuart forekommer) hyppig Udsagn af Camden, Buchanan og Melvil; det er Forfattere, som Holberg oftere andensteds anfører, f. Ex. i sin Danmarkshistorie; han har i sin 328 Epistel gjort dem til Gjenstand for en sammenlignende Bedømmelse, og der kunde altsaa være al Anledning til her at tænke paa et selvstændigt Arbejde fra Holbergs Side paa Grundlag af tre Kildeskrifter: Camdens *Annales*, Melvils *Memoires*, Buchanans *Rerum Scoticarum Historia*. Ikke destomindre er Rapins engelske Historie, som slet ikke nævnes i hele Fortællingen, den Kilde, hvorfra Holberg, paa nogle faa Indskud nær, udelukkende har øst, og i det eneste lille Stykke, som er efter Camden: Marie Stuarts Henrettelse, er Camden slet ikke anført«. — Men en retfærdig dommer vil ikke kunne nægte, at begge de angrebne bøger er i høj grad holbergske, og at Danmarks og Norges beskrivelse er et ypperligt værk.

være grund for Holberg til at blive vred; men om de udslag, hans vrede gav sig, vil de fleste vist sige noget lignende som Werlauff (Boyes Holbergiana III (1835) s. 167): »hans hele Forhold mod Hojer maa erkiendes for at henhøre blandt de Partier af den ellers udødelig fortiente Mands Liv, som man vel kunde ønske at savne« — og dog: når vi endelig skal ønske, skulde vi så ikke hellere ønske, at vi vidste endnu mere om forholdet mellem Holberg og Hojer end det, vi nu kender. Sikkert er det, at Holberg anså Hojer for et skadedyr, der burde forfølges med alle tænkelige midler. Men er den gamle historie med plagiatbeskyldningen virkelig den eneste grund til Holbergs glødende had? Er der ikke mere, der ligger Holberg og Hojer imellem, end det vi kender? En fuld opklaring af forholdet mellem disse to samtidige, hvis »store og gode handlinger« var så forskellige, vilde være meget ønskelig, men er næppe mulig. Kun så meget kan vi nu se, at Holberg var let at »bringe af sit dejlige humør« — og det vidste vi i forvejen; men hvad der voldte, at hans pludselig optændte harme¹ blev til et varigt nag, derom ved vi intet bestemt. Kun så meget ved vi, at Gram, der dog må have kendt forholdet bedre end vi, ikke lod det få indflydelse på sin gode mening om Holbergs karakter; i et brev (²¹/₅ 1741) kalder Gram ham »vor ærlige Holberg«².

Velgørende er det, i modsætning til disse udslag af Holbergs nervøse hidsighed, at se hans optræden i kampe, hvor han har bevaret sit sinds ligevægt, har »talt til tyve«, før han skrev. Om hans strid med Arckenholz dømmer en samtidig³, at »Hol-

¹ se fx. WILLE HØYBERGS forsvar for Holberg i fortalen (fol. k. 1) til Kiøbenhavnse Samlinger. s. 755. ² Breve fra Hans Gram s. 207. ³ den bekendte norske bogsamler CARL DEICHMANN (1700–1780). Se Nyt hist. Tidsskrift. VI 402.

berg har forsvaret sig *moderate*, og med gyldige *raisons*«. Og for at nævne et par eksempler fra de her udgivne »breve«: hvor ypperligt forstår Holberg ikke at blotte alt det løse og uvederhæftige i skuespillernes »grunde« til at modsætte sig madam Rosenkildes optræden på teatret; og hvor fornøjeligt virker det ikke, når Holberg beder Notarius publicus ønske J. S. Bentzon lykke på rejsen, den rejse, hvorved Bentzon vilde slippe for at forklare sit forsøg på at tage Holberg ved næsen, da salget af Brorup gård skulde sluttet. Man kommer til at tænke på Harlekins ironiske »Adieu Colombine! hils dine Forældre«, med andre ord: rejs pokker i vold!

Den uligevægt i sindet, som Holberg således lægger for dagen, er den, som han ofte vender tilbage til i sine skrifter, og som han ikke noksom kan undre sig over, hvad enten han iagttaget den hos sig selv eller andre, hvad jo for resten hverandet menneske i vor nervøse tid kan have lejlighed til. Slige personer, der beherskes af »stridige Qvaliteter«, kalder Holberg vægelsindede¹, og som eksempler på dem nævner han blandt andet Berenice og Marguerite de Valois (i »Heltindehistorierne«), sangeren Tigellius (2. satire), Lucretia (»den vægelsindede«), Ovidius og Roland (»uden Hoved og Hale«) og Ludvig Holberg selv (slutn. af 1. levnedsbrev). Slår man op i Videnskaberne Selskabs danske ordbog (1905), finder man ordet »vægelsindet« forklaret således: »Som ikke af giørende kan bestemme sig og derfor vil nu dette, nu hiint.« Men tages ordet i den betydning, kan man aldeles ikke kalde Holberg vægelsindet; han vidste udmærket godt, hvad han vilde; det mål, han havde sat sig som ung mand, stræbte han efter til sin dødedag:

¹ se fx. WERLAUFF i *Nyt hist. Tidsskrift*. VI. s. 376, VILH. ANDERSEN, *Kritik. Sprog og Litteratur*. (1914) s. 139.

at skabe en dansk litteratur; hans livssyn¹ var, da han skrev sine epistler, det samme, som da han skrev Peder Paars. Hans vilje var der ikke noget i vejen med; det var ene og alene hans følelse, der var let at påvirke; når noget gik ham imod, kom han i affekt, gik over fra glæde til bedrøvelse, fra koldsindighed til hidsighed; det var i den forstand, han var »sig selv så meget ulig«. — Med rette har Holberg dog sat ordet »bestandighed« som motto på sit borgerlige segl.

Den fasthed, som præger Holbergs karakter, viser sig også i hans breve, i den faste energiske udtryksmåde og i den faste, let genkendelige håndskrift.

Er Holbergs breve mærkelige (ikke just egentlig »morsomme«) ved deres indhold, er de det ikke mindre ved det, de ikke indeholder. Når Holberg taler om sin brevvexling, nævner han kun to slags breve: forretningsbreve og komplimentsbreve; derimod nævner han ikke en tredje slags breve: vennebreve, fortrolige breve til nærstående personer, hvem man uforbeholdent fortæller om hvad man har oplevet, tænkt eller følt. Af sådanne breve har Gram efterladt en stor mængde, men fra Holbergs hånd kendes ikke et eneste. Og dog omtaler han atter og atter sine »venner«², som under alle mulige livets forhold giver ham råd, snart opmuntrer de ham til at udgive en bog, som han »længe« har haft liggende færdig, snart råder de ham til at anlægge sag mod en, der har forurettet ham, de råder ham til at gifte sig, til at forandre sin daglige levemåde osv. osv. Men aldrig får vi at vide, hvem disse fortræffelige venner var; Holberg selv nævner dem ikke, og vi træffer lige så lidt i hans samtidiges breve

¹ jf. TH. A. MÜLLER: *Holbergportrætter* (1918) s. 49, JUST BING, »*Holbergs Livsanskuelse og Personlighed*« i *Dansk Tidsskrift*, 1905, s. 679 ff. ² CHR. BRUUN: *Om Holbergs trede Epistler* (1895) s. 120.

nogen antydning af, hvem det er, der således har været Holbergs rådgivere.

Kun én fortrolig ved vi, at Holberg har haft: den danske og norske læseverden, til den fortæller han alle den slags ting, som Gram fortalte om i sine privatbreve, — og mere til; sjældnen har nogen stor forfatter ladet læseverdenen vide så meget om sin person, som Holberg gør især i sine danske »Epistler«; i dem fortæller han om alt det, han ikke omtaler i sine virkelige breve, om sin livsanskuelse, sin levevis, sit helbred, sin læsning og meget mere. Så må vi finde os i, at han ikke gør det samme i sine breve; i sin skrivelse til konsistorium (nr. XL) henviser han ligefrem til sine trykte skrifter; i dem kan man finde oplysninger om det, der vedkommer ham personlig.

Det billede, Holberg tegner af sig selv i de her udgivne skrivelser, er altså tydeligt nok: vi ser den ensomme mand¹, der ingen virkelige venner har, og som sikkert heller ikke har været behagelig at omgås, nervøst pirrelig har han været og humørsyg, så at man aldrig kunde vide, om han var i ondt eller godt lune. — Gram havde fået nogle fasaner forærende og bad Holberg om at komme til sig for at være med til at spise dem; Holberg tog imod indbydelsen; men da det kom til stykket, sendte han afbud på grund af sit svage helbred. Når derimod Holbergs humør eller helbred tillod det, kunde han synge og spille »underjordisk musik« for Gram². — Vi lærer Holberg at kende som den store økonom, der ikke spilder et øjeblik af sin tid på unyttigt arbejde, men som også vil have betaling for sin rastløse flid, betaling i penge og i ære.

Men frugterne af sit arbejde lader han på alle måder komme offentligheden til gode: hvad han skriver af ting, som han tro-

¹ jf. TH. A. MÜLLER, *Holbergportrætter* s. 40. ² Breve fra Gram s. 203.

ede vilde kunne gavne eller glæde andre, sparer han til sine trykte værker, der spredes ud blandt læseverdenen, ikke blot i Danmark og Norge, men vide om lande, og sin formue skænker han i levende live til Sorø akademi, som Frederik den femte næppe havde kunnet genoprette uden Holbergs hjælp.

Sigil 1723.

I.
ANSØGNING OM PROFESSOREMBEDE
OMTRENT NYTÅR 1714

Egenhændigt; i det danske rigsarkiv.

Tidligere trykt bl. a. af M. N. C. Kall Rasmussen i (dansk) Historisk Tidsskrift 3. række I (1858) s. 96 ff. (med litogr. faksimile og mange oplysninger).

Holberg havde august 1709 til februar 1714 fribolig på Borchs kollegium; men hans stipendietid var ved at løbe ud, da han skrev sin ansøgning. Etatsråd Poul Vinding havde været professor i græsk til sin død, marts 1712; hans embede blev besat med professor Niels Foss, som imidlertid døde allerede i oktober 1712. Professoratet i græsk stod derefter ledigt i over et år. Holberg søgte nu om enten at blive *lingvæ Græcæ professor* eller om at blive *adjunctus professor philosophiæ*; derved forstod man omtrent det samme som ved *professor designatus*; de adjungerede professorer (eller: adjunkter) var som oftest ulønnede; de skulde bl. a. virke som hjælpelærere i de normerede professorers forfald (H. Matzen: Kjøbenhavns Universitets Retshistorie II (1879) s. 69).

I sin ansøgning omtaler Holberg, at han har bestået teologisk embedsexamen med laud., han gør rede for sine udenlandsrejser og opregner sine hidtil udgivne skrifter; desuden nævner han et par værker, han har i sinde at udgive, og han vedlægger i manuskript en fremstilling af Kristian IVs og Frederik IIIs historie.

Omtalen af den Moscovitiske Edelmand, i hvis selskab Holberg foretog sin første udenlandsrejse, er mærkelig af flere grunde. Holberg nævner slet ikke denne russiske adelsmand i sine skrifter, og hvad han i sit første levnedsbrev fortæller om sit ophold i Nederlandene og Aachen, er i det hele så kortfattet og vildledende, at man

skulde tro, at rejsen kun havde varet i et par måneder, medens vi andensteds fra (Alb. Thura, *Idea historiae litterariae Danorum* (1723) s. 182) ved, at den varede et helt år »integrum annum« (efteråret 1704—efteråret 1705). Prøver man på at udfylde Holbergs egne oplysninger, kan man måske nå til følgende resultat: Holberg har (i Bergen?) gjort bekendtskab med en russisk adelsmand, der skulde på en udenlandsrejse. Holberg lader sig fæste som lakaj eller kamertjener hos russeren. Rejsen går først til Amsterdam; der får Holberg feber (koldfeber?), og da hans russiske herre skal bruge en badekur i Aachen, ved Holberg ikke, om han tør rejse med; af en læge, han spørger til råds, får han at vide, at badene i Aachen især er gavnlige for dem, der lider af langsomt forløbende sygdomme (*lentis morbis maxime salutares*); i nutiden bruges de mest mod indgroede tilfælde af gigt, kønssygdomme m. m.; skønt de altså egentlig ikke var beregnede for sygdomme som den feber, Holberg nylig havde fået, kunde han dog måske have gavn af dem. Holberg tager altså med til Aachen, og opholdet der bekom ham så godt, at han mange år efter (1725) igen tænkte på at bruge de varme bade i Aachen. Men Holberg var ikke skabt til at være lakaj, og det kommer til et voldsomt brud mellem herre og tjener, så voldsomt, at Holberg forlader tjenesten uden at få (den sidste del af) sin løn udbetalt. Værten i badehotellet har imidlertid anet uråd, og da han ikke ved, om russeren vil betale for en tjener, der havde forladt ham i utide, tvinger værten Holberg til at rykke ud med sine sidste spareskillinger. Holberg vender tilbage til Holland og prøver først at leve der som sproglærer, men da det ikke går, må han friste livet ved alskens tilfældigt arbejde, indtil han langt om længe får rejst så mange penge, at han kan vende tilbage til Norge. — Dette er naturligvis gætninger; men er de urimelige?

Allermest mærkelig er ansøgningen ved Holbergs ord, at han »haver udj sinde — at forbedre det Danske sprog«.

Ansøgningen er ikke dateret. Den 29. januar 1714 fik Gram be-

stalling som *Linguae Græcæ Professor*, Holberg som *Adjunctus Professor Philosophiæ*. At Gram vilde blive den foretrukne, har Holberg sikkert vidst. Gram var nemlig blevet tilskyndet til at søge embedet af Sjællands biskop, som i sin forestilling til kongen bl. a. siger, at Gram er en mand, »om hvisz lærdom ei alleene jeg, men end og det heele Universitet kand bære vidne, saa at sligt Embede icke kand forsynisz med een lærdere Mand.« I sin ansøgning taler Holberg derfor ikke et ord om sine egne kundskaber i græsk, men han fortæller, at han især har lagt sig efter jurisprudens, og vedlægger en afhandling om dansk historie — jura og Danmarks historie, det var de fag, Andreas Hojer senere vandt sin berømmelse i!

Holberg opnåede ved sin ansøgning det eneste, han for tiden kunde gøre sig håb om: at få benene inden for universitetet. Løn fik han ganske vist ikke; men det arbejde, han måtte udføre som *adjunctus professor*, har sikkert heller ikke været overvældende stort.

Stormächtigste *Monarch*

Allernaadigste Arve Konge og Herre

Jeg nedkaster mig her udj allerdybeste underdanighed for Eders *Majestés* födder med denne min allerunderdanigste bön, at Eders Kongl. *Majestet* af Naade vil forunde mig den *vaccante Profession* her ved *Academit*, eller at blive *Adjunctus Professor Philosophiæ*. De faa *motiver*, ieg kand have at beväge Eders kongl *Majestet* til en naadig bönhoring er at ieg for 10 aar siden haver *souteneret* mit sidste *examen*¹, og der ved bekomet *Laudabilem*, og siden reist 3 gange udenlands, först med en *Moscovitisk Edelman*²; siden paa min egen haand opholdet mig halvtredie aar udj *England*³ alleene ved mine *Studia*, saasom de ulykkelige ildebrander udj *Bergen*⁴ have *totaliter* skildt mig

ved mine midler, og den trediegang reist her fra med *Etats Raad Windings Søn*⁵. Siden min ankomst til færdnelandet haver ieg *publiceret* først en *Introduction* til den *Europäische* historie paa Dansk⁶ (2) den første *tome* af det *Skrift intitulered underretning om de fornemste europäische Stater*, hvor af endnu *restere* 4 parter *ufuldfærdigde*⁷ (3) en *Continuation* paa den sidste Danske historie⁸ og derforuden, som ieg har *attacheret* mig *besynderlig* til *Jurisprudentiam*, haver ieg *fuldfærdiget* et *Corpus Juris naturæ et Gentium*, *confereret* med vore Danske *Love, Recesser* og *Forordninger*⁹, og haver udj sinde, saa lenge Gud sparer mig liv og hilsen, at fare fort udj dette mit *entreprise* nemlig at forbedre det Danske sprog. Gud opvække Eders *Majests* hierte til naade mod mig; thi min *condition* er nu saa slett at alle de som kiende den kand ikke andet end *condolere* mig, saasom de *Academiske beneficia*, ieg til *dato* haver nydet nu ere *expirerede*. Jeg forventer een *allernaadigst bøn*horing, og bliver til min yderste *aandedrægt*

Min Allernaadigste Arve Konges og Herres

Allerunderdanigste tro tiener
og arve undersaatt

Ludvig Holberg

1. Holberg bestod teologisk examen – rimeligvis d. 16. april – 1704.
2. hans navn kendes ikke.
3. Holbergs ophold i England (Oxford og London) varede fra foråret 1706 til begyndelsen af sommeren 1708, altså næppe fulde halvtredje år.
4. både i sit første levnedsbrev og i sin Bergens beskrivelse omtaler Holberg den store ildebrand i Bergen 1686: »Samme Brand begyndte ved Nattetider næst ved mine Forældres Huus, saa det var med stor Nød, at jeg og mine

ynge Sødskende bleve reddede. Alt det øvrige i Huset indtil Guld, Sølv og reede Penge blev til intet.« Under Bergens næste store ildebrand 1702 boede Holberg hos sin morbroder Peder Lem, hvis hus brændte. — At Holbergs omtale af ildebrandene er stillet på et urigtigt sted, er omtalt i den almindelige indledning (side 21).

5. på sin tredje rejse, efteråret 1708 til begyndelsen af året 1709, ledsagede Holberg etatsråd, professor Poul Vindings 17 år gamle søn Anders Vinding til Dresden, hvorfra Holberg vendte hjem over Leipzig og Halle. Etatsråd Vinding var fra 1691 til sin død efor for Borchs Kollegium; hans personlige kendskab til Holberg har vel nok været en medvirkende grund til, at der i sommeren 1709 blev givet Holberg fribolig på kollegiet.
6. *Introduction* til de fornemste *Europæiske Rigers Historier*. 1711 (optrykt i Holbergs Samlede Skrifter udg. af Carl S. Petersen. I. s. 3—381).
7. Ludwig Holbergs Anhang til hans Historiske *Introduction* eller Underretning om de Fornemste *Europæiske Rigers og Republiqvers Stater* — — deelt udi 5 Parter. 1. Part. 1713 (Saml. Skr. I. s. 385—512). De manglende 4 parter udkom aldrig.
8. Holberg sigter til en håndskreven fremstilling af Kristian IVs og Frederik IIIs historie, som han overrakte kongen, og som, efter hvad han selv siger, banede ham vejen til professoratet. Holbergs manuskript er sikkert gået til grunde, da Kristiansborg slot brændte 1794 (C. J. A. Philipsen, *Den Holbergske Litteraturs Historie og Bibliographie* (1847) s. 3). I sin *Dannemarks og Norges Beskrivelse 1729* s. 214 taler Holberg om »2. manuskripter in folio om de 2de sidste Konger«, og han siger, at da »de samme ikke endnu er trykte, saa har jeg fundet for got at indføre det fornemste deraf udi dette Capitel.«
9. *Introduction* til *Naturens og Folkes Rettens Kundskab*. 1716 (også med udgivelsesår 1715, se Saml. Skrifter ved Carl S. Petersen I. s. 515 og 527).

II.

BREV TIL HANS GRAM

DATERET AMSTERDAM 21. MAJ 1714

Egenhændigt; i Københavns universitetsbibliotek (Additamenta nr. 8, 8vo); tidligere trykt fx. i *Dania* IV (1897) s. 5, jf. Viljam Olsvig, *Om L. Holbergs saakaldte Selvbiografi* (1904—5) s. 159.

Holberg fortæller, at han kort før sin udnævnelse til professor (paulo ante promotionem istam) fik Rosenkrantz's rejsestipendium. Så ganske kort var den tid nu ikke, der forløb imellem de to begivenheder. Af *Acta facultatis theologicæ* (Københavns universitetsbibliotek) ses, »at 12. Maji 1712 blev Ludvig Holberg S. Theologiæ Studioso efter velb.ⁿ H. Iver Rosenkrantz's fremviiste Seddel dat. London d. $\frac{1}{12}$ April 1712 bevilget, incrementa Stipendii Rosenkranziani til sine Theologiske Studeringers fortsettelse efter Foundationen at nyde«. Der må altså være gået omtrent to år, efter at Holberg havde fået rejsestipendiet, før han begav sig på rejse.

Rosenkrantz's rejsestipendium var stiftet i året 1622 af rigsråden Holger Rosenkrantz (den lærde) til Rosenholm. Holberg fortæller selv i sit første levnedsbrev, at han fik stipendiet tildelt af (stifterens sønnesøn) gehejmeråd Iver Rosenkrantz, og at han over for ham måtte forpligte sig til at rejse til evangeliske universiteter. Hvad Holberg forpligtede sig til, har sikkert været noget mere. Rosenkrantz's stipendium var, da Holberg fik det, 120 rdl. spec. (ikke 100 rdl., som Holberg siger) om året i fire år. Det var bestemt for teologiske studerende, som holdt fast ved den evangeliske lære og havde bestemt sig til som præster eller iøvrigt som lærere at udbrede den evangelisk-lutherske tro (Samling af de for Universitets Legater gældende Bestemmelser, 1890, s. 484). Ved en bestemmelse, som stifterens søn, Erik Rosenkrantz, havde føjet til, og som

stod ved magt fra 1678 til 1830, skulde endda enhver, som udnævntes til dette stipendium, førend han kom til at nyde det, underskrive og med ed bekræfte en revers, hvorved han forpligtede sig til, medens han nød stipendiet, ikke at dyrke andre studier end det teologiske, i fulde tre år ikke at opholde sig ved andre universiteter, end hvor den rette religionslære foredroges efter den augsburgske konfession og andre symbolske bøger, til efter sin hjemkomst at tjene fædrelandets kirke med denne lære, og hvis han opholdt sig ved andre universiteter eller forandrede den teologiske levevej, at tilbagebetale med renter, hvad han havde oppebåret.

Holberg opfyldte sine forpligtelser således, at han først rejste til det reformerte Holland og derfra til de katolske lande Frankrig og Italien, at han rejste i foråret 1714 og kom tilbage til Danmark ved sommertid 1716, og endelig, at han på rejsen studerede Bayles Dictionnaire og mange andre ting, der ikke havde meget at gøre med den augsburgske trosbekendelse.

Holberg sejlede fra København direkte til Amsterdam, hvor han dog kun opholdt sig i nogle få dage; rejsen fortsatte han over Gouda, Rotterdam, Antwerpen, Bruxelles og Mons til Paris.

Hvad Holberg vilde med sit brev til Gram, er let at se: han vil bede ham om et par mindre tjenester, om at besørge nogle breve for ham (derved spares postpenge), om at bringe hilsner til et par formående velyndere, men især vil han bede Gram om at varetage hans interesser, medens Holberg selv var i udlandet. På dette tidspunkt har Holberg endnu ikke tænkt at rejse videre end til Frankrig, hvor han vilde blive, indtil der blev en lønnet professorplads ledig, hvad han åbenbart ventede vilde ske ret snart. Sit hverv som Holbergs betroede mand udførte Gram samvittighedsfuldt, i det han sammen med de i brevet nævnte Reitzer og Seckmann virkede for at hævde Holbergs ret over for professor Peder Horrebøw, der, skønt han senere end Holberg (22. okt. 1714) var bleven udnævnt til professor designatus, gjorde krav på at gå forud

for Holberg ved besættelse af ledige professorater under det filosofiske fakultet. Da Holberg den 15. januar 1718 »i Guds navn« havde operet de 100 rdl. residenspenge, som var ledige efter professor Joh. Fred. Wandals død, sluttede konsistorium endelig (12. febr. 1718) de langvarige forhandlinger ved at afgøre sagen til fordel for Holberg (se herom især: Chr. Bruun, Om Holbergs trende Epistler (1895) s. 75).

Velädle Hr *Professor* Oprigtige gode ven

Det gior mig ont ieg ikke fik tale med Eder forend ieg reiste Saa snart vinden bläste good maatte ieg fort uden at tage af skeed med nogen. Giör mig den tie- neste naar i taler med Bispen¹ at legge min undskyld- ning fordj ieg ikke toog afskeed med ham: Näst kömende uuge reiser ieg til Frankrig og agter at for- blive der indtil *vacance*. Jeg skrev *Justitz Raad Reitzer*² til med forrige post samt *Seckman*³ og *Bockenhoffer*⁴ Jeg tviler ikke paa i io seer paa mit beste i min [fra]- värelse og *continuerer* at have den god[hed] for mig som til forn om J vil være saa god at skrive mig til kand brevet gaa under *Bockenhoffers C[o]juvert*. Jeg forbliver stedse⁵ nest flittig hil[se]n til alle som ieg hæ- ver kundskab til [b]esynderlig *Justitz Raad Reitzers* huus.

Amsterdam, d. 21 Maj
1714

*votre tres humble et tres obeissant
serviteur
L Holberg*

Jeg vil beede J vill have den goodhed for mig at befodre indlagde breve besynderlig det brev til *Baron*

Rantzow⁶ som ligger udj *Doctor Hanses*⁷. Der ere 4 breve tilsammen men de passere paa posthuuset for eet Enkell⁸. J er saa god og skriver opskrift der paa efter eget *fantaisie*.

Udskrift: *A Monsieur*
fr hamb⁹ *Mons: Johannes Gram*
Professeur de la langue Greque
a Copenhague

1. Sjællands biskop 1711–1739 var Christen Worm, den samme, der kraftig havde anbefalet Gram til at blive professor i græsk.
2. Christian Reitzer (1665–1736) var på den tid juridisk professor ved universitetet, assessor i højesteret, justitsråd m. m. I fortalen til sin *Introduction til de Europæiske Rigers Historie* (1711) siger Holberg, at han »haver hans herlige *Bibliothec* at tilskrive, at baade dette Verck, og det andet, som jeg hafver under Hænderne, og med Guds Hielp, saa snart det bliver *ap-proberet*, agter at publicere, er kommen saa vidt«. Det var Reitzer, som især førte de forhandlinger mellem Holberg og Peder Horrebø, som endte med det neden for nævnte forlig af 19. november 1714. Da Holberg i slutningen af brevet sender hilsner til »*Justitz Raad Reitzers huus*«, må han også have været gæst i Reitzers hjem; Gram var »som en søn i huset« hos Reitzer (*Dansk biografisk Lexikon*. VI, 170).
3. Diderik Seckman (1684–1743) var student fra samme år som Holberg. Han blev 1711 justitssekretær, senere assessor i højesteret, han døde som højesterets justitiarius. Han oversatte flere stykker af Molière og Regnard, som blev opførte på den danske skueplads (Eiler Nystrøm, *Den danske Komedies Oprindelse*, 1918, s. 134). Holberg må også have kendt Seckmans familie, da han i sin *Danmarkshistorie* III, s. 547 citerer en udtalelse af »*Sa-lig Etats-Raad Seckman*«, d. e. Diderik Seckmans farbroder, Balthasar Seckman. Sammen med Gram var Seckman vitterlighedsvidne, da Peder Horrebø (19. november 1714) underskrev et dokument, hvorved han erkendte, at Holberg havde første ret til at »*ascendere*«, »naar en filosofisk Profession igjen bliver ledig paa Universitetet«.
4. Bockenhoffer, som Holberg har skrevet til, kan ikke være nogen anden end bogtrykker Hans Philip Bockenhoffer, der sammen med sin moder fortsatte et af hans fader Joh. Philip Bockenhoffer († 1697) grundlagt, højt

anset bogtrykkeri. Hvad Holberg har haft at gøre med Bockenhoffers trykkeri, kan der ingen tvivl være om: hans bog *Introduction til Naturens og Folke-Rettens Kundskab*. Første Part, er betegnet som »Trykt udi Kiøbenhavn Aar 1716. Og findes til Kiøbs hos Johan Kruse«. Bogtrykkeriet, som ikke nævnes, må have været Bockenhoffers. »Anden Edition« af værket »Naturens og Folke-Rettens Kundskab« udkom 1728 »Trykt udi Sl. Joh. Phil. Bockenhoffers Bogtrykkeri, og findes der sammesteds tilkiøbs«. (Stolpe, Dagspressen i Danmark II. (1879) s. 222).

5. derefter et rettet »E« : begyndelsen til »Eders«?
6. Baron (senere greve) Christian Rantzau (1683–1771) havde flere høje embeder, således var han vicesatholder i Norge 1731–1739. Rantzau havde store litterære interesser, han ejede et udmærket bibliotek, interesserede sig levende for Holbergs forfattervirksomhed og for den danske skueplads. Han stod i livlig brevvexling med Gram og Chr. Falster. Ambrosius Stub skrev til ham det bekendte digt »Tanker i anledning af det ordsprog: De har det i Ryggen«. (Dansk biografisk Lexikon. XIII. s. 411).
7. Professor, dr. theol. Hans Bartholin (1665–1739) var på den tid efor for det Rosenkrantzske stipendium. Om grundene til, at Holberg henvendte sig til ham, se indledningen til det følgende brev.
8. fejl for: Enkelt.
9. med en anden hånd end Holbergs. Der kunde ikke betales længere end til Hamborg for breve fra København til Amsterdam, og det synes, at det var regel, at breve fra Amsterdam til Danmark skulde frankeres til Hamborg (Fr. Olsen: Postvæsenet i Danmark 1711–1808. (1903) s. 72).

III.

BREV TIL CHR. SEHESTEDT

DATERET ROM 29. DECEMBER 1715

Egenhændigt; i Ravnholts godsarkiv.

Først udgivet af G. L. Wad i *Fra Arkiv og Museum II* (1904) s. 233—42; her trykt efter fotografi i det kgl. bibliotek.

I brevet står der ikke det mindste om, hvem den excellence er, som det er sendt til; men alligevel kan der ikke være nogen tvivl om, at G. L. Wad har ret i at fastslå, at brevet er skrevet til gehejmeråd Christian Sehestedt (1666—1740) til Ravnholt. Ikke alene blev brevet fremdraget fra Ravnholts godsarkiv, men Holbergs ord om den mægtige mand, som på sine skuldre må bære statens byrder under krigens tid, passer på Sehestedt, der i årene 1700—1721 var oversekretær i det tyske kancelli og som sådan tillige var udenrigsminister under den store nordiske krig.

Holberg takker for de velgerninger, Sehestedt nylig (novissime) har vist ham, og anråber om, at ministeren stadig vil tage ham under beskyttelse.

Hvad der menes herved, kan næppe være tvivlsomt. Sehestedt var svoger til Iver Rosenkrantz, idet de var gifte med to søstre, født Gersdorff. Hvorledes Holberg er kommen i forbindelse med Sehestedt, vides ikke. Der er en mulighed for, at Holberg først er kommen i forbindelse med Iver Rosenkrantz i hans egenskab af deputeret ved hofretten, idet Holberg, medens han lå på Borchs kollegium, havde ansættelse som fuldmægtig hos hofrettens auktionsforvalter (Holberg Aarbog 1921 s. 281). Det er da tænkeligt, at Rosenkrantz kan have anbefalet Holberg til sin svoger Sehestedt. Men det er omtrent ligeså tænkeligt, at det er Sehestedt, som først har taget sig af Holberg og fx. anbefalet ham til at få Rosenkrantz's

stipendium. Men brevet her viser tydelig, at Sehestedt ganske nylig har vist Holberg velgerninger. Nu beder Holberg — med rystende hånd — på ny om Sehestedts beskyttelse; med Holbergs håndskrift er der dog ikke noget i vejen, brevet er skrevet med »en meget tydelig og sirlig hånd«. Men der var ikke så lidt, som kunde få Holbergs hånd til at ryste, eller mindre fint udtrykt, få ham til at ryste i buxerne: han havde fået Rosenkrantz's stipendium »til sine teologiske studeringers fortsættelse« — og derefter havde han søgt og fået ansættelse som adjunctus professor, fordi han havde »attacheret sig besynderlig til jurisprudentiam« og historie; han havde fået et rejsestipendium — men var ikke des mindre bleven boende i to år på Borchs kollegium; og endelig havde han edelig forpligtet sig til at studere ved lutherske universiteter — og nu var han i pavestaden uden at have besøgt et eneste universitet, hvor den rette religionslære blev foredraget efter den augsburgske konfession. Der kunde være fare for, at stipendiet vilde blive taget fra ham; ja den arme professor uden løn kunde endda blive nødt til at betale stipendiet tilbage med renter.

At der virkelig var fare på færde, ser vi af Acta Facultatis Theologicæ for året 1714, i det der står: »D. 23. Martii fremviiste Peter Clausen S S. Theologiæ Studiosus Velbⁿ H. Iver Rosenkrantzes bevilgningsSeddel paa Stipendium Rosenkrantzianum, saaledis lydende: Jeg Ifver Rosenkrantz, som Stipendii Rosenkrantziani Patronus forunder hermed hæderlige Peter Clausen S S Theologiæ Studioso forbenefnte stipendium, som ved Mr Holbergs avancement er ledigt bleven, efter min Sall. H. Farfaders foundation at nyde, forhaabendis, at hand det til Guds ære og hans Kirkis Opbyggelse vil anvende.

Haag d. 27. Februarii A. 1714.

J. Rosenkrantz«.

Man kan let forestille sig, hvad Holberg har gjort, da han fik dette tordenbudskab: han har henvendt sig til bispem og de andre

medlemmer af det teologiske fakultet og forestillet dem bl. a., at han vel var bleven udnævnt til professor, men at der foreløbig ikke fulgte nogen løn med stillingen, hvorfor han godt kunde trænge til stipendiet. De teologiske professorer har givet Holberg godt håb om, at de vilde sørge for, at han fik stipendiet fornyet, når en portion af det igen blev ledig; men de har rådet ham til snarest muligt at rejse til udlandet, så vilde sagen lettest kunne bringes i orden. Holberg rejste altså, og strax efter ankomsten til Amsterdam skrev han til legatets efor, professor Hans Bartholin, for at vise ham, at rejsen var tiltrådt, og for at minde ham om, hvad der var stillet Holberg i udsigt.

Den afgørelse, som blev truffen i sagen, kan dog ikke have tilfredsstillet Holberg. Acta Facultatis Theologicæ indeholder nemlig under 13. dec. 1714 følgende:

»Bespurde Nob. Dn. D. Bartholinus som Ephorus Stipendii Rosenkrantziani sig med Facultate, om Professor Ludwig Holberg, som Professio Philosophica virkelig var tilfalden, videre burde nyde Stipendio Rosenkrantziano, hvorpaa blev samtykt, at han skulde nyde det endnu indtil d. 11. Junii 1715«.

Atter i dette tilfælde var der en misforståelse at oplyse teologerne om: der var ganske vist bleven en lønnet professorplads ledig, men Holberg havde frivillig overladt den til Peder Horrebøw, mod at denne lovede ikke at ville »disputere Holberg hans senium« ved næste forefaldende vacance og mod årlig at betale Holberg tyve rigsdaler. Men for 20 rdl. om året kunde Holberg da ikke rejse i udlandet! Han måtte have stipendiet fornyet, og han kunde heller ikke være tjent med at få knappet et år af på den tid, han skulde nyde det. Men denne gang var hverken de teologiske professorer eller Iver Rosenkrantz så lette at få i tale: Holberg studerede jo ikke ved lutherske universiteter. I sin nød henvender Holberg sig da til Chr. Sehestedt og beder ham om at lægge sin indflydelse i vægtskålen. Han må have fået et nådigt svar fra ministeren og beder

ham derfor nu igen om beskyttelse for at kunne få alt, hvad han havde håbet at få af det Rosenkrantz'ske stipendium.

Men så var der de teologiske studeringer! Nægte den kendsgerning, at han ikke havde søgt til lutherske universiteter, kunde Holberg ikke. Men han vilde vise Sehestedt, at han alligevel var teolog; derfor skriver Holberg sit brev på latin, det var jo teologernes tungemål! På sin første udenlandsrejse var Holberg bleven tiltalt af en præst, som spurgte ham: *Hoer gy wel mancke! quando deseruisti studia tua?* Men Holberg førte en hel hær af latinske fraser i marken mod ham, så præsten strakte gevær og udbrød: *Die Heer ist en theologant! ick gratulere myn heer.* — Og så har Holberg skrevet et værk, som vil udkomme, når han kommer hjem. Hvad værket handlede om, antydede han ikke til Sehestedt, så kunde man tro, at det var den modne frugt af hans teologiske studier i udlandet. Det værk, han sigtede til, var »Introduction til Naturens og Folke Rettens Kundskab«, det samme som Holberg i sin ansøgning til kongen havde omtalt som juridisk. Men i fortalen siger Holberg: »Den *Moralske Philosophie*, haver jeg ikke uden aarsag nest *Theologie*, sat først udi Spidsen, efterdi den er af den nytte og Vigtighed, at den frem for alt andet, undtagen *Theologie*, maa *excoleres* paa *Universitetterne*«. Med andre ord, den moralske filosofi var et slags teologisk bifag, som lærer os de naturlige årsager til det, guds lov byder os. I kapitlet om ægteskab viser Holberg fx., hvorfor det er forbudt forældre at slutte ægteskab med deres afkom »udi den rette linie«; det er ikke alene forbudt i 3. Mosebog 18. kap., men ved citater fra Hugo Grotius og Pufendorff godtgør Holberg, at »saadan Sammenblanding . . strider mod den menneskelige Natur«. Thomasius's »selsomme Meening . . at saadanne Ægteskabe ikke stride mod Naturens Lov« afviser Holberg.

Men et par år efter (1718) udkom Andreas Hojers »*Diagramma de nuptiis propinquorum jure divino non prohibitis*«, hvori forf. udtaler, at ægteskab mellem forældre og børn ikke er forbudt ved na-

turens lov, og at det bestemte forbud i Mose lov kun gjaldt jøderne og ikke hele menneskeheden.

Dette skrift opfattede Holberg som et nyt angreb fra Hojers side — hvad det måske også var. I sin fingerede disputats »*De nuptiis propinquorum in linea recta jure naturali prohibitis*« (1719) gendriver Holberg Hojers kætterske meninger med stor voldsomhed og ender med at »overgive ham i teologernes hænder«. Holberg havde nu vist sig som teologernes våbendrager.

»Natur^s og Folkeretten« blev tilegnet kongen; Holberg turde da håbe på kongens og den mægtige ministers protektion, og han kunde vente at møde velvilje fra det teologiske fakultets side. Men hvor^s ledes det nu end er gået til, Holberg er utvivlsomt sluppet helskin^s det fra sin mærkværdige brug af det teologiske rejsespendium.

Excellentissime atque Illustrissime Heros.

Cum considero summum illud fastigium, in quo posita est Excellentia Vestra, pariterque innumera illa negotia, quibus quotidie districta tenetur, audacter et plane temerarie facere videor, quod talem Virum, cuius humeris tantum belligerantis Reipublicæ onus impositum est, epistola hac interpellare ausim. Rursus veró, cum ad animum revoco, quanta sit Excellentiæ Vestræ clementia, quanta facilitas, timiditatem meam paulisper exuo, literas has, tremula licet manu exaratas, Excellentiæ Vestræ submississime offere haud dubito, idque partim ad indicandam animi mei gratitudinem, quippe haud immemor beneficiorum novissime in me collatorum, partim etiam ad implorandam Excellentiæ Vestræ ulteriorem protectionem, præsertim hac tempestate, cùm á Patria remotissimus, quasi sub alio sole vivo. Certum est usque ad finem hiemis

Romæ commorari, et subsequenti æstate Patriam re-
visere, ut extremam manum imponam opusculo cui-
dam, cujus maxima pars in absentia mea impressa est.
Interim non intermittam vota facere pro salute et in-
columitate Excellentiæ Vestræ, et Deum quotidie pre-
cari, ut velit Regi et Patriæ conservare tam strenuum
Ministrum, mihi^{que} tam clementem Patronum. Cujus
ad ultimum vitæ spiritum ero

Romæ. die 29 Decembris
Anni 1715.

submississimus
Cliens et servus
Ludovicus Holberg

Oversættelse:

Deres excellence, højvelbårne herrel

Når jeg betænker den høje stilling, hvorpå Deres excellence er sat, og ligeledes de utallige forretninger, hvoraf De daglig er optagen, synes det mig at være en dristig og formelig letsindig handling at vove med denne skrivelse at ulejlige en mand, på hvis skuldre der, medens staten fører krig, er lagt en så stor byrde. Men når jeg på den anden side kommer i hu, hvor stor Deres excellences nåde og nedladdenhed er, aflægger jeg for en stund min frygtsomhed og tager ikke i betænkning underdanigst at overrække Deres excellence dette brev, ihvorvel det er skrevet med rystende hånd, og det gør jeg dels for at udtrykke min hjertens taknemmelighed, i det jeg ikke glemmer de velgerninger, som nylig er viste mig, dels også for at anræbe om Deres excellences yderligere beskyttelse, især på denne tid, da jeg lever fjernt fra fædrelandet så at sige under en anden sol. Det er min bestemmelse at blive i Rom til slutningen af vinteren¹ og at vende hjem til fædrelandet til næste sommer for at lægge sidste hånd på et lille værk, hvoraf største delen er bleven trykt under min fraværelse. Imidlertid skal jeg ikke aflade at opsende

bønner for Deres excellences sundhed og velbefindende og daglig at bede Gud om at bevare for kongen og fædrelandet en så nidkær tjener og for mig en så nådig beskytter.

Jeg forbliver til mit livs
sidste åndedræt

Rom den 29. december 1715.

Deres underdanigste
klient og tjener
Ludvig Holberg.

1. i sit første levnedsbrev fortæller Holberg, at han forlod Rom i slutningen af februar efter at have tilbragt hele vinteren der.

IV.

BREV TIL HAGEN

DATERET 13. DECEMBER (1720)

Egenhændigt; i Vidensk. selskabs bibliotek i Trondhjem (Thorv. Boecks manuskripter).

Første gang trykt i Dania IV (1897).

Holbergs breve til Hagen var ukendte for almenheden, da Bernt Moe i året 1846 udgav tre af dem i sit »Tidsskrift for den norske Personalhistorie. Nye Række«. I tidens løb er der kommet mange flere til, og brevene er nu en ret lang række, som når fra 1720 til 1731.

Hagen var ikke en almindelig agent, som mod en passende provision fik folk til at købe Holbergs bøger; han var en velfornemme mand, som på en uegennyttig måde sørgede for, at Holbergs værker blev udbredte i Trondhjem.

Hvad der vides om hans livsomstændigheder er for største delen samlet af B. Moe i det nys nævnte tidsskrift og af Paul Botten Hansen i »Nogle utrykte Breve fra Ludvig Holberg« (1858). — Aage Rasmussen Hagen var en bondesøn fra gården Hage i Værdalen (Trøndelagen). En tid var han proviantforvalter ved Trondhjems fæstning, blev derefter (senest 1720) krigsbogholder ved det nordenfjeldske dragonregiments lægdskasse (altså en slags intendant i hæren); i dette embede blev han til omtrent 1752; på rangstigen avancerede han således, at han 1725 blev krigsråd, 1737 kancelliråd, 1738 justitsråd; efter sin afsked som krigsbogholder blev han kommitteret (medhjælper hos sessionsherrerne, amtmanden og en oberst) ved den nordenfjeldske dragonsession. Han døde omtrent 1763; en del af sin betydelige formue efterlod han til Trondhjems og Værdalens fattige.

En pålidelig og agtet mand har Hagen sikkert været. Brevene tyder også på en ikke ringe godmodighed; gang på gang tager han imod store pakker bøger fra Holberg, fordeler dem blandt prænummeranterne, indkasserer pengene og sender dem til Holberg uden at prøve på at få Holberg til at indfri sine gentagne løfter om at »tiene ham igjen i alle optenkelige maader«.

Hvorledes og hvornår Hagen er bleven Holbergs »gode ven«, og hvorledes han, før Holberg skrev til ham, havde vist sig som »en Patron (∴: ynder) af Peder Paars«, vides der ikke noget om. Man kan tænke sig, at et personligt bekendtskab på en eller anden måde er opstået, fordi Hagen var fra Værdalen, og Holbergs fader, Christian Nielsen, også var fra Trøndelagen (måske fra gården Holberg i Skogn, der ligeledes ligger i Værdalen: se herom fx. L. Daae i (norsk) Historisk Tidsskrift II, 244). Men med vished kan man sige, at Hagen har haft forståelse af Holbergs første komiske mesterværk på en tid, da fx. de høje herrer i Conseilet ikke strakte sig videre i deres velvilje mod Peder Paars's forfatter, end at de udtalte, »at dette Skrift ikke bestaaer af andet end lutter fingeret Skiemt, som hellere kunde bleven udeladt end skreven«. Hagen må derimod have moret sig over Peder Paars og har gerne villet gøre bogens forfatter en tjeneste, og det har han gjort, før Holberg endnu var bleven berømt; end ikke alle Peder Paars's læsere kan have vidst, hvem forfatteren var; bogen bar jo ikke »Ludvig Holberg«, men »Hans Michelsen« som forfatternavn.

Hagen har gemt de breve, han fik fra Holberg, og hvad enten han har gjort det af bogholdernøjagtighed, eller, senere hen, af stolthed over at have hjulpet Holberg, da han var ved at lægge grunden til sin berømmelse, må vor taknemmelighed over for krigsråden være lige stor, og vi må glæde os over, at hans efterkommere har holdt hævde over samlingen. Rimeligvis har en af disse bragt brevene til Nordlandet, hvor de længe lå gemte og glemte i Ofoten (ved Ofotfjorden, hvor den nu bekendte havneby Narvik ligger). Først hen

imod midten af det 19. århundrede blev brevene spredte rundt om i Norge; nu findes de fleste af dem i norske offentlige samlinger; kun ganske enkelte er endnu i privat eje.

Holberg havde igen haft ærgrelser, da han skrev sit første brev til Hagen. De tre første »bøger« af Peder Paars udkom særskilt i tiden mellem sidste halvdel af årene 1719 og 1720. De vakte en umådelig opsigt blandt høje og lave, skaffede Holberg både venner og fjender; men pengene, som salget af dem indbragte, kom for en stor del ikke Holberg til gode. Hans kammerat fra Borchs kollegium, Joachim Wielandt, havde 1719 fået privilegium som bogtrykker og boghandler. Hos ham blev de tre første bøger af Peder Paars trykt; men da det nu gik godt med salget, tog Wielandt eftertryk af værket uden tilladelse og uden at betale honorar for de eksemplarer, han solgte bag forfatterens ryg. Holberg opdagede dog, at han var bleven snydt, og at det var Wielandt (»den gode Mand, der trykker de danske Aviser«), der var skyld i, at hans »Profit er saa ringe, at den ikke svarer til den tiende Deel af Arbeidet«. (Se om alt dette især Carl S. Petersen: »Om de ældste Udgaver af Ludvig Holbergs Peder Paars« i Nordisk tidskrift för bok- och biblioteks- väsen. I. 1914).

Men Holberg forstod at indrette sig praktisk: han gav sig til selv at være både forlægger og sortimentsboghandler; nogle »venner« fik han for gode ord og uden betaling til at virke for salget af hans bøger. Derpå udsendte han den såkaldte »tredie Edition« af Peder Paars (»Tryckt Aar 1720«), der af nyt stof bl. a. indeholder digtets fjerde bog. »Vennerne« sørgede for, at så mange som muligt af deres bekendte på forhånd lovede at købe bogen eller endogså betalte forud for den. Ved denne fremgangsmåde kunde Holberg ganske vist ikke hindre, at der blev taget eftertryk af hans bøger — både Peder Paars og komedierne blev flere gange eftertrykte (ligesom i det 19. århundrede mange af Oehlschlägers værker) — men han sparede alle mellemhandlere og sikrede sig, at en stor del af læse-

verdenen havde købt bogen af ham selv, før eftertryksudgaverne kom på markedet.

Ved det første brev til Hagen er der den mærkværdighed, at skønt Holberg beder Hagen om at få folk til at betale forud, nævner han som »conditioner« kun bogens indhold og udstyrelse, men han glemmer at omtale prisen, som Hagen dog helst måtte kende, når han skulde tage imod pengene fra dem, som vilde betale forud.

Da Holberg fortæller, at trykningen »avancerer brav«, er den vel nok bleven bragt til ende i løbet af december 1720; men man kan ikke se, hvornår Holberg har ladet bogen »komme for lyset«.

*Mons Hage[n]*¹

Saasom han er m[i]n² gode ven og der foruden en *Patron* af *Peder Paars*, saa tager ieg mig den frihed at begiære hans *assistance* til verkets befodring nemlig³ at hand vil enten selv eller ved andre goode v \bar{e} ner *procurere* mig folks *inscription* udj Trundhiem Er der nogen som vill betale for ud da vill ieg bede han vill beholde pengene hos sig in til *exemplarierne* blive opskikkede, hvis ikke at han da vill *communicere* mig hvor mange visse folk der haver tilbydet sig at kiobe; *conditionerne* er De 4re bøger med Fortaler paa gott skrivpapir med 1 kobberstykker⁴. Verket er alt under trykken og *avancerer* brav men k \bar{o} mer ikke for lyset forend ieg kand see mig sikker Jeg beder at helse alle goode v \bar{e} ner i s \bar{a} r min Fetter Bormester *Lindgaard*⁵ og forbliver stedse

Hans oprigtige Ven og tiener

L Holberg

Kiobenhavn d. 13
December

Udskrift (med Holbergs hånd):

A Monsieur

Mons: Aage Rasmusen

Hagen

Kongl Majest^s velbestalte Krigs Bogholder

a Trundhiem.

Påskrift (med en fremmed hånd):

Franco partout⁶

1. *n* mangler; hul i papiret.
2. *i* mangler; hul i papiret.
3. *nemlig* rettet fra og.
4. i »3. edition« af Peder Paars findes et kobberstukket portræt af »Dorothea statsmøe hos byfogden i Aars«.
5. Rasmus Lindgaard blev 1705 borgmester i Trondhjem. Hans moder, Abel Lem, var en søster til Holbergs moder, Karen Lem.
6. *partout* skrevet i stedet for *Christiania*, som er overstreget; meningen er vel, at portoen lige til Trondhjem er betalt.

V.

BREV TIL HAGEN

DATERET 2. AUGUST 1721

Egenhændigt; i Vidensk. selskabs bibliotek i Trondhjem (Thorv. Boecks manuskripter).

Trykt bl. a. af P. Botten Hansen (Nogle utrykte Breve af Ludvig Holberg. 1858) og i Dania IV.

Holbergs andet brev til Hagen er helt i forretningsstil. Holberg sender Peder Paars til Hagen »efter begiäring«, ligesom en købmand sender et parti varer til en kunde »efter æret ordre«; han giver besked om, hvor mange eksemplarer han sender, på hvilken måde de sendes, og hvad de skal koste.

Nogen egentlig tak for den tjeneste, Hagen havde gjort Holberg ved at skaffe prænumeraer på Peder Paars, indeholder brevet ikke. Udtryk for sin erkendtlighed giver Holberg dog ved at tilbyde Hagen et friekemplar af Peder Paars, »eller meer om ham behager«; så gavmild plejede Holberg ikke at være med sine bøger; i fortalen til 1. bind af komedierne (1723) siger »Hans Michelsen«: »saasom jeg skriver noget ofte, er jeg at ansee som andre Kiøbmænd, hvilke hvor resolute de end ere, forære de dog icke gierne bort noget af de Varer som de idelig drive Handel med«.

Påfaldende er den lange tid (over 7 måneder), der ligger mellem Holbergs første og andet brev til Hagen. Har Holberg ikke ment at burde udsende Peder Paars før så langt hen på året 1721, eller er det kun afsendelsen af eksemplarerne til Trondhjem, der er bleven så meget forsinket?

En lille sproglig ting kan der her gøres opmærksom på. Holberg bruger et par gange i dette og de følgende breve tiltaleordet »De«, som ellers er sjældent i hans værker; endnu langt ned i det 18. år-

hundrede var det en høfligere tiltaleform end »I«, for ikke at tale om »han« og »hun«.

Mon tres Cher Amj

Jeg tilskikker dem efter begiäring 98 *exemplarer*¹ af *Per Paars*. De koste her 4 #² stykket uindbundne, men ieg vill udj *Trundhiem* ikke regne indbindingen efterdj de have den godhed at modtage saa mäge. Min Herr er saa god at beholde et *exemplar* for sig selv eller meer om ham behager, hvilket skall være mig en fornöielse, saa velsom at kunde tiene dem igien i alle optenkelige maader. Jeg forbliver nest tjenstlig hilsen til alle goode veñer sär Bormester *Lingaard* deres

Kiobenhavn d 2 Aug:
1721

tienstkyldigste ven og
tiener

L Holberg

Jeg haver skicket *cassen* med bögerne til *Helsignör*, hvor den bliver levered til den *galliot*³ som kómer fra *Dantzig*.

Udskrift (med Holbergs hånd):

Kongl *Mayestets* Velbestalter Krigs Bogholder
Hr *Aage Rasmusen Hagen*

Franco
Christiania

à

Trundhiem

1. om tallet 98 se Holbergs brev af 24. maj 1724.
2. at 1. bog af Peder Paars kostede 1 mark, ses af »Just Justesens Betænkning over Peder Paarses Historie« (Holbergs Samlede Skrifter ved Carl S. Petersen II. 153).
3. omtrent det samme som »galease«, mellemstort skonnertrigget handelsskib med to master (Salmonsens Konversationsleksikon. 2. udg. IX. 353).

VI.
BREV TIL HAGEN
DATERET 10. MARTS 1722

Egenhændigt; i Universitetsbiblioteket i Oslo.

Tidligere trykt bl. a. af P. Botten Hansen (Nogle utrykte Breve af Ludvig Holberg) og i Dania. IV.

I dette brev takker Holberg for de penge, Hagen har sendt ham, og både Hagen selv og de andre indbyggere i Trondhjem får mange komplimenter for den måde, hvorpå de har taget imod Peder Paars. Hvad Holberg vil med brevet er dog ikke alene at give kvittering og at aflevere komplimenter; han vil bede Hagen om at sørge for afsætningen af Holbergs sidste bog på samme måde, som han havde taget sig af Peder Paars.

Den ny bog er »Hans Mikkelsens 4re Skiemte-Digte med tvende Fortaler samt Zille Hans Dotters Forsvars-Skrift for Qvinde-Kiøned. Trykt i dette Aar 1722«. Holberg spørger ikke om forlov, men sender uden videre Hagen 50 eksemplarer af bogen ind ad døren og beder om at få dem solgt. Holberg tager det altså som selvfølgelig, at Hagen vil være hans faste bogkommissionær i Trondhjem, hvad denne efter de følgende breve at dømme dog ikke havde tænkt sig.

Hoitärede kiäre ven.

Jeg siger tusind tak for good og *prompte* betaling for de bøger ieg skikkede. resten af pengene fik Rente-skriver¹ *Smith*² efter begiäring³. At det er farligt undertiden at være alt for tjenstvilligste beviiser ieg nu denē gang af mit *exempel* i det at ieg skikker ham paa

ny 50 andre boger hvilket ieg ydmygst beeder ikke maa ilde optages. Jeg kand sige at *Trundhiem* er den beste bye efter *proportion* i Danemark og Norge at kiobe böger og min Herre den beste mand udj *Trundhiem* Jeg haaber nok at de halvhundrede⁴ bliver saalte saa som de her have väret meget begiärlige⁵. stykket koster indbunden 18 β ⁶. naar *debiten* er skeed faar ieg altid ved leilighed penge. Jeg vilde ønske min Herre vilde sätte nogen prove paa mig igien thi intet skulde väre mig kiärrere end at lade see udj alle *occasioner* at ieg er Hans

ydmygste og beredvilgste tiener

L. Holberg

Kioben d 10 Martij 1722

Udskrift (med Holbergs häänd):

Kongl *Mayest^s* Velbestalter
Krigsbogholder *Aage Rasmusen*
Hagen
à *Trundhiem*

(med en anden häänd:
Herhos fölger 50
indbundne Böger.)

1. ordet er rettet; oprindelig har der vist stäet »Renteri«.
2. 1728 var der i Köbenhavn en renteskriver Peder Larsen Smith (Köbenhavns Huse og Indvaanere efter Branden 1728 (1906) s. 168).
3. meningen må väre, at Hagen sammen med pengene for Peder Paars har sendt nogle andre penge, som han har bedt Holberg om at betale til renteskriveren (?: indbetale i rentekammeret?).
4. ordet »böger« har Holberg glemt.
5. d. e. efterspurgt.
6. »Skiemte-Digtene« kostede »i raa Materie« 16 β .

VII.

BREV TIL HAGEN

DATERET 5. DECEMBER 1722

Egenhændigt; har tilhørt fhv. generalkonsul Valdemar Glückstadt. Første gang udgivet af Carl S. Petersen i Tilskueren. 1913. I. s. 7; her trykt efter fotografi i Det kgl. bibliotek i København.

Holberg havde endnu ikke fået noget svar, hvoraf han kunde se, om Hagen var villig til at lade sig prakke varer på, som han ikke havde bestilt (Joh. Nordahl Olsen i Holberg Aarvog 1920 s. 168); ikke des mindre går Holberg ud fra, at han stadig kan gøre regning på Hagens tjenstvillighed.

Det ny værk, som Holberg har besluttet at udgive, men som endnu ikke var trykt, da brevet blev skrevet, var det berømte bind, som indeholder hans fem første komedier: Comoedier sammenskrevne for den nye oprettede Danske Skue-Plads ved Hans Mickelsen. Første Tome. Tryckt 1723. — Som ægte forretningsmand omtaler Holberg sin vares udmærkede egenskaber: komedierne er morsomme, og prisen er mådelig (moderat): 2 \neq 8 β pr. exemplar. Men boghandler Holberg har ikke taget munden for fuld; nu til dags vilde dommen lyde, at større mesterværker end de fem komedier gives der ikke på vort sprog, og prisen (lidt over 80 øre) vilde vi kalde latterlig lille; hvor meget et exemplar af komedierne i originaludgaven nu vilde koste, er vel noget nær ikke til at beregne.

Holberg siger ganske vist her, at han ikke vilde have vovet at ulejlige Hagen med den nye kommission, dersom han ikke havde vidst, at Hagen frem for alle andre »var en patron« af noget sådant (∴ ynder af komisk poesi eller særlig af komediedigtning?). Men nogle år efter sender Holberg på lignende måde Danmarks og Norges beskrivelse, skønt det jo er en bog af en helt anden art.

Hoytärede gode ven

Jeg¹ er kōmen nu i saadan vane ikke at takke ham for en hofflighed uden tilliige med at begiere en nye. Nu har ieg *resolved* at lade trykke den forste *tome* af mine *comoedier*, nemlig 5 hvor af den forste heeder *Den Politiske Kandestöber* 2 *Den Wegelsindede* (3) *Jeppe paa Bierged eller den forvandlede Bonde* 4 *Jean de France* eller Hans Frandsen 5 Mester *Gert Westphaler* eller den snaksome *Barbeer* hvilke vill giore et temmelig bind in ^{8^{two}}, som ieg² vill selge for 2 # 8 ^β til samen og er en maadelig priis. Nu tor ieg ingenlunde lade dem trykke, uden ieg er forsyned med saa mange *in-scriptioner* at ieg kand vere skadeslös, vill derfor ydmygst beede min Herre ved gode venner *procurerer* mig nogle udj *Trundhiem* og ved leilighed skikke mig en opskrift³ derpaa. Troe mig. J skall faa latter nok for de halvtredie mark. havde det väret andre sager, saa havde ieg ikke driste mig at *incommodere* dem⁴ saa ofte der med. men ieg veed, at det er noget som min Herre er fremfor andre en *patron* af. Jeg tilbyder min ringe tjeneste igien i alle muelige maader og forbliver

Kiob d 5 Decembr
1722.

Hans tienestskyldigste
L Holberg

Udskrift (med Holbergs händ):

Kongl *Maysts* velbestaldter Krigs Bogholder
Sr Aage Rasmusen Hagen

a *Trundhiem*.

1. derefter er overstreget ordet »har«.
2. derefter er overstreget ordet »hvis«.
3. d. e. fortegnelse.
4. Dem!

VIII.

BREV TIL HAGEN

DATERET 6. MARTS 1723

Egenhændigt; i universitetsbiblioteket i Oslo.

Første gang udgivet af L. Daae i (norsk) Historisk Tidsskrift III (1875) s. 95.

Holberg begynder at blive ængstelig, fordi Hagen ikke har svaret på brevet om (og sendt penge for) Skæmtedigtene; der er næsten gået et helt år, siden bøgerne blev afsendte, altså endda længere tid, end Holberg selv troede. Heller ikke har Holberg fået at vide, om Hagen vil påtage sig at skaffe abonnenter på komedierne. Hvad Holberg siger med forsigtige vendinger, kan ligefrem udtrykt gives således: vil De hjælpe mig, eller vil De ikke? — og dersom De ikke vil hjælpe mig, vil De da ikke i det mindste anbefale en anden, der vil gøre det?

Holbergs breve af 21. okt. 1723 og af 24. maj 1724 viser, at Hagen har bestilt 60 eksemplarer af komedierne; men de savnede penge sendte han rigtignok ikke; grunden dertil kan fx. have været, at Hagen ikke har kunnet finde købere til alle de tilsendte eksemplarer af Skæmtedigtene, og at han har villet vente med at sende Holberg penge, indtil han havde udsolgt; men det er også muligt, at Hagen har indset, at »det er farligt undertiden at være alt for tjenstvillig«, eller med andre ord, at han har villet lade Holberg mærke, at han just ikke var ivrig efter hvert år at skulle hverve abonnenter, indkassere og afsende penge.

Hoitärede gode ven

Jeg er bange at han er bleven vreed paa mig efter som ieg ingen svar har faaet først om de 50 smaa bo-

ger ieg toog mig den frihed at opskikke ham forgan-
gen sommer¹. Derefter paa min seeneste skrivelse
hvorudj ieg bad at han vilde have den godhed at
hverve mig nogle² *subscriptioner* udj *Trundhiem* til den
forste *tome* af mine *comoedier* hvilken *tome* kommer
paa 2 # 8 β. Hvis min Herre er vred paa mig saa kand
han have aarsag eftersom ieg gior ham saa ofte ulei-
lighed, og ieg gior ham ingen tjeneste igien; men ieg
vilde gierne viide, om han har faaet mine breve at ieg
kunde vide hans betenkende, at, i fald hans leilig-
hed ikke var at tage derimod (saasom han, maa
skee ikke stedse boer i *Trundhiem* eller kand have
andre aarsager) ieg da kunde beede ham *recommen-
dere* de sager til en god ven udj *Trundhiem* som baade
han og ieg kiender. Jeg vill ydmygst beede at min
Herre med faae *linier* giver mig sin tanke derom³ for-
bliver midlertid

Kiobenhavn d 6 *Martii*
1723

Hans oprigtige ven og beredvilligste
tiener

L Holberg

Udskrift (med Holbergs hånd):

Kongl *Mayests* Velbestalter Krigsboghholder
Seign Aage Rasmusen Hagen

à

Trundhiem

1. det var i marts, ikke i sommeren 1722, Holberg afsendte Skæmtedigtene.
2. rettet fra »nogen«.
3. »til kiende« har Holberg glemt.

IX

BREV TIL HAGEN

DATERET 21. OKTOBER 1723

Egenhændigt; tilhører formanden for Holbergklubben i Bergen, bankfuldmægtig O. J. Larsen (har tidligere tilhørt præstefruen Sara Faye, Haug præstegård på Østlandet, og de norske samlere og forfattere præsten Andr. Faye († 1869) og sorenskriver C. N. Schwach († 1860); denne sidste skal have fået brevet fra Nordlandet).

Tidligere udgivet (efter A. Fayes afskrift) af P. Botten Hansen (Nogle utrykte Breve af Ludvig Holberg); faksimile i Jubeludgave af Ludvig Holbergs Comoedier III (1888) s. 24; jf. Holberg Aarsbog 1924 s. 210.

Holberg må have fået et svar fra Hagen med bestilling på 60 exemplarer af komediernes 1. bind, som Holberg strax efter har sendt ham (jf. brevet af 24. maj 1724); bøgerne må være bleven afsendte i løbet af sommeren 1723 (»forgangen sommer«). Nu længes Holberg efter at høre, hvorledes det er gået med salget af dem, d. v. s. han vil gerne have pengene sendt lidt hurtigt. Holberg vil desuden bede Hagen om også at hjælpe med til at få andet bind af komediernes afsat i Trondhjem; han venter, at det ny bind vil udkomme i foråret 1724; i sit næste brev siger han, at det udkommer »til Paasche«. Om denne ny tome siger Holberg kun, at den vil indeholde Barselstuen, som nylig er bleven opført.

Hoitärede gode ven

Jeg har lunge ventet paa et angenemt svar, hvorledes det gaar med *comædiernes debit*, hvoraf ieg skikkede ham 60 *exemplarier* forgangen somer. Jeg haa

ber, at, saasom de er gaaet saa hastig fra henderne paa andre steder at de i det ringeste har haft samme gode skiebne udj *Trundhiem*, hvilken bye ieg hidentil har haft mest aarsag at berøme. Jeg lader trykke en nye tome til foraaret, med¹ hvilken ieg ikke vill bemöie ham, uden saa mange *exemplarier* som han selv for sig og andre goode veñer forlanger; thi det var ubiligt af mig at begiere at han skulde baade have umag, og staa i forskud for mig². Der blev forgangen uuge³ spilled en *comædie* som heeder *Barselstue* hvilken *al-larmerede* en hob af vore fruentimer. Den bliver indfördt udj den anden *tome* Jeg forventer med det forste et angenemt ord fra dem⁴ og forbliver stedse deres

Oprigtige ven og tienstskyldigste tiener

L Holberg

Kiobenhavn d 21 Octob
1723

Udskrift (med Holbergs hånd):

Kongl *Mayests* velbestalter
Krigs Bogholder *Aage Rasmusen Hagen*

å

*Trundhiem*⁵

1. rettet fra »uden«.
2. nemlig ved at sende pengene, førend prænumeranterne havde betalt de bestilte exemplarer.
3. d. e. i den sidst forløbne uge, »for en uges tid siden«. Jf. J. Martensens udgave af komedierne I s. 51, Eiler Nystrøm, Den danske Komadies Op-rindelse (1918) s. 125.
4. »Dem«!
5. ordene »å Trundhiem« er nu klippet af.

X.

BREV TIL HAGEN

DATERET 11. MARTS 1724

Efter P. Botten Hansens udgave i »Nogle utrykte Breve af L. Holberg« (1858); Holbergs egenhændige brev fandtes 1858 i det norske rigsarkiv, men haves nu ikke mere.

Ved dette brev bør man begynde med at læse efterskriften, i den står nemlig det, som egentlig ligger Holberg på hjerte: han vil trække en vixel på Hagen, hvis han ikke snart får de penge, som han allerede for et år siden begyndte at kræve.

Om andet bind af komedierne, som udkommer snart, siger Holberg, at han ikke vil sende flere eksemplarer, end Hagen selv bestiller; altså Holberg vil ikke mere bære sig ad, som han gjorde med Skæmte-digtene, uopfordret at sende Hagen et større antal eksemplarer på halsen.

Mon tres cher Ami

Jeg har den heele vinter ventet et trøsteligt brev fra ham. Men jeg kand troe at andre forretninger kand have hindret ham udj hans gode forsätt, hvorfor ieg nu tar mig den frihed at fornye min forrige erindring¹ og tilbede mig et svar. Jeg hafde ikke dristed mig at *incommodere* ham saa ofte, hvis han ikke selv ved sin sädvanlige godhed og egen begiering hafde liigesom *interessered* mig dertil. Isär som ieg ingen leylighed har haft at beviise ham nogen tjeneste igien, hvilket skulde være mig en fornøielse om han vilde behage at sætte prøve paa mig. Til *Paasche* kommer ud en

anden *tome* af 6 *comoedier*², om han forlanger et lidet antal deraf skall de skikkes indbundne med første *leylighed*; men ikke uden saa mange som han selv forlanger. Det er en stoor ulykke for *Respublica literaria* at Munck³ er død; thi han drak bøger i sig som iorden drikker vand. Jeg *recommenderer* mig stedse i hans gode *affection* og forbliver Hans

tienskyldigste ven og tiener

Kiøbenhavn d 11 *Martii* 1724.

L Holberg

*P S Mons Frauen*⁴ som har forsikred mig om at min Herre har kun *manqvered* *leylighed* paa at faae penge *remittered*, har raadet mig at trække en *vexel*, men ieg har altid holdt det for *dristigt* førend ieg fik at viide deres egen gode *villie*.

1. påmindelse, opfordring.
2. Hans Mikkelsens *Comoedier* sammenskrefne for Den Danske Skue-Plads. Anden *Tome*. Tryckt Aar 1724. Bindet indeholder kun 5 komedier: Den 11. Juni, Barselstuen, Det arabiske pulver, Julestue og Mascarade.
3. utvivlsomt: Johan Henrich Munch fra Trondhjem † 1724; han var assessor, vicelagmand og foged på Øvre Romerike (Norsk Tidsskrift f. genealogi. I (1910) s. 66–67).
4. utvivlsomt Marcus Haggæus *Frauen* (1686–1735), regimentsskvartermester ved livgarden til fods, senere toldinspektør i København; hans søn Chr. Valentin *Frauen* valgte 1736 Holberg til privatpræceptor og blev 1752 gift med Holbergs myndling og arving Frederika Lovisa Tostrup (Holberg Aarvog 1920 s. 81–82). Da *Frauen* kaldes »Monsieur«, kan der ikke være tale om, at der menes en af hans to brødre, der var præster; en tredje brøder levede i Christiania.

XI.

BREV TIL HAGEN

DATERET 24. MAJ 1724

Egenhændigt; i det norske rigsarkiv (se Maal og minne 1913 s. 108); har tidligere tilhørt rigsarkivar Chr. Lange og provst J. F. Lampe.

Tidligere udgivet bl. a. af P. Botten Hansen (Nogle utrykte Breve af Ludvig Holberg 1858); her trykt efter fotografi i Det kgl. bibliotek.

På en skæmtefuld måde taler Holberg i begyndelsen af dette brev om, at terminen står for døren, og så skal man tænke på at få sine pengesager bragt i orden; nogen særlig grund til, at Holberg netop nu vil have sine penge, har der næppe været.

Indholdet af brevet er ellers ikke spøgefuldt; det tyder på, at Holberg nu er led og ked af at minde Hagen om at betale, og uden at skyde sig ind under »Mons. Frauen« melder han kort og godt, at han har trukket en vixel på Hagen. Han giver dernæst en hel oversigt over, hvad Hagen skylder ham, nemlig:

efter bestilling sendt 98 eksemplarer af Peder Paars — betalt
uden bestilling sendt 50 eksemplarer af Skæmtedigtene — ikke
betalt
efter bestilling sendt »et vist tall« (d. e. 60 expl.) af komedierne
— ikke betalt;

regningen kommer da til at se således ud:

for Skæmtedigtene	8 rdl. 2 #
for komedierne	25 rdl.
	<hr/>
ialt . . .	33 rdl. 2 #

Men vexlen lyder kun på 30 rdl., da Holberg ikke ved, om Hagen har kunnet afsætte alle eksemplarerne af Skæmtedigtene. Skulde de 30 rdl. være for meget, vil Holberg »staae til ansvar at erstatte hvad som er for meget enten med penge eller med andre bøger, som han kand forlange«. Man kan her se, hvorledes professor Holberg ved sin autoritet hjælper købmand Holberg i hans forretning (Joh. Nordahl-Olsen i Holberg Aarbog 1920 s. 170).

Af enkeltheder i brevet kan mærkes, at det viser sig, at Hagen har sendt Holberg to breve med bestilling på ialt 120 eksemplarer af Peder Paars, men Holberg har kun sendt de 98 eksemplarer, som Hagen havde bestilt i sit første brev; det kan vist kun tydes således, at Peder Paars er bleven udsolgt i den tid, som var gået mellem Hagens første og andet brev, hvorfor Holberg ikke kunde effectuere den senest modtagne ordre.

Ret forbløffende virker de ord, Holberg bruger som undskyldning for, at han driver sit tilgodehavende ind ved hjælp af en vexel: »Jeg forhaaber at saasom han selv har givet mig anledning til alt dette og ieg intet har giordt uden efter hans begiering at han ikke tager det ilde op at ieg trækker denne vexel«; efter disse ord skulde man tro, at det var Hagen, som havde bedt Holberg om at være så venlig at sende ham bøgerne, medens forholdet jo er det, at det var Holberg, som først havde henvendt sig til Hagen og havde begæret hans assistance; og for Skæmtedigtenes vedkommende havde Holberg end ikke nogen begæring at holde sig til.

Hoitärede ven

Saasom den forfärdelige *11 Junij* er for haanden paa hvilken dag ieg og andre Guds börn skall giöre regnskab for det vi har giordt aaret igiennem saa laader ieg nu mine breve *circulere* om til alle gode ven-

ner som ieg har regninger med. Jeg har skrevet min Herre adskillige gange til men han har forglemt at svare mig. I det sidste brev som ieg skrev udj *Februario*¹ lood ieg mig merke² at ieg hafde i sinde at trække en liden vexel paa ham. Men som endnu intet svar er fuldt derpaa udtolker ieg hans taushed lige som han vilde siige: træk i Guds navn. Vexelen er kun paa 30 Rigsdaler thi ieg har ikke turdt sætte den heele sum for de 50 indbundne skiemte Digte saasom det er de böger hvoraf han selv ikke har forlanget noget vist tall som af de andre. Af *Per Paarser* forlangede han selv udj tvende Skrivelser 120 *exemplarier* men ieg skikkede ham kun kun 98 hvilke han strax hafde den godhed at betale mig. Af *Comoedierne* forlangede han ogsaa et vist tall³ som ieg strax lood indbinde efter begiering og skikk ham. Jeg forhaaber at saasom han selv har givet mig anledning til alt dette og ieg intet har giordt uden efter hans begiering at han ikke tager det ilde op at ieg trækker denne vexel, sær som ieg udj mit sidste brev *intinnerede*⁴ min *intention* derom. Skulde der være nogen irring udj sumen, saa haaber ieg dog at han *honnorerer* min vexel saasom ieg skall staae til ansvar at erstatte hvad som er for meget enten med penge eller andre böger som han kand forlange. Jeg forbliver stedse nest flittig hilsen til alle goode venner Hans oprigtige ven og tienstskyldigste tiener

L Holberg

Kiobenhavn d. 24 Maij
1724

Udskrift:

Kongl *Mayests* Velbestalter
Krigs Bogholder udj Norge
Seign Aage Rasmusen
Hagen

a

Trundhiem
Franco Christiania

1. brevet var dateret 11. marts 1724.
2. ordet »med« har Holberg glemt.
3. i brevet af 21. okt. 1723 står tallet: 60.
4. d. e. *intimerede*, tilkendegav.

XII.

BREV TIL HAGEN

DATERET 2. SEPTEMBER 1729

Egenhændigt; har tilhørt frøken Anna Lassen i Christiania, tidligere ejer: bureauchef E. Lassen († 1884), som fik det fra sin broder pastor Nic. Chr. Lassen († 1885) i Daviken. Nuværende ejer ukendt. Tidligere trykt bl. a. i Dania IV (med faksimile).

Holbergs breve til Hagen har hidtil været som en kæde, hvori der ikke manglede noget led; alle brevene synes at være bevarede enten i original eller i afskrift. Men mellem dette brev og det nærmest foregående ligger der et tidsrum af mere end $5\frac{1}{4}$ år; man kan dårlig forstå, at Holberg ikke en eller anden gang i løbet af den lange tid skulde have skrevet til sin trofaste hjælper i Trondhjem. Hvorfor skulde Holberg ikke have sendt Hagen Hans Mikkelsens Comoedier. Tredie Tome, trykt 1725 eller Metamorphosis trykt 1726? Det er derfor muligt, at der endnu kan findes hidtil ukendte breve til Hagen.

Det nye værk, som dette og de to nærmest følgende breve handler om, er ikke noget skæmtsomt værk af »Hans Mikkelsen«, men en stor bog tilegnet kongen af Ludvig Holberg: Danmarks og Norges beskrivelse, som bærer trykåret 1729. Holberg sender Hagen en subscriptionsindbydelse, hvori prisen på bogen ikke har været nævnt; heller ikke her i brevet tales der om prisen; forseelsen opretter Holberg ved et nyt brev, skrevet en uge senere.

I tiden, der er gået mellem 1724 og 1729, er Hagen bleven udnævnt til krigsråd, og Holberg har ændret sin retskrivning, han skriver nu ikke mere (eller da kun som undtagelse) ä, men æ.

Höitærede k ven

Afindlagde kand sees hvad ieg har under hænderne, og at ieg trænger til min gamle gode ven, sær saasom ieg ingen udj Trundhiem ellers har synderlig¹ kundskab til. De penge som Hr Krigs Raad kand bringe til veie af² *prænumerationer* kand blive hos ham indtil *exemplarierne* blive opskikkede. Jeg har faaet over 100 *prænumeranter* i Bergen og deraf gör gisning at faae ligesaa mange udj Trundhiem saa som same Stad trækker saa mange böger som nogen udj Norge. Hvis ieg ikke var forsikret om Hr Krigs Raad³ store godhed mod mig dristede ieg ikke at bemöie ham med dette. *Cabinets Secreterer* Ramshardt⁴, som ieg talede med i gaar, bad at formælde sin hilsen. Om Hr Krigs Raad er vell kiendt med Stikt Amtmand *Benzon*⁵ beder ieg min *respect* til ham at formælde. Jeg forventer ved leilighe[d]⁶ et behageligt svar, og forbliver

Kiobenh d 2 Sept
1729

velædle og velb Hr. Krigs Ra[ads]⁷
Oprigtige ven og tie[ner]⁸
*L H[olberg]*⁹

Udskrift (med en kontorhånd):

Velædle og Velbyrdige
Hr Krigs Raad og Krigs Bogholder
Aage Hagen

à

franco Christiania

Trundhiem

1. »s« rettet fra »k«.
2. »a« rettet fra »f«.
3. »s« glemt.

4. Peter Ramshardt (1696–1750) stod i nær berøring med de mest indflydelsesrige mænd i slutningen af Frederik IVs regering; han nød stor tillid hos kongen, der 1725 udnævnte ham til kammersekretær i rentekammeret og 1727 til gehejmekabinetssekretær. Ved Frederik IVs død blev han afskediget, men blev 1744 taget til nåde igen og udnævnt til overtoldinspektør i København; 1749 blev han etatsråd. (Dansk biografisk Lexikon).
5. Jacob Benzon (1688–1775) var 1726–1735 stiftamtmand i Trondhjem stift, beklædte senere en række andre høje embeder: 1747 blev han overpræsident i København og var som sådan en kort tid overdirektør for det kongelige teater, blev 1750 vicestatholder, 1770 virkelig statholder i Norge; han var gehejmekonferensråd og ridder af elefanten. Af hans store jordegods oprettedes bl. a. stamhuset Benzon. (Dansk biografisk Lexikon).
- 6–9. de indklamrede bogstaver er bortrevne.

XIII.

BREV TIL HAGEN

DATERET 10. SEPTEMBER 1729

Efter en afskrift af P. Botten Hansen (i det norske rigsarkiv); originalen skal (1867) have tilhørt litteraturhistorikeren Hartvig Lassen († 1897) i Christiania; men hvor den nu er, vides ikke.

Tidligere trykt i Dania IV.

Dette brev er en slags forsinket efterskrift til det foregående. Holberg siger nu, hvad den ny bog skal koste: 8 R , hvoraf prænumeranterne betaler halvdelen forud. Bogen kaldes her »Etat om Danmark og Norge«, hvad der vist er en skrivfejl for »om Danmarks og Norges Etat«; værket kom til at hedde »Danmarks og Norges Beskrivelse«; men på den ny udgave, som udkom 1749, var titlen ændret til »Dannemarks og Norges geistlige og verdslige Staat«.

Holberg fortæller dernæst (endda to gange), at bogen er i kvartformat; alle hans tidligere værker havde været i oktav; kun hans større historiske værker (Danmarkshistorien, Almindelig kirkehistorie, Den jødiske historie) er i kvart. Folianter har Holberg aldrig skrevet.

Höitærede kiære Ven

Jeg tog mig den frihed at skrive ham til med forrige post, og at tilbede mig den godhed at han vilde hverve nogle prænumeranter til mig i Thrundhiem til den *Etat* om Danmark og Norge in *quarto*, som ieg haver under trykken in *quarto*. De prænumerere den halve deel som er 4 R og den anden halve deel betales, naar de faaer skriftet, og Hr. Krigs Raad behol-

der pengene hos sig til videre. Kunde jeg faae et til-
strækkeligt tall udi Thrundhiem saa bliver der ikke
et¹ saalt men allene bestilt. Jeg forlader mig paa hans
godhed hvorpaa ieg tilforn har haft mange prøver og
forbliver stedse

Kiobenh d 10 Sept
1729.

velädle og velb Hr Krigs Raad²
L Holberg

Udskrift:

Velädle og Velbe
Hr Krigs Raad Hagen
à Trunhiem

1. ordet »exemplar« er vist glemt.
2. d. e. »Krigs Raads«.

XIV.

BREV TIL HAGEN

DATERET 21. JANUAR 1730

Efter Botten Hansens udgave (Nogle utrykte Breve af Ludvig Holberg); originalen skal have tilhørt boghandler J. F. Dahl († 1877) i Christiania; men hvor den nu er, vides ikke.

Holberg har fået flere prænumeraer på Danmarks og Norges beskrivelse, end han havde ventet, så mange, at oplaget måtte gøres større, efter at begyndelsen af bogen allerede var trykt; denne blev derfor trykt på ny, og ved denne lejlighed blev der gjort nogle få indskud i teksten. Af bogens begyndelse findes der altså i virkeligheden to forskellige udgaver, som begge har trykåret 1729; men af slutningen (fra side 577) findes der kun ét tryk, da Holberg har forøget oplagets størrelse, før trykningen af bogen var til ende.

At Holbergs ord om »et nytt oplag som ieg har ladet trykke denne vinter med noget tillægg« bør forklares således, tænkte allerede Botten Hansen sig som en mulighed, og det er senere blevet bevist af Carl S. Petersen (»Et upaaaget Holbergtryk« i Nordisk tidskrift för bok- och biblioteksväsen. Årg. VI. 1919). Til bedste for Holbergssamlere oplyser Carl S. Petersen, at man let kan kende de to tryk fra hinanden, når man ser på overskriften til kapitel 1 (side 1); 1. tryk har her »art og egenskab«, 2. tryk »Art og Egen-skab«.

Høitærede k Ven

Jeg takker skyldigst for den godhed han har haft for mig at forskaffe mig nogle prænumeraer. Jeg haaber at der ere faldne nogle siden og at Hr Krigs

Raad har den godhed at lade mig vide hvor mange
ieg til foraaret kand skikke til Trundhiem. Han maa
ikke regne sit exemplar med som ieg forærer ham.
De som ieg skikker til Trundhiem er et nytt oplag
som ieg har ladet trykke denne vinter med noget til-
læg. Det er tids nok at ieg for¹ *notification* derom til
foraaret, naar leilighed kand gives til at faae bøgerne
op til søes. Imidlertid vill ieg altid have tilbudet mig
det gamle venskab forblivende stedse

Kiøbenh d. 21 Jan.
1730

Velædle og Velb Hr Krigsraads
tienstskyldigste tiener
L Holberg.

Udskrift:

Velædle og Velbyrdig
Hr. Krigs Raad
Aage Rasmusen Hagen
a

Franco
Christiania

Trundhiem

1. d. e. »faær«.

XV.

BREV TIL HAGEN

DATERET 30. SEPTEMBER 1730

Egenhændigt; tilhører videnskabernes selskab i Trondhjem (har tilhørt den norske bogsamler, kgl. fuldmægtig Thorvald Boeck († 1900) i Christiania; tidligere ejedes det af bureauchef E. Lassen, som havde modtaget det fra sin broder pastor Lassen i Daviken).

Tidligere trykt bl. a. af Botten Hansen (Nogle utrykte Breve af L. Holberg).

Brevet indeholder først en kvittering (og tak) for de penge, som Hagen har indkasseret for Danmarks og Norges beskrivelse, dernæst nogle mindre vigtige bemærkninger om, at Holberg har måttet lide tab ved forsendelsen af bogen til Christiania, og om, at der er udkommet en tysk oversættelse af den.

Men så kommer hovedsagen: Holberg vil føle sig for, om der er nogen mulighed for at få Hagen til at blive ved med at være hans bogkommissionær i Trondhjem, eller om Hagen måske kunde skaffe en pålidelig mand, der vilde træde i hans sted. Man får af Holbergs forsigtige ord det indtryk, at han egentlig ikke venter, at Hagen nu vil have mere at gøre med den slags kommissioner.

Den bog, som Holberg nu vil udsende, er Den danske Skue-Plads deelt udi 5 Tomer. Trykt Aar 1731. Den indeholdt »Hans Mikkel-sens« forhen trykte 15 komedier og 10 andre komedier, som nu blev udgivet for første gang. Bogen blev trykt af J. J. Høpffner; men brevet her viser, at det var Holberg selv, som på sin i 10 år prøvede måde var forlægger og ledede salget.

Intet andet af Holbergs breve til Hagen indeholder så mange bemærkninger om ting, der ikke vedkommer salget af den pågældende bog; men løjerligt nok er et par af dem urigtige. Allerede Botten

Hansen lagde mærke til, at Holberg har uret, når han tror, at der ikke var noget andet land, hvor man havde så mange komedier skrevne af en og samme forfatter; Molière havde skrevet lige så mange, Shakespeare, Calderon og Lopez de Vega (for ikke at tale om Hans Sachs) endnu flere. Mere tilgiveligt er det, at Holberg troede, at hans komedier blev trykt i svensk oversættelse; en boghandler i Stockholm havde ganske vist indbudt til prænumeration på nogle af Holbergs komedier; men det trak ud til år 1735, før der blev trykt nogen svensk oversættelse af en holbergsk komedie, Jeppe paa Bjerget. (K. Warburg, Holberg i Sverige 1884 s. 17 og 20).

Af efterskriften kan man vel slutte, at Hagen just ikke stærkt har rådet sine sønner til at vælge Holberg til privatpræceptor i det håb, at sønnerne vilde nyde godt af de tjenester, deres fader havde gjort Holberg.

Hoitærede kære Ven

Jeg har bekommet ved hans Sonner de penge for 70 *exemplarier* som han har haft den godhed at *procurere* mig og har ieg dis større aarsag at takke efterdj det gik saa vel og reent af; thi udj *Christiania* leed ieg skaden eendeel ved det at nogle *exemplarier* paa veien bleve fordervede¹, eendeel ogsaa ved det at min *Commissionaire* skrev efter flere end som *prænumererede* vare, saa at en stor deel er endnu liggende. Den Tydske *version* er allerede kommen ud Gedruckt *Leipzig* med en lang og prægtig tydsk titel ia lige saa *affecteret* som min titel er *simplet*². Jeg har *intimeret* udj *aviserne* 5 *tomer comædier* som ved *prænumeration* skall trykkes til 8 # hvoraf 4 # *prænumereres*³. Jeg siger dette ikke for at bemoie Hr Krigs Raad paa nye — thi det var at misbruge hans godhed; men, om han kunde

skaffe mig en beqvem mand i Trundhiem dertil, vilde ieg være ham lige saa stor tak skyldig, som om han gjorde det selv. Hvis ieg ikke tog dislige *præcaution* med *prænumeration* kunde ieg ikke lade trykke nogen ting og maatte da dette *theatrum Danicum*, som er større end man har det udj noget land af en *au-tore*, reent blive forglemt. En stor deel af mine *co-moedier* ere oversatte paa Svensk og trykkes i Stokholm ved *prænumeration*. Jeg forbliver stedse

Kiobenh d 30 *Sept*
1730

Velædle og Velbyrdige Hr Krigs Raads
oprigtige Ven og Hoist forbunden
tiener⁴

Jeg havde tænkt at hans Sønner skulde have valt mig ud til *privat Præceptor*⁵, men ieg merker at de af andre ere opsnappede; hvis ieg kand være dem noget til tjeneste skall det være mig en for-noielse

Udskrift (med Holbergs hånd):

Velædle og Velbyrdig
Hr Krigs Raad
Aage Rasmusen
Hagen

a

Tronhiem

1. det har måske været denne skade, som fik Holberg til at gøre brug af en nymodens indretning, søforsikring. Man har endnu den police, hvorved

- Holberg forsikrede to pakker bøger (utvivlsomt Danmarks og Norges beskrivelse), som skulde sendes til Bergen. Den forsikrede værdi var 200 rdl. cour., præmien var 2 pct. Dokumentet er dateret 12. maj 1730.
2. Ludewig Holbergs, Assessoris Consist. und Professoris Publ. bey der Königl. Universität zu Copenhagen, Dännemarckische Norwegische Staats- und Reichs-Historie, worinnen viele curieuse Antiquiteten von dem alten Staat vorstellig gemacht, und eine accurate Beschreibung von dem jetzigen Staat der Reiche Dännemarck und Norwegén gegeben wird (osv.) in Teutscher Sprache übersetzt und ans Licht gebracht von Frider. Gerhard Voss. Copenhagen 1729 (ordene »Gedruckt Leipzig« findes ikke i bogen).
 3. i Wielandts Nye Tidender om lærde og curieuse Sager f. 29. juni 1730 (s. 402) »intimeres alle dem, som ønske at see dette Værk ved Trykken forfærdiget« at »prænumerere den halve Del, som er 4 Mark Danske for hvert Exemplar af saadane 5 tomer« (jf. J. Martensens udgave af komedierne I s. 115).
 4. underskriften er glemt.
 5. den ene af de unge mænd, Holberg omtaler, har nok været den Christianus Erasmi Hagen, som 1729 deponerede fra Trondhjem (privatpræceptor: Gram. Kjøbenhavns Universitets Matrikel udg. af S. Birket Smith. II s. 502); han har sikkert været en søn af krigsråden. Men den anden (eller de andre, for det siges jo ikke, at der kun var to)? Blandt de i året 1726 »cum conditione admissi« nævnes en Johannes Christianus Hagen, men der er intet, der tyder på, at han var en søn af Holbergs ven. Der er endda en mulighed for, at Holberg kan have taget fejl; han har næppe ofret de unge mænd ret mange minutter, han kan da have troet, at én eller et par andre studenter fra Trondhjem, der var i følge med Christian Rasmussen Hagen, var dennes brødre.

XVI.

BREV TIL HAGEN

DATERET 27. JANUAR (1731)

Egenhændigt; tilhører videnskabernes selskab i Trondhjem (har ligesom det foregående brev tilhørt kgl. fuldmægtig Boeck († 1900), bureauchef E. Lassen og pastor Lassen i Daviken).

Tidligere trykt bl. a. af P. Botten Hansen (Nogle utrykte Breve af L. Holberg); faksimile i H. Jæger, Illustreret norsk Litteraturhistorie I (1896) 327.

Med dette brev går Hagen ud af sagaen. Hvad enten han ikke har svaret, eller han har rådet Holberg til at henvende sig til en anden i Trondhjem, har Holberg næppe mere skrevet til ham, og han forsvinder derfor fra vor synskreds.

Velædle og Velbyrdige Hr Krigs Raad

Jeg tog mig den frihed at skrive ham til for nogen tid siden ikke udj tanke at bemoie ham selv; men til at formaae ham at erhverve mig en god ven udj Trundhjem der kunde skaffe mig nogle *prænumeranter* til de 5 *tomer* af *Comoedier* som allerede sterkt *avancere* under trykken, saa at det heele verk kand blive færdigt til *Paasche*. Jeg vill ydmygst beede Hr Krigs Raad vill have den godhed at *notificere* mig noget derom, at ieg nogenledes kunde tage mine *mesures* derefter. Jeg beder at han ikke tager min dristighed ilde op og forbliver stedse

Kiobenh d 27 Januarj¹

Velædle og Velb Hr. Krigs Raads
Tienstskyldigste Ven og Tiener
L Holberg

Udskrift (med en kontorhånd):

Velædle og Velbyrdige
Hr. Krigs Raad *Aage Rasmusen Hagen*

Franco Christiania

å

Trundhiem

1. årstallet (1731) bortrevet.

XVII.

BREV TIL GRAM

DATERET 20. JANUAR 1733

Egenhændigt; i Københavns universitetsbibliotek (Additamenta nr. 8, 8vo).

Tidligere trykt bl. a. i Dania IV jf. Chr. Bruun, Om Holbergs trende Epistler til en højfornem Mand (1895) s. 95. Francis Bull, Ludvig Holberg som Historiker (1913) s. 62.

I brevene til Hagen taler Holberg om bøger som handelsvarer. I dette brev er det ikke boghandleren, men forfatteren, professor Holberg, der over for en af sine universitetskolleger, Gram, udtaler sig om de tanker, som har ledet ham under udarbejdelsen af en ny bog.

Ved Christian VI's »Nye forbedrede Foundation og Stiftelse for Universitetet« af 31. marts 1732 var historie og geografi blevet indført som fag både ved examen artium og ved examen philosophicum. Holberg var 1730 bleven Arne Magnussons efterfølger som professor i historie; det blev derfor overdraget ham af konsistorium at forfatte bøger, der kunde lægges til grund ved undervisningen i de nye lærefag. Holberg efterkom opfordringen og skrev på latin et par korte oversigter, der i lange tider blev brugte som universitets- og skolebøger. Især fik hans lille verdenshistorie (Synopsis historiæ universalis, methodo erotematica exposita. Havniæ s. a. 1733) en vid udbredelse; ikke alene kom der en mængde udgaver af den latinske original; men bogen blev oversat til dansk, tysk, hollandsk, engelsk og russisk (Bibliotheca danica. II. 469—71).

Da Holbergs Synopsis var en autoriseret lærebog, måtte den før udgivelsen godkendes af konsistorium. Men af dette var Andreas Hojer medlem, og hans censur vilde Holberg for enhver pris ikke underkaste sig. Han valgte da den udvej at sende manuskriptet til

den af alle anerkendte lærdeste historiker, Hans Gram, som på den tid oven i købet var universitetets rektor, og at bede ham om at rette bogen både med hensyn til indholdet og det latinske sprog. For de bemærkninger, som Gram har sendt Holberg, takker han her i brevet.

Det manuskript, som Gram havde gennemset, kan dog ikke have indeholdt fortalen; store partier af brevet er nemlig ikke andet, end hvad der står på latin i fortalen; man sammenligne fx.

<p>id mihi negotii credidi potissimum dari, methodum ut excogitarem quâ perpetuo nexu universæ historiæ Conspectus exhiberetur.</p>	<p>thi den <i>invention</i> at faae historien at sammenhænge i en kiæde er det som har plaget mig mest.</p>
---	---

eller:

<p>ut nobilitatem studii historici oculis tironum quodammodo obstant, ac aculeos quosdam in animis legentium relinqvant.</p>	<p>at give nogen <i>idée</i> om historiens hærlighed item <i>inspirere</i> ungdom saa vel som andre kiærlighed til dens læsning.</p>
--	--

Slige stykker havde der ikke været nogen grund for Holberg til at skrive i brevet, hvis Gram allerede havde kendt dem fra fortalen. Denne må dog være skreven før brevet, da Holberg omtaler det, som han har »udj fortalen givet tilkiende«.

Men brevet indeholder også ting, som ikke findes i fortalen, fx. omtalen af de forbilleder, Holberg har haft for øje, da han skrev bogen, og af de værker, der har været ham afskrækkende eksempler. Det har dog næppe været for at kunne nævne disse, Holberg har skrevet et langt brev til Gram i stedet for også at sende ham fortalen til gennemsyn. Han har måske ønsket at få hele bogen trykt uden den forsinkelse, som kunde opstå, når han skulde vente på svar fra Gram. På den anden side har han nok kunnet ønske at få Grams (stiltiende) samtykke til at lade bogen trykke uden noget

officielt imprimatur. Når Gram havde fået brevet, vilde Holberg i påkommende tilfælde kunne hævde, at han havde forelagt rector magnificus både planen og værket selv, og at rektor ikke havde gjort nogen indvending mod, at bogen blev trykt uden at have været sendt konsistorium til gennemsyn.

Magnifice Rector

Jeg haver faaet til bage mit skrift med deres¹ gode og venlige betænkende, hvorefter ydmygst takkes. Hvad *methoden* angaaer, da har ieg derved haft tvende ting for oiene. 1 at *evitere* de feil som findes hos de fleste *Compendia* hvilke efterdj de udj faa blader befatte alting, blive til *vocabularia*, saa at det er umuligt for den studerende ungdom at komme noget deraf ihu, og endskiöndt de kommer det ihu er det til liiden nytte, efterdj de lære fast intet uden navne og aarstall; i den henseende har ieg i min ungdom ikke kuñet *persvadere* mig til at læse noget *Compendium* uden *Pufendorfs*² *introduction* item *Boswets*³ og nogle andre Engelske som indskrænke deres *historier* lige som ieg har gjort i mit verk for disomstændigere at tale om fornödne ting, og at give nogen *idée* om historiens hærlighed item *inspirere* ungdom saa vel som andre kiærlighed til dens læsning. I den henseende har ieg anseet de Tydske *Compendia*⁴ som *desperate* verk, efterdj derudj ingen *materie* er som kand hæfte ved ihukommelsen ei heller som kand opvække nogen lyst til at læse. Den anden ting, som ieg har haft for öiene iligemaade for at *sublevare memoriam*, er at *reducere historien til et corpus*, nemlig de 4re *Monarchiers*⁵

historie hvorudover ieg ikke har kundet indføre uden de Riger, som ere udspirede af same *Monarchiers ruine*⁶: thi den *invention* at faae historien at samenhænge i en kiede er det som har plaget mig mest. Men det som ieg mest kand sige for at til veie bringe mit verk nogen *approbation* er dette, at, som her holdes tvende *examina* i historien et mindre og et andet større, saa har ieg udj fortalen givet tilkiende at Skoelediscipler kunde alleene tilholdes at lære *Seriem Imperatorum og Regum*, hvilket ieg med større stiiil vill *distinguere* fra det andet som er meere *Curieux*, og som kand *reserveres* til dem som anden gang *examineres*, hvilke bör vide meere end de förste. Saa at man herudover kand slaae to fluer med en smække, og faae en Skoele og *Academie* bog tillige. Og er dette mit fornemste *dessein* herved, hvilket ieg haaber *Magnificus Rector* selv vill finde behag og smag udj Skulde *Magnificus Rector* finde disse mine *raisons* gode og gyldige, skulde det være mig en stor fornöielse; thi at underkaste skriftet saa manges *Censur* er noget som ieg uden at skiælve ikke kand tænke paa; thi der er een mand alleene som uden at læse noget deraf vilde, sige efter sin sædvane at det duede ikke, og ieg vilde saaledes ikke alleene have den *chagrin* at see mit arbeide fructeslös; men endog komme under folks *critiqve* at ieg havde paa- taget mig noget som ieg ikke kunde *præstere*. Hvad *Magnifus*⁷ *Rector* ellers har *Corrigeret* udj stilen og *disposition* takker ieg for, og skall ieg videre selv saa vel som ved andre noie igiennemlobe skriftet paa ny. Mine kræfter tillade mig ikke at skrive meer. Hvis det behager Gud at hielpe mig nogenledes til *restitution* igien, skall ieg tage mig den frihed videre munt-

ligen at *conferere* derom. Forbliver imidlertid *Magnifici Rectoris*

Kiobenh d 20 Januarij
1733

Oprigtige Ven og Ydmyge tiener
L Holberg

Jeg vilde ellers bede at *M Rect* vilde have den godhed at laane mig *Orosij Anilonis apologie*⁸

Udskrift:

Universitatis Rectori Magnifico D Joh Gram

1. Deres!
2. Samuel Puffendorff (1632–1694) omtales ofte i Holbergs skrifter; i fortalen til sin Introduction til de europæiske Rigers Historie (1711) siger Holberg, at »Puffendorfs Einleitung er et meget ypperligt Verck, og at intet bedre Historisk Compendium er skrevet«.
3. Jacques Bénigne Bossuet (1627–1704) omtales af Holberg især som »den Navnkundige Convertisseur Bosweth« (Ep. 137), der omvendte den danske læge Jacob Winsløv til katolicismen. Her sigtes vel til Bossuets Discours sur l'histoire universelle (1681).
4. Holberg tænker vist især på Johann Hübners Kurze Fragen aus der politischen Historie (1706), »hvoraf vore Boghandlere hverfver Aarlig Recruiter udi Tydskland«, men som Holberg giver en skarp kritik af i fortalen til sin Introduction (1711).
5. det assyriske, persiske, græske og romerske monarki (jf. Daniels bog 2, 31–45); i Hexeri eller blind Allarm IV 4 sc. lader Holberg den politiske kandestøber tale om de fire store monarkier.
6. d. v. s. Tyskland, Spanien, Portugal, England, Frankrig, Danmark, Sverige, Rusland, Polen og Tyrkiet. Om Danmark og Sverige siger Holberg, at deres historie ikke kunde undværes og derfor er taget med, skønt landene aldrig har stået under Rom. Mærkeligt nok taler Holberg ikke om Norges historie før foreningen med Danmark.
7. d. e. Magnificus.
8. en engelsk flåde angreb 1665 en mængde rigt ladede hollandske handels-

skibe, som havde søgt tilflugt i Bergens havn; fra engelsk side hævdedes det, at det var med den danske konges tilladelse, dette overfald havde fundet sted (se derom J. A. Fridericia i Danmarks Riges Historie IV s. 522). Til forsvar for den danske regering udgav den kgl. historiograf Vitus Bering (1617–1675) under navnet Orosius Annulo en *Dissertatio de bello Danico Anglico* (1667), hvilken omtales og kritiseres af Holberg i hans *Danmarks Riges Historie* III (1735) s. 615.

XVIII

SKRIVELSE TIL KAMMERKOLLEGIET

DATERET 19. JULI 1740

Egenhændigt; i det danske rigsarkiv (Bilag 385 til Sjæll. renteskriverkontors kopibog for 1740).

Tidligere trykt af Holger Hjelholt i Danske Studier. 1917, s. 40.

Holberg var nylig bleven godsejer, idet han ved købekontrakt af 13. april 1740 havde købt Brorup hovedgård samt Jernebjerg by og landsbyerne Havrebjerg, Blæsinge (alle nord for Slagelse) og Orebogård (Stenlille sogn, Merløse herred, Holbæk amt). Købesummen var 16000 rdl. grov courant (For Literatur og Kritik, udg. af Fyens Stifts literære selskab IV, 1846, s. 173). Sælgeren var kancellisekretær Johan Severin Bentzon (til Estvadgård).

Det billede, Holberg i sine brevskeer tegner af Bentzon, er meget mørkt; men en lignende dom fælder Gram (Breve fra Hans Gram 1907 s. 208); han siger ligefrem, at Holberg har »ladet sig tage ved Næsen« af Bentzon, som han kalder »den navnkundige Secretær Bentzon«, hvad der i denne forbindelse vil sige, at han er meget omtalt, noksom bekendt (og næppe for det gode).

På forskellige steder i sine trykte skrifter fortæller Holberg om sit gods, at det »da det faldt i mine Hænder var i bedrøveligere Tilstand, end nogen kand imaginere sig« (Ep. 49), hvorfor han måtte lade »de forfaldne BønderGaarde enten forbedre eller af Grunden opbygge« (3. latinske Levnedsbrev).

Det er om dette sidste forhold, Holbergs skrivelse til kammerkollegiet handler. Ved en kgl. forordn. af 16. marts 1725 var det blevet indskærpet, »at ingen Landsbye eller Bøndergaarde i Danmark, under Straf af alt det øvrige JordeGodeses Forbrydelse, maa

ødelegges, samt at de øde blevne Bønder-Gaarde inden 1 à 2 Aar skal igien besættes“. Som det er oplyst af dr. Hjelholt, havde Bentzon, kort førend han solgte godset, søgt kongen om fritagelse for straffen for at nedbryde bøndergårde og havde meddelt, at der fandtes en nedreven bondegård i Havrebjerg. Da nu Holberg blev ejer af Brorup gods, spurgte rentekamret ham (³¹/₅ 1740), om han vilde lade denne gård opbygge i løbet af sommeren. Men Holberg må ikke have givet sig tid til at læse rentekamrets skrivelse ordentlig igennem, for han svarer noget, der må betyde, at han gerne skal opbygge den nedrevne gård i Blæsinge. I rentekamret læste man de indkomne breve med større omhu, for svaret blev et nyt spørgsmål til Holberg: om han da vil genopbygge begge de nedrevne gårde, hvad Holberg utvivlsomt har gjort (jf. Holberg Aarbog 1924 s. 9); men hans svar kendes ikke.

Deres *Excellence* Hoiædle og Velbaarne
Velædle og Velbyrdige Herrer *Deputerede*
ved *Financerne* og *Comitterede*
udj *Camer Collegio*

Til allerydmygst giensvar paa det af det Hoilovlige *Camer Collegio* til mig *insinuerede* spørmaal om ieg vilde opbygge den af *Secr Benzons* nedrevne bondegård udj *Blæsinge* bye ved *Brorup*. da erklærer ieg mig at lade den bygger¹, beder allene om *dilation* udj dette aar eftersom ieg har taget alting an udj en *de-labreret* tilstand som alle er bekiendt. Mit forsætt er ellers om Gud sparer mig liv og hilsen at böde paa alt hvad som fattes og derudj at giore langt meere end det som ieg efter kongl Forordninger er forbunden

til, saa som ieg og allerede har gjort en god begyndelse. Jeg forbliver stedse med største *respect*

Kiøbenh d 19 Julij
1740.

Deres *Excellences* Hoiædle og Velbaarne
Velædle og Velbyrdige Herrers
Allerydmygste tiener
L Holberg

Udskrift:

Deres *Excellence*. Hoiædle og Velbaarne, Velædle og Velbyrdige
Herrer *Deputerede* ved *Financerne*
Og *Committerede* udj *Camer*
Collegio

1. d. e. »erklærer ieg mig villig til at lade den bygge op af grunden« ell. lign.

XIX.

SKRIVELSE TIL SJÆLLANDS BISKOP

DATERET 2. AUGUST 1740

Egenhændigt; i Sjællands landsarkiv (Sjællands stiftsøvrigheds arkiv, kommunesager. Slagelse).

Tidligere trykt af Holger Hjelholt i Holberg Aarbog 1924 s. 9; her efter fotografi i Det kgl. bibliotek.

Af J. S. Bentzon havde Holberg købt Havrebjerg sogns kirke-tiende (»jus vocandi undtagen, som Hans Majest. sig ved sæl-gningen haver forbeholden«); Havrebjerg kongetiende hørte der- imod til Slagelse hospitals indtægter og blev den 2. august 1740 ved auktion udbudt til bortforpagtning. Holberg var den eneste, som gjorde bud, og han fik derfor tienden tilslået.

Samme dag, som auktionen havde fundet sted, skrev Holberg brevet til Sjællands biskop, der i forening med stiftamtmanden var hospitalets direktion. Når Holberg havde så stærkt hastværk med at fortælle bispen, hvor godt hospitalet kunde være tjent med det bud, han havde gjort, var grunden sikkert den, at han vidste, at hospitalets forstander borgmester Wohlsen fandt »dend anbudne afgift ickun ringe«, hvad han et par dage efter udviklede i en skrivelse til stiftsøvrigheden.

Holbergs bud blev dog godkendt af stiftsøvrigheden, og ved fæste-brev dateret 28. august 1740 fik han Havrebjerg kongetiende overdra-get for et tidsrum af 6 år (se derom dr. Hjelholts oplysninger i Holberg Aarbog 1924 s. 8; jf. Holbergs brev af 28. juni 1749 nr. XXXIII).

Höiædle og Hoiærværdige Hr Biskop¹

Havrebjerg kongetiende blev mig tilslagen paa det bud som de nærværende alle meenede at deres Hoi-

ærværdighed gjerne vilde *approbere*. At man derudj ikke kunde gaae videre kand deres Hoiærværdighed slutte deraf, at endskiönt tienden er nær og beleiligt for Slagelse borgere² saa har dog ingen af dem villet giøre saadant bud. Jeg har alleene *resolveret* mig derz til formedelst en slags *commoditet*, som derved kand være for mine bönder, efterdj jeg har kirketienden. Jeg har ellers ingen anden *regel* haft at gaae efter. end det som mig ved Brorups kiob af *Tostrup*³ blev sagt nemlig at Havrebiergs kirketiende blev beregnet til 50 Rigsdalers *importance*. Naar ieg regner skatten og de fiorten læs brände med bliver den aarlige afgift 64 Rdr., og kand deres Hoiærværdighed af forrige aars *administration* best slutte om dette mit bud ikke er gandske tilstrækkelig. Jeg for min part drister mig ikke til at giøre mindste tillægg: og ingen anden vill eller kand gaae saa vit. thi 40 tonder hart korn paa de 3 store Blesinge marker have aldrig *importeret* meere end til skatternes betaling; og i aar ligge de gandske udorkede. Jeg forventer deres Hoiærværdigheds behagelige *resolution* og forbliver

Velædle og Hoiærværdige Hr. Biskops
Ydmygste tiener

L Holberg

Brorupgaard d 2 Aug: 1740

Udskrift:

Hoiædle og Hoiærværdige
Hr Biskop P *Hersleb*

a

Kiobenhavn

1. Peder Hersleb var Sjællands biskop 1737–1757.
2. på jærnbanen er afstanden fra Slagelse til Havrebjerg kun 6,2 km. – At sætningen er gået i stykker for Holberg, behøver næppe at påvises.
3. Holbergs søstersøn Christian Tostrup havde været ridefoged på Brorup, medens godset endnu tilhørte J. S. Bentzon, men han var 1735 bleven ridefoged på universitetets gods i Roskilde amt med bolig i St. Jørgensbjerg (Holberg Aarbog 1920 s. 79). Rimeligvis er det Tostrup, som har rådet Holberg til at købe Brorupgård.

XX.

KLAGE TIL KAMMERKOLLEGIET

DATERET 7. DECEMBER 1740

Egenhændigt; i det danske rigsarkiv (Rentekammerets sjæll. Stifts-kontor 1740; bilag til journal nr. 308).

Tidligere udgivet af Jul. Bidstrup i Museum 1891 II, s. 181.

Holbergs pengekasse var ingenlunde tømt, da han havde købt Brorupgård; endnu i samme år købte han på en auktion, som blev holdt i Slagelse den 3. juni 1740, en del jordegods i Årslev by (øst for Havrebjerg, hvorfra det skilles ved Tudeå). Godset, der hørte til det kgl. strøz og forbeholdne gods, blev af Holberg betalt med 4026 rdl. 43 β courant (For Literatur og Kritik IV, 1846, s. 174).

Den forsømte tilstand, som godset var i, har vel nok også voldt den ny ejer mange udgifter, så man kan godt forstå, at han, dels af denne grund, dels af forsigtighed over for Bentzon, ønskede at få lov til at vente lidt med at betale sine skatter. Som det er oplyst af Jul. Bidstrup (Museum 1891 II, s. 180), henvendte Holbergs fuldmægtig på Brorupgård sig til amtsforvalter M. Raben i Kallundborg og bad ham ved skrivelse af 29. oktober 1740 om et par dages henstand med betalingen af skatten for oktober kvartal. Men amtsforvalteren synes at have været »en hastig Mand«; i stedet for svar sendte han nemlig (ved skrivelse af 31. oktober 1740) 1 korporal og 2 ryttere af generalmajor Kaas's kavalleriregiment til Brorup, hvor de skulde blive, til skatten var betalt; imidlertid skulde korporalen have for sig og hesten to mark og hver af rytterne for sig og hest 18 β om dagen.

Kammerkollegiet misbilligede dog helt og holdent amtsforvalterens optræden, i det kollegiet fandt, at »den herudinden brugte Omgang ikke kan anses for nogen Nidkjærhed for de kongl. Kontri-

butioners Inddrivelse, men mere for en partikulair Animositet, at paalægge den ene Proprietair, frem for den anden, Execution, især da Assessor Holberg ufejlbarlig havde indfundet sig med Betalingen strax, naar der var bleven svaret, at ingen Dilation kunde erholdes«. — Kammerkollegiet henviste desuden til en skrivelse, som det året forud havde sendt Raben, og hvori han i den skarpest mulige form havde fået at vide, at »det er ikke tilladt strax efter Terminen at overfalde en eller anden Proprietair i Særdeleshed med Exekution og allermindst dem, som alletider have været de promteste med at klarere Skatterne for deres Gods i Amtstuen«.

Deres *Excellence*
Hoiædle og Velb Herrer *Deputerede* ved de
Kongl *Financer*, og *Comitterede*
udj *Camer Collegio*

Deres *Excellence* og Hoie Herrer kand af indlagde begiering og forespørsel hos Amtskriver¹ *Raben* samt strax paa følgende *execution* gunstigst erfare, hvor vit ieg kand være beföied til at besværges mig over ham. Jeg beder udj *october* maaned om nogle dages *dilation*, men i steden for at bekomme et svar, hvilket den allerringeste kunde vente sig, overrumples ieg dagen derefter med *execution*. Dette kand ikke andet end være empfindligt for en mand der aldrig tilforn har ladet sig kræve af nogen. Jeg veed at det er min pligt at aflægge de kongl skatter udj rette tid, hvilket i fremtiden ikke skall² feile, og skall ieg stedse herefter forud betale til *Callundborg* amtstue for ikke at give amtskriver *Raben* leilighed til at tilföie mig oftere nogen spott. Men ieg haaber, at Deres *Excellence* og Hoie

Herrer kand af omstændighederne herved see at denne *execution* er ikke skeed af frygt for *promte* betaling men heller af *animositet*, eller anden *motif*: og kunde dette disbedre oplyses, hvis saa er, som foregives³, at adskillige udj amtet staae endnu til bage med *Octobr qvartal*, og dog af Amtskriveren have være⁴ *umolestere*. Jeg vill tilstille⁵ Deres *Excellence* og Höie Her rer selv hvad de finde forgott at dömme herudj, for blivende stedse

Kiobenh d 7 Decembr
1740

Deres *Excellences* Hoiædle
og Velb: Herrer
Allerydmygste tiener
L Holberg

Udskrift:

Deres *Excellence*
Hoiædle og Velb: Herrer *Deputerede*
ved de Kongl *Financer*
Samt
Committerede udj *Camer Collegio*

1. »Amtforvaltere udi Dannemark ere de samme, som Fogder udi Norge. Thi begges forretning er, at oppebærge de Kongl. skatter af Proprietarier og bønder«, siger Holberg i sin Danmarks og Norges beskrivelse (1729); men forhen (fx. i Christian Vs Danske lov) kaldtes de »amtskrivere«.
2. rettet fra »skalle«.
3. »påstås«, som ofte hos Holberg og hans samtidige.
4. fejl for: været.
5. »henstille«, »overlade (til afgørelse, dom)«, som på flere andre steder hos Holberg.

XXI.

SKRIVELSE TIL KANCELISEKRETÆR J. S. BENTZON

DATERET 20. DECEMBER 1740

Verificeret afskrift i Landsarkivet for Sjælland m. m. (pakken nr. 448 I. »Sorø Akademis forvalter. Nordre distrikt. Skøder og adkomstdokumenter m. v. 1675—1804«).

Tidligere udgiven af adjunkt i Sorø C. H. Lorenzen i For Literatur og Kritik. Et Fjerdingaarsskrift udg. af Fyens Stifts literære Selskab IV (1846) s. 175.

Efter at have undertegnet købekontrakten af 13. april 1740 (se brev nr. XVIII) var Holberg bleven ejer af Brorup gård med flere jordejendomme, som Johan Severin Bentzon havde solgt ham, og den 1. maj 1740 havde Holberg tiltrådt ejendommen. Ikke des mindre varede det længe, før skødet kom i stand, og skylden var visselig ikke Holbergs: pengene havde han, og et »project« til skødet, der har været kort og klart, har han, sikkert i god tid, sendt Bentzon. Men Bentzon ændrede Holbergs »project« og sendte ham en ny »concept« uden at lade Holberg få det oprindelige udkast tilbage.

Ved en nøjere undersøgelse af dokumenterne i landsarkivet vil man måske kunne få hele sagens gang fuldt opklaret; her må det være nok at omtale nogle hovedpunkter.

De her aftrykte brevskeer viser tydeligt, hvad Holberg er vred over. Bentzon havde lavet om på Holbergs udkast, således at skatterne for tiden fra 13. april til 1. maj 1740 blev kastet over på Holberg; han havde udtrykt sig således, at Holberg kunde blive krævet for nogle »løse effecter«, som Holberg aldrig havde haft i sit værge. Holberg mistænker Bentzon for at ville tilegne sig noget af den landgilde, som fæstebønderne stod i restance med den 13. april

1740; den var nemlig indbefattet i den købesum, som Holberg skulde udrede for godset. Bentzon havde ikke udleveret godsets arkiv (skifteprotokol, fæsteprotokol, genparter af bøndernes fæstebreve og jordebogen over godset); Holberg vil have de originale skøder og lignende adkomstbreve, da Bentzon godt kunde nøjes med afskrifter, når deres rigtighed var bevidnet af Holberg selv.

Især gør Holberg dog indsigelse mod, at Bentzon ikke klart og tydeligt havde udtrykt, at det var med fuld ejendomsret, godset var overdraget Holberg, og at der ikke var nogen anden, som kunde gøre fordring på noget af det solgte. Og Holberg havde grund til at tro, at der var lumskerier ved handelen; han havde nemlig ved attest fra landstinget skaffet sig at vide, at der var tre panteobligationer på det solgte gods, som den 17. december 1740 endnu ikke var udslettede: 1) en obligation (af ¹¹/₆ 1708) på 14000 daler, udlånte af Roskilde jomfrukloster mod pant i Brorup gods m. m. 2) en obligation (af ¹¹/₁₁ 1732) på 600 rdl., udlånte af Slagelse herreds provst og præster mod pant i Jernebjerg bys hele hartkorn, 3) en obligation af 12. januar 1733 (? — snarere 11. juni 1732) på 1000 rdl., udlånte af købmand Lorentz Petersen i Skelskør mod pant i en bondegård i Blæsinge samt i Havrebjerg kirke, dens tiende og kirkegods. — De to sidstnævnte panteobligationer er Holberg villig til at indløse, hvis de virkelig er sagt op (hvad han åbenbart ikke tror, at de er); men pengene må da trækkes fra de 8200 rdl., som Holberg skal betale Bentzon.

På alt dette ønsker Holberg fyldestgørende svar; ellers bliver det til proces.

Velædle og Velbyrdige Hr. *Secreterer*!

Da ieg afkiøbte Dem¹ *Brorup* gaard tænkte ieg ikke at tilkiøbe mig nogen *Process* mod Dem, som ieg dog nu maa see at ieg trues med. Det *project* til *Skiøde* som

ieg sendte Dem venter ieg tilbage for at *conferere* med Deres mig tilsendte *Concept*, i det mindste vil ieg ingenlunde, at mit *project* i Rettergang skal *allegeres*² imod mig og derfor æsker³ det tilbage. I Deres *project* er een og anden *expression*, som ieg ei kand modtage, i sær⁴ pag. 2. lin. 1. 2. forekommer en forklaring over den mig med Godset solgte *Restantz*⁵, som nödvendig maa saaledes anföres, at Min Hr. *Secreterer* er *excluderet* fra at inddrive nogen *Restantz* som til d. 13 april sidst kunde være indestaaende hos⁶ Godsets Besiddere⁷, og *ibdm* lin. 3. 4. 5. 6. er anført en *reservation*⁸ som ei er antagelig nemlig at ieg skulde svare de Skatter, som fra d. 13de april til 1ste may kunde paa dragges, jtem at ieg skulde være ansvarlig for nogle mig ubekjendte löse *effecter*, da mig dog intet til forvaring er betroet. Den i *projectet* indfördte *parenthesis* om *relutions* Ret⁹ antages ingenlunde, saa som ieg vil og bör have et liige saa reent Skiöde, som min betaling har været og skal være reen. De godset tilhörende *documenter* bör mig og udleveres, og naar Mhr. *Secreterer* faaer *Copie* under min Haand af hvad Breve mig leveres ere de i henseende til Hiemmel mellem Dem og mig lige saa gode som *originaler*¹⁰. Men det gaaer ikke an¹¹ mellem mig og Tredie Mand¹². Med adskillige fleere Erindringer¹³ ieg haver fundet nödig at giöre ved Deres *project* som her indsluttet *communiceres*. Jeg veed ei om De endnu er istand at forsikre, at paa godset intet viidere¹⁴ Hæfter. Men for at *præcavere* viidere *disputer*, saa tilkiendegives hermed, at jeg i Dag lader udj *Banquen*¹⁵ *deponere* for min Hr. *Secreterers* Regning og *risico* 8200 rdr. som til Dem skal udbetales, naar mig et Lovlig og antage-

lig Skiöde vorder meddeelt, og til mig tillige vorder udleveret den ved Godset behövende Skifte *Protocoll* Fæste *Protocoll* med *reversal* Fæste Breve¹⁶ og Jordebog, som endelig¹⁷ fornödne *requisita*. Hvad Mag. Barschers¹⁸ og Sr. Lorentz Petersen¹⁹ i Hænde havende Pante *Obligationer* angaaer, som ieg skal indlöse, da kand de paa ovenmelte 8200 rdr nyde anviiisning naar de sig om betaling anmelder, men da derfor endnu ingen Erindring²⁰ fra dem er giort, saa kunde ieg have aarsag at tvivle om og Opsigelsen til dem er giort, hvilket bliver en Sag imellem min Hr. *Secreterer* og dem, mig uvedkommende. Som ieg gjerne vilde have mit Skiöde for dette vigtige Jordegods skrevet noget Ziirlig og tydelig, og ikke vilde vove det dertil kiöbte Stemplede Papiir til at spildes, saa bliver det best at lade det skrive paa slet²¹ papiir og derom lægge det Stemplede, som med deres Segl dertil hæftes. Skulde nogen fare her udi synes, da bliver den for min Regning alleene. forblivende

Velædle og Velbyrdige Hr. *Secreterers*
skyldige tienere²²

Kiöbenhavn d. 20. Dec. 1740

L Holberg

At dette er udi allemaade en lige liudende *copie* af det Brev, Hr. *Assessor Holberg* af Dags *dato* haver bortskikket til Hr. *Secretair Bentzon* og at begge ere af mig nøye *confererede*, ord fra anden, *testerer Anno, loco et die ut supra*.

H. P. Anchersen²³.

Testeres ligeledes af mig

C Hansen²⁴

På et vedliggende blad opføres (med en skrifters hånd) de vigtigste punkter i Bentzons udkast til skødet, som Holberg vil have ændret:

pag. 1 lin. 3. Velbaarne lege Velbr²⁵.

lin. 4. 5. hvorom forhen er sluttet *Contract* af dato 13de april sidstleden²⁶. udgaaer som ufornöden. thi her er *quæstio* om Skiøde og ikke om Kiöbe *Contract*.

p. 2. lin. 1. 2. med all den *restantz* som paa godset kunde hæfte indtil d. 13 april sidstleden, hvor med ieg mig ikke haver at befatte, og fri for alle Kongel. Skatterestancer og *publique* byrder til dette aars 1ste may²⁷.

lin. 3. hvorfor til
lin. 6. fornöielse for
lin. 10. for resten

} udgaaer²⁸

lin. 21. *parenthesis*. udgaaer aldeles²⁹, saa som Kiöberren ikke vil viide af nogen ved *Contracten* Ham forborgens *reservation*, men paastaaer fuldkommen Hiemmel for det hand haver kiöbt.

pag. 3. lin. 12. haver ikke villet negte³⁰. erkien-der mig pligtig at meddeele Hr. *Assessor Holberg vidimeret Copie* af de mig paa godset givne Skiöder, samt i Hænde havende godset vedkomende Domme, Tingsvidner og andre *Acter*, saa og *Originalerne* deraf til Ham paa forlangende *extradere*.

lin. 14. Men for at föie &c. saa forsikrer ieg og inden förstkommende 1.ste May 1741³¹.

lin. 19. Hvis *originaler* &c. udgaaer, derimod sættes, dog at Hr. *Assessor Holberg* tilstiller mig *vidimeret Copie* af de *originaler* Breve, som ieg til Ham *extraderendes* vorder³².

1. Holberg tiltaler mange gange Bentzon med »De«.
2. påberåbes.
3. »ieg« vist glemt.
4. se bladet med Holbergs rettelser.
5. nemlig af bøndernes landgilde.
6. d. e. skyldes til.
7. »godsejeren«. Former som »en besiddere« bruger Holberg ikke i sine egenhændige skrifter; han retter tit afskriveres og bogtrykkeres »en Skabere« til »skaber«, »frelser« til »frelser«.
8. se Holbergs rettelser.
9. ret til at indfri et pant ved at betale den gæld, for hvilken det er stillet som sikkerhed. — Bentzon har næppe haft rede penge til at klare sin pantegæld; Holberg kunde da frygte for, at långiverne lagde beslag på den pantsatte jord.
10. se Holbergs bemærkninger til pag. 3. lin. 12 og lin. 19.
11. det gaaer ikke an, det lader sig ikke gøre.
12. Holberg må selv have de originale dokumenter, da han ikke kan bevise sin ejendomsret over for andre ved afskrifter, hvis rigtighed han selv havde bevidnet; men Bentzon kunde godt bruge sådanne afskrifter som beviser mod Holberg.
13. d. e. indvendinger.
14. d. e. ingen anden gæld.
15. vistnok »Den københavnske assignation«, vexe- og lånebank«, som Holberg havde aktier i (Holberg Aarvog 1921 s. 18, jf. s. 19).
16. d. e. genpart af fæstebrev, som ejeren fik, medens fæstebonden beholdt den originale kontrakt.
17. absolut.
18. Johan Clemensen Bartscher (Barscher) † 1744 som sognepræst til St. Miksels i Slagelse; han var ihænde­haver af den obligation på 600 rdl., der omtales foran, s. 100, som nr. 2.
19. Lorentz Petersen († 1748) var (efter meddelelse af underarkivar Holger Nielsen) køb- og handelsmand i Skelskør; han stiftede bl. a. en lille fri­bolig i Skelskør (Trap: Danmark 3. udg. II s. 611). Han var ihænde­haver af den obligation på 1000 rdl., der omtales foran, s. 100, som nr. 3; jorde­godset havde tidligere tilhørt kongen, der 1731 solgte det til ryttermajoren Caspar Chr. Wentin til Løvegård.
20. d. e. opsigelse.
21. d. e. almindeligt, ikke stemplet.

22. jf. note 7.
23. filologen og historikeren, professor Hans Peder Anchersen boede til leje i stue-etagen i Holbergs »professor-residens« på hjørnet af Store Kannikestræde og Fiolstræde.
24. ukendt.
25. Bentzon må have brugt et udtryk som »Velbaarne Hr. Assessor Holberg«; men Holberg ønsker sig omtalt kun som »velbyrdig«, hvad der tilkom en mand i hans stilling.
26. citat fra Bentzons udkast; det følgende er Holbergs bemærkning dertil.
27. Bentzons ord, som Holberg er misfornøjet med.
28. det hele må sigte til Bentzons udtalelser om skatter og løsøre.
29. Holberg vil have hjemmel til ejendommen uden noget slags forbehold.
30. de fire første ord må være citat af slutningen på en sætning i Bentzons udkast; om resten se note 12.
31. meningen må være, at Bentzon skulde give et klart løfte om at opfylde en af sine forpligtelser senest d. 1. maj 1741.
32. Holbergs ord; jf. note 12.

XXII.

SKRIVELSE TIL NOTARIUS PUBLICUS

DATERET 21. DECEMBER 1740

Underskriften og ordene »skyldige tiener« med Holbergs, resten med en skrifters hånd; i landsarkivet for Sjælland m. m. (i samme pakke som det foregående brev).

Tidligere trykt af C. H. Lorenzen i »For Literatur og Kritik«. IV (1846), s. 177 ff.

Holberg vil nu have skødet på Brorup gård og gods bragt i orden, og efter at han i sit brev af 20. dec. 1740 med hvasse ord havde ladet Bentzon vide, hvad han forlangte, henvender han sig til Notarius publicus i København, og idet han vedlægger en bekræftet afskrift af brevet til Bentzon (d. e. nr. XXI), beder han Notarius om at overgive det til Bentzon og kræve et svar fra ham. Holberg vil selv lade skødet renskrive på stemplet papir og sende ham det til underskrift. Endvidere beder Holberg Notarius om en skriftlig fremstilling af, hvorledes forretningen hos Bentzon forløb.

Velædle, Hoistærede *Hr. Notarius Publicus*
Monsr Rasmus Æreboe¹!

Da det haver behaget *Hr. Secreterer Johan Severin Benzon*, af hvem ieg haver tilkiøbt mig *Brorup gaard* og gods, at tilsende mig *Concept* til et Skiøde paa bemelte Gods, hvilket ieg ingenlunde kand imodtage af de aarsager, som ieg i vedhæftede *Copie* af min til velbemelte *Hr. Secreterer Benzon* under gaars Dags dato tilstillede *Skrivelse* haver anfört, og ieg af det allerede *passerede* maa befrygte viidere unöttige *disputer*; Saa er min tienstl. begiering, at Velædle *Hr. Notarius* ville

forföie sig til Hr. *Secreterer Johan Severin Benzon lo-
gerende* i Skibet² paa Vestergaden, og til hannem 1) *insinuere*³ Copie af vedhæftede mit Brev med vedfulgte Bilager⁴, hvor af hand i gaar *original* haver bekommet, saavel som denne *requisition* og derpaa æske hans Svar. 2)⁵ Ville Hr. *Notarius* give Hannem tilkiende, at jeg, naar mig fra hannem bliver tilstillet saadan en *Concept* til et Lovlig Skiöde paa *Brorup* gaard og gods, at ieg med hannem derom kand blive eenig, da skal ieg selv lade samme paa behörig Stemplett Papiir reenskriver og *original* Skiödet *conferm*⁶ med *Concepten* hannem til underskrivelse tilstille.

Herom vilde Hr. *Notarius Publicus* behage at æske Hr. *Sekreterer Benzons* Svar, og, saa fremt det ikke inden Fredag⁷ middag erholdes, da imod hannem for all foraarsagende Ophold og Skade, som mig ved Skiödets tilbageholdelse og ellers ved hans övrige Forhold maatte blive foraarsaget, *Solenniter protestere*, og til min Efterretning om hvis⁸ *passeret* er til samme tiid een *Notarial* Forretning beskreven meddeele. Jeg for-
bliver

Velædle Hr. *Notarii Publici*
skyldige tiener
L. Holberg.

Kiöbenhavn d. 21. *Decemb.* 1740.

1. den for sit eventyrlige ungdomsliv kendte Rasmus Æreboe var notarius publicus i København 1715—44.
2. navn på en gæstgivergård.
3. overlevere.
4. d. e. de medfølgende dokumenter.
5. d. e. for det andet.
6. fejl for *conform*, stemmende med.
7. den 23. december.
8. det som.

XXIII.

SKRIVELSE TIL NOTARIUS PUBLICUS

DATERET 22. DECEMBFR 1740

Kun underskriften er egenhændig, resten med en skriverhånd; i landsarkivet f. Sjælland m. m. (i samme pakke som nr. XXI og XXII).

Tidligere trykt af C. H. Lorenzen i »For Literatur og Kritik«. IV (1846), s. 178 ff.

Notarius træffer ikke Bentzon hjemme, men får hans svar senere på dagen og sender en afskrift af det til Holberg i forening med en landstingsattest for, at købekontrakten var opfyldt fra Bentzons side; men attesten sagde ikke andet, end at godset var overdraget til Holberg, og Holberg ser strax, at det ikke oplyses, at obligationen på 14000 daler til Roskilde jomfrukloster, eller at obligationen på Havrebjergs kirkegods, som forhen havde tilhørt kongen (senere major Wentin), var udslettet af pantebogen. Bentzon forklarede, at han ikke havde haft tid til at sende de »opsagte« penge til Skelskør og til Slagelse og til at få obligationerne tilbage derfra.

Men pengene for godset vilde Bentzon have strax, da han skulde rejse hjem (?: til Estvadgård)! De originale skøder vil han ikke sende Holberg, før han får stemplet papir; jordebogen skal han sende, når det stemplede papir kommer, lutter udflugter, som Holberg strax gennemskuede. Han så, at Bentzon vilde have penge uden at kunne eller ville give ham hjemmel for godset.

Dette svar tilfredsstillede naturligvis ikke Holberg; i denne ny skrivelse beder han så Notarius om strax næste morgen at indfinde sig hos Bentzon for at protestere mod hans optræden. Holberg giver nærmere besked om, hvad der er i vejen med Bentzons forslag til skøde: han har ikke villet skaffe Holberg den krævede hjemmel

til godset, idet der var flere panteforskrivninger, som ikke på lovlig vis var bragt ud af verden.

Nogen ren samvittighed kan Bentzon ikke have haft, siden han vilde have pengene på bordet lige med det samme før sin afrejse. Efter at være bleven bekendt med Holbergs anden skrivelse til Notarius havde Bentzon ikke noget som helst andet at svare end at afbryde forhandlingen om skødet for at se, om han ved proces kunde bringe sig ud af kniben.

Skødet blev altsaa ikke udstedt ved denne lejlighed, men først d. 28. marts 1741, og det blev tinglæst på landstinget i Ringsted d. 19. april 1741 (For Literatur og Kritik IV, s. 174). Men dermed var ikke alt i orden. Kan man tro, hvad Gram har »ladet sig fortælle«, kom der under processen ny misligheder for dagen. Bentzon døde d. 9. maj 1741; men hans enke Frederikke Luise, født Glud (stifterinde af Estvadgårds stiftelse, syd vest for Skive), vilde ikke strax give køb. Derom fortæller Gram i et brev af 21. maj 1741 til grev Chr. Rantzau (Breve fra Hans Gram 1907, s. 207) følgende:

»I Kiøbecontracten forpligter Sælgeren Bentzon sig, at skiøde og overlevere ham alt det, i Jordebogen specificerede, Gods, og saafremt noget derudi skulde mangle, da at betale ham 50 Rdlr. for hver Tønde Hartkorn, som maatte fattes af Jordebogen. Da nu 11te Decbr. kom, Skiødet skulde gifves, og Holberg havde sine Penge færdige, fandtes, at Bentzon havde fraskillet en Deel af det allerbedste Bøndergods, som han, mange Aar tilforn, til Gaardens store Forbedring havde kiøbt af Frue Berte Scheel (Berte Skeel, 1644—1720, en af stifterinderne af Roskilde adelige jomfrukloster), og var, til Stedets Conservation, ikke 50 men 100 Rdlr. værd Tønden, hvilket han foregav at være solgt og skjødet til En ved Navn Jens Nielsen. Herved studsede nu Skjødet (d. e. blev forhandlingen om skødet afbrudt), og Tingen forandrede sig til Correspondence, og endelig til Proces; Bentzon er nu for kort siden død, men hans Enke giver derfor ikke desmere efter. Holberg har taget til Commissarier Stift-

amtmanden Hr. Geheimeraad Gersdorf og Justitsraad Falsen. Der siges, at Jens Nielsen, som det omtvistede Gods er solgt til, skal være fingeret og et Non-Ens (d. e. ikke eksisterende), som dog Holberg har ladet stevne til Landsting, ihvor han findes. Han maa nu vinde, som jeg vil haabe, og ikke tvivler paa, ja, faae den største Reparation, saa bliver Daarligheden dog den samme, at have ladet tage sig ved Næsen, i at lade slig Artikel, som forbemældte indslippe i Kiøbe-Contracten; deslige Exempel neppe er forekommet sal. Klim hos nogen Nation i den hele Planet Nazar.«

Sagen må dog være bleven afgjort i mindelighed, uden at der blev fældet nogen dom.

Godset var forsømt og stærkt belånt, således at Bentzon kun mente at kunne klare sig ved det af Gram omtalte snyderi, at bortselge den bedste jord til »Jens Nielsen« (d. e. beholde den selv) og kun at erstatte den med den pris, som gaves for ringere jord; på den måde lykkedes det ham virkelig at tage Holberg ved næsen.

Hele sagen med Bentzon gør os det forklarligt, at Holberg ikke forhastede sig med at betale godsets skatter på amtstuen.

Velædle, Høystærede Hr. *Notarius Publicus!*

Som ieg imod all Formodning maae forneme af Velbr.¹ Hr. *Secreterers Benzens Notarial Svar af Dags Dato*, at samme skiebne mig forestaar, som Mange got folk mig have spaaet, nemlig at vi ikke uden *Process* kand skilles fra hverandre. Saa vilde min Høytærede Hr. *Notarius* behage sig *Ratione officii* hos ham *protestando* at indfinde inden Kl. 8 om Morgen d. 23de *hujus* og foreholde ham at ieg paa min Side har opfyldt alt det ieg burde nemlig at lade udj *Banquen* til den omforenede Betalings *Termin deponere* 8200 rdr. og at det Stemplede Papir til det *Requirerede* skiøde

det ieg Selv vil lade Reenskrive, ligger hos mig *parat*, Hvorimod Velbr. Hr. *Secreterer Benzon* er *in mora* i Mange stykker, som i saadan kort tiid ikke kand opregnes, hvoriblant I Særdeleshed er, at hand ikke endnu er i Stand til at hiemle noget af det solte, Da een vigtig Panteforskrivelse paa 14000 rdr. *Croner* udi Pante Bogen staar uudslettet saa og at Hr. *Major Wentins*² Pante *Obligation* for Haurebieryg Kierkes *valuta* ligeledes ikke endnu af pante Bogen er udgiort, Dernest at Hr. *Secreterer Benzen* aabenbar *declarerer*³, at hand ej vil hiemle mig det solte fri for Kgl. *relutions* Ræt hvilket er en *conditio sine qua non*, saasom hver sælgere bör handle oprigtelig og vide hvad det er, som han sælger, allerhelst naar det er hans eget Fæderne Gods, som ikke har været I fremede Hænder, Men ved 50 Aar j hans egen *Familie*, Med mange fleere urigtigheder, som her for kortheds skyld forbigaaes, Men til sin tiid og stæd *Reserveres*, hvorfor jeg *refererer* mig til min forrige af 20 *hujus* Især om et reent skiøde uden *Reservation*, saa som jeg ej er pligtig at modtage nogen *reservation* som ej forud er betinget Og fojer dette hertil at som af Landstings *attesten* sees at adskillige stykker af godset paa adskillige tiider til *Diverse Creditorer* har været pantsat, saa bör mig uomgængelig meddeeles een tilforladelig fuldkommen *attest* fra Landstinget, at der paa intet af all det mig solte og i Kiøbe *Contracten* benævnte Jordegods enten *in genere* eller *in specie* er nogen slags hæftelse, og derfor for det første⁴ besörger De aabenstaaende Pante Breves udslettelse Og som jeg fornemmer at der *Fabriceres* paa⁵ een *process*, og at Hr. *Secreterer Benzen* for derom at giöre sig forsikret⁶ har fastsat sin rejse til I Morgen

tillig, saa önsker jeg ham lykke paa hans Reyse, men formoder at hand dog vil slaae i sig⁷ og befinde⁸, at en saa *præcipiteret resolution* vil I Tiiden tilföre ham meere Ulempe end ieg, der har opfyldt alt det mig *incumberede* kand befrygte⁹, og at hand derfor vil finde sig i det, som hans Samvittighed og sunde fornuft siger ham at være ret og billigt, Herom ville Hr. *Notarius protestere quævis protestanda* og over hvis¹⁰ *passer* give mig een lovformelig *act* beskreven.

Kiobh d. 22 Dec 1740

Jeg er med megen *Consideration*¹¹
Velædle Hr. *Notarii Publici*
Tjenstskyldigste tiennere¹²
L Holberg

1. også Bentzon er kun »velbyrdig«.
2. se note 19 på side 104.
3. tydeligt nok.
4. snarest muligt.
5. træffes forberedelser til.
6. sikre sig i den anledning.
7. d. e. gå i sig selv.
8. indse.
9. d. e. at denne forhastede bortrejse med tiden nok vil blive til større skade for Bentzon end for Holberg, der har opfyldt alle sine forpligtelser.
10. hvis, det som.
11. urettet skriverfejl!
12. se nr. XX note 2.

XXIV.

KØBEKONTRAKT PÅ STILLINGE KIRKE OG KIRKE- TIENDE

DATERET 18. MAJ 1745

Egenhændigt; i Abrahams's autografsamling (kgl. bibliotek i København).

Tidligere trykt i Chr. Bruuns udgave af Holbergs Epistler II (1868) s. 345.

Den 18. maj 1745 blev Holberg ejer af sin anden hovedgård, idet han den dag købte landsdommer, etatsråd Johannes Christensøns ejendom Tersløsegård (nordvest for Sorø, Merløse herred, Holbæk amt). Købesummen var 16000 Rd. Croner, samt 200 Rd. courant i »discretion« til etatsrådinden, som ved diplomatisk snildhed havde bragt forhandlingerne over et vanskeligt punkt (se herom R. Paulli i Fra Arkiv og Museum. IV. 1909—11, s. 392).

Efter at den handel var sluttet, må Holberg i følge med etatsråd Christensøn have kørt fra Tersløse til den nærliggende gård Ødemark, og der har han samme dag oprettet en ny købekontrakt, idet han for 5500 Rd. courant tilkøbte sig kirken og kirketienden i Stillinge (nordvest for Slagelse, Slagelse herred, Sorø amt). Også her fik Holberg med en etatsrådinde at gøre, nemlig med ejerinden af Ødemark, etatsråd Urban Bruuns enke.

Det er om købet af Stillinge kirke og kirketidende, det herefter følgende brev handler. Officielt er købebrevet skrevet af Elsebed Steen; det er hende, der er brevets »jeg«. Men hånden er Holbergs undtagen i efterskriften (om indkøbet af stempelpapir), der sikkert er tilføjet af etatsråd Christensøn, som også har skrevet vitterlighedserklæringen. Man har dog god ret til at give købekontrakten plads mellem Holbergs breve: den er helt og holdent i hans ånd, det er ham, der er dens forfatter. Han nævner selv (Ep. 85) sine

»Skiøder, Kiøbe=Breve, Fæste=Breve og Obligationer «sammen med sine virkelige breve, de har de samme egenskaber, »ere uden sædvanlige Præludier«, er affattede med laconisk korthed, og man kan tilføje: er lige fulde af små og store fejlskrifter. Men det er ikke så underligt, at Holberg var nervøst glemsom d. 18. maj 1745; han havde på samme dag købt to store landejendomme, og havde, i det mindste da han købte Stillinge kirke m. m., selv varetaget alt det juridiske ved salget.

Dette brev har fremkaldt den mange gange udtalte misforståelse, at Holberg skulde have været ejer af Ødemark. Købebrevet er dateret Ødemark; men der tales ikke om noget salg af gården.

Jeg *Elsebed Steens Salig Etats Raad Brun*¹ haver saalt og afhændet den mig tilhørende kirke og kirketiende² *Stillinge* kirke kaldet med kirketiende i alt bestaaende af 128 tønders 2 skiepper hartkorn samt tilhørende kirkegods udj Osterstillinge, Kieldstrup og Næsbye byer³ hartkorn 1 tonde 7 sk: 2 f 1 alb: med *jus Patronatus* og ald anden tilhørende rettighed⁴, til *Assessor Lud: Holberg* for hvilken kirke med sine *ornamenter*⁵ og ovenmældte kirkegods tilligemed *materialier*⁶ som der til kand være henhorte⁷ *Velbem: Assessor L Holberg* til mig betaler femtusinde og femhundrede Rdr *courant* hvilken *Summa* til mig betales næstkomende 11 Dec: 1745 Og er saaledes imellem os afhandlet at ieg hæver tienden til næstkomende *Martini*⁸ af dette aar 1745. Til Skiodets bekostning betaler en hver af os sin halve deel. Denne Kiøbe *Contract* er af os begge underskrevet

Ødemark d 18 May 1745

E Steen Sahl: Bruuns
L Holberg

(Med en anden hånd:)

At denne Kiöbe *Contract* saaledis imellem os *validerer* som sluttet er, og da ei haves her paa Landet Stemplet Papir, ved haanden, saa skal, naar behages, herom et Ark Stemplet Papir efter Forordningen, vordet omlagt. *Datum ut supra*

L Holberg

E Steen Sahl: Bruuns

Til vitterlighed efter begiering

J Christensön Thomas
Hanþen⁹

1. der synes at stå »Steens«; det rigtige: »Elsebed Steen Salig *Etats* Raad Bruuns« står der i ethvert tilfælde ikke; etatsråd Urban Bruun til Ødemark døde 1742.
2. »og kirketiende« urigtigt tilføjet.
3. Øster-Stillinge, Kjeldstrup og Næsby, alle i Stillinge sogn.
4. i det endelige skøde tilføiedes: »undtagen Jagtrettigheden, som Deres Majestæt er forbeholden« (For Literatur og Kritik IV s. 180).
5. ornamenter, kirkeinventaret.
6. materialier, hvad der er nødvendigt til godsets drift.
7. kand være hen horte, fejl for: kand være henhørende.
8. Martini, Mortensdag.
9. ukendt; han er den eneste af underskriverne, som skriver sit navn med »danske bogstaver«.

XXV.

BREV TIL STATS MINISTER, GREVE JOH. LUDV. HOLSTEIN

DATERET 3. FEBRUAR 1747

Egenhændigt; i lenskontrollens arkiv, Baroniet Holberg.
Tidligere trykt i Hoffmanns Fundatser I. s. 240.

Dette brev fører os ind i de forhandlinger, som gik forud for Holbergs ophøjelse i friherrestanden og hans godsers erektion til et baroni, der efter hans død skulde tilfalde det ridderlige akademi i Sorø. De personer, som ledede forhandlingerne, var oversekretæren i det danske kancelli grev J. L. Holstein og grev Henrik VI af Reuss, som i januar 1746 blev udnævnt til amtmand og klosterforstander i Sorø. I sine trykte værker omtaler Holberg ikke, hvad disse to høje herrers virksomhed bestod i, og i det hele har vi først fået klar besked derom ved hjælp af nogle aktstykker, som er fremdragne i langt senere tid (især: Chr. Bruun, L. Holberg og Tersløsegaard, 1907; Danske Magazin 6. række III, 1923 og Alfr. Glahn, Sorø Akademi og Holberg, 1925). I sit sidste levnedsbrev (Ep. 447, jf. Ep. 177), siger Holberg: »Nogle af mine gode Venner, som af mine Skrifter havde seet, hvor inderligen jeg havde ønsket, at see saadant Academies Stiftelse, og de Motiver, hvorpaa jeg saadant Ønske havde grundet, meenede, at jeg intet bedre kunde gjøre end ved mine Midlers Donation et saadant Verk at understøtte og bestyrke. Jeg bifaldt uden megen Betænkning strax saadant Forslag, thi det var, som man siger, *Calcaria sponte currenti addere*, helst saasom mit Jordegods udi Faveur af det nye Academie blev privilegered og til et Friherskab erigeret.«

Hvad Holberg siger her, kan ved hjælp af aktstykkerne udfyldes således: da grev Reuss var kommen til Sorø, trådte han (rimeligvis i efteråret 1746) i forbindelse med Holberg og fik ham, efter mundt-

lige forhandlinger, til at udarbejde en plan for akademiet i Sorø. Holbergs »betænkning« haves endnu, om end kun i en afskrift uden navn (Glahn anf. skr. s. 6), og den gik ud på, at akademiet skulde være ridderligt d. e. forbeholdt unge adelsmænd; disse skulde i tre år studere ved akademiet, før de måtte rejse til udlandet; der skulde ansættes fem professorer, som skulde undervise 1) i historie, 2) i matematik og filosofi, 3) i jura, 4) i økonomi, 5) i fremmede sprog (fransk, tysk, latin).

Dette forslag tiltrådte grev Reuss med hensyn til alle hovedpunkterne (12. novemb. 1746; Danske Magazin 6. række III. 275); men han viste tillige, at Sorø klostres midler ikke var store nok til at bære udgifterne ved en sådan stiftelse; der måtte altså gives tilskud; men da disse vilde »falde Hans Mayst.s Cassa til Last«, vandt grev Reuss's forslag ikke allernaadigst bifald. Han henstillede da i en ny skrivelse til grev Holstein (13. decemb. 1746; Danske Mag. 6 r. III. s. 287) som en anden mulighed, at man kunde spare en del udgifter ved at knappe af på professorernes løn, holde færre rideheste m. m.: men selv efter dette nye forslag vilde der mangle 370 rdl.; altså resultatet vilde blive: ringere vilkår for akademiet og dog underskud, som man måtte se at få dækket.

Men grev Reuss havde endnu en plan i baghånden, og den fremsætter han i en skrivelse til kongen den 23. januar 1747; der kan dog ikke være nogen tvivl om, at han på et tidligere tidspunkt har omtalt planen til grev Holstein, og at denne også har givet kongen en foreløbig meddelelse derom. Samarbejdet mellem grev Reuss og Holberg var godt i gang, da Reuss's forestilling af 12. novemb. 1746 blev indgiven; det er derfor rimeligst, at det er før denne dag, Holberg »har ladet sig overtale« til at gøre sin donation »til det ridderlige Academies Etablissement i Sorø«. Hvad Holberg tilbød var at testamentere i alt 1000 tdr. hartkorn til Sorø ridderlige akademi; til gengæld ønskede han, at godset ophøjedes til et baroni, og han selv fik patent som friherre af lenet.

Grev Reuss råder i høj grad til at gå ind på dette forslag; ganske vist vilde kongen lide et tab, da 100 tdr. hartkorn efter de friherrelige privilegier af 1671 var skattefrie; men dette tab var ikke af så stor vigtighed, da Sorø akademi til evig tid vilde få en årlig indtægtsforøgelse af 2—3000 rdl., som godset med tiden kunde indbringe, når det ved den nuværende ejers omhyggelighed var sat i stand. Grev Reuss forestiller fremdeles kongen, »at Assessor Holberg, som ved sin egen Flid haver samlet disse Midler, er af svag Helbred og dertil af Alder 63 Aar, saa at det efter al Formodning ikke kand vare længe, førend dette Gods kommer til det publique og nyttige Brug, hvortil det, ved at blive allernaadigst gjort til Frieherkskab, destineres.« — Denne »forestilling« sendte grev Holstein til Holberg, hvis svar er den herefter følgende skrivelse.

Hovedindholdet af Holbergs brev er, at han officielt tiltræder grev Reus's forslag, d. v. s. han lover at testamentere Sorø akademi 1000 tdr. hartkorn, mod at godset bliver gjort til et baroni og han selv til baron. Den jordebog over de 1000 tdr. hartkorn, som grev Reuss havde lovet at lade udarbejde og indlevere, sender Holberg hermed. Den eneste indvending, Holberg havde mod Reuss's forslag, var, at greven havde glemt at foreslå, at baroniet skulde bære Holbergs navn; men det var kun en forglemmelse af Reuss; dagen før Holbergs brev blev skrevet (2. febr. 1747), havde han ved en skrivelse til grev Holstein gjort fejlen god igen. For Holberg var det en ting af største vigtighed, at hans navn for evige tider blev knyttet til det gods, han selv havde samlet (Carl S. Petersen: Holberg i Sorøegnen, s. 13).

Af brevet ses, at grev Holstein har ønsket allerede nu at høre Holbergs råd om, hvilke lærere der skulde ansættes i Sorø; men Holberg foreslår at vente dermed, til man ved bestemt, hvorledes akademiets pengesager vil stille sig, og hvor høj løn der kan sikres lærerne.

Hoivelbaarne Hr Geheime Conference Raad¹

Jeg skikker her efter Deres *Excellences* Befalning Jorde bögerne² over begge godse. Hvad som derudj fattes har ieg taget af Stillinge Sogns kirke tiende: og naar af same tiende som er lagt under *Brorup* tages 67 tonder bliver med *Terslose* Jordebogs indhold den fulde sum af 1000 tonder hartkorn, som behoves til *erectionen*: Saa snart *erectionen* og Patentet af H kongl *May* aller naadigst bliver undertegnet, skall strax anstalt giöres til de 8000 Rdrs betaling som hæfter paa *Terslöse*, saa at paa det heele gods af begge gaarde skall ikke blive en skillings gield. Ved forestillingen som er giort af Grev *Reus*³ haver ieg intet at erindre uden dette end⁴ at *Baroniet* maa bære mit navn af *Holberg*. Den liden fordeel som ieg nyder ved *erectionen*⁵ samt alle mine andre kræfter anvender ieg paa i den korte övrige tid, ieg kand have at leve udj, at sætte godset, hvis indkomster *pro tempore* ere merkeligen *diminuerede*⁶, udj forrige om ikke udj bedre stand. Mig synes ellers, om Deres *Excellence* naadigst fandt det for gott, at det kunde være tienligt at *differere*⁷ med Lærernes *vocation* indtil dette var klar giort, saa at *Ed Excellence* kunde forsikre en hver om hvad han inden kort tid kunde vente til *Stipendium*. Jeg *recommenderer* mig udj Deres *Excellences* sædvanlige naade og bevaagenhed Forblivende

Kiobenh d 3 febr
1747

Hoivelbaarne Hr. Geheime Conference
Raads
underdanigste tiener
L Holberg

1. greve Johan Ludvig Holstein (1694—1763) blev 1735 oversekretær i det danske kancelli og medlem af konseilet; han bevarede disse stillinger til sin død; 1738 blev han gehejmekonferensråd, 1750 lensgreve til Ledborg.
2. i jordebøgerne, som findes i lenskontrollens arkiv, opregnes sogn for sogn, hvad der henhører til de to godser; de fæstere, som bor i de enkelte gårde, huse osv., opføres med navn. Til sidst står med Holbergs egen hånd:

at denne iordebog saaledes i alle maader er rigtig
bevidnes af

Kiöbenh: d 3 febr *Lud Holberg*
1747

Saasom for at *complettere* den fulde lovede sum endnu behöves flere af tonder hartkorn, da lægges de same til af Stillinge Sogns kirketiende, som ieg haver tilkiobt mig nyeligen og lagt under *Brorup*. Til beviis herpaa medfølger Hrr *Etats Raadends Bruns Skiöde*. Tienden belober sig til 128 tonder 2 sk: tillige med det tilhörende kirkegods 1 tönd 7 sk: med *jure Patronatus*

L Holberg

Har der virkelig manglet 67 tdr. hartkorn, for at Brorup og Tersløse godser til sammen kunde blive 1000 tdr. hartkorn? eller var det udgifterne til akademiet, der blev større, end det ønskedes på allerhøjeste steder, hvorfor der måtte skaffes flere penge?

3. grev Henrik VI af Reuss (Plauen) (1707—83) kom 1732 til Danmark, blev 1742 stiftamtmand i Christianssand, 1746 amtmand i Sorø; 1747 overhofmester ved Sorø akademi; 1765 forlod han Danmark.
4. fejl for: dette ene.
5. så ganske lille var den fordel nu ikke, som Holberg fik, ved at 1000 tdr. hartkorn blev skattefri: han sparede derved 300 rdl. om året, mere end halvdelen af hvad en professor i Sorø havde som lønning.
6. nemlig på grund af kvægpesten.
7. vente.

XXVI.

BREV TIL STATSMINISTER, GREVE J. L. HOLSTEIN

DATERET 3. JULI 1747

Egenhændigt; i det danske rigsarkiv (dokumenter til sjæll. åbne breve 7. juli 1747 nr. 287).

Første gang trykt af Julius Bidstrup i Museum 1893. II s. 35.

Den plan for akademiet i Sorø, som grev Reuss, efter samråd med Holberg havde fremsat den 12. november 1746 blev ikke på alle punkter fulgt i den endelige fundats af 7. juli 1747. Der havde fx. været en del uenighed om, hvilke professorater der skulde være ved akademiet. Især var det professoratet i Eloquentia (d. e. færdighed i at tale latin), der forhandlede om. Et saadant professorat var ikke opført i Reuss's (og Holbergs) plan af 12. november 1746; men fra anden side blev det foreslået at lade samme mand være professor *historiarum* og professor *eloquentiæ et philologiæ*. Men 3. juni 1747 skriver Holstein til Reuss, at det er kongens vilje, at historie og eloquentia et philologia skulde doceres af to forskellige professorer; der vilde på den måde blive fem professorer ved akademiet, nemlig i jura, matematik, elokvens, teologi og historie.

Den 1. juli 1747 skriver grev Holstein til Holberg for efter kongens ordre at pålægge ham at udtale sin betænkning om, hvem af de tre ansøgere til det historiske professorat han forment at være den mest habile, eller om han vidste at anbefale nogen anden til dette embede. I sit svar, der allerede kom den 3. juli 1747, udvikler Holberg sine tanker om, hvad den historiske professor skulde undervise i: det var især den nyere historie og de europæiske staters nuværende forfatning, han skulde give sig af med; således havde Holberg jo selv behandlet historien i sit »Anhang til de europæiske staters historie« og i »Danmarks og Norges beskrivelse.«

Om besættelsen af det historiske professorat i Sorø fortæller et sagn (genfortalt af N. M. Petersen, Bidrag til den danske literaturs historie, 2. udg. IV, s. 335), at Holberg slog en streg over alle de andre ansøgers navne og anbefalede Wadskiær ved kun at skrive »en fattig student«. Brevet her viser, at der ikke er et sandt ord i den rørende legende. Holberg anbefalede Schlegel meget varmt; men ikke des mindre tog kongen Wadskiær. Det er da ikke hofsmiger, når Wadskiær i sit pompøse hæderskvad ved kongeparrets salving, »Skingerer i Sorøe omzinglende Skove«, kalder Frederik V »Min Store Befordrere« og siger ham

Tak allernaadigste Dyre MONARCH!

Tak for DIT naadigste Konge-Brevs Ark.

Wadskiær gør dog også sin skyldige reverens for grev Reuss,
Henrich den Siette, vor naadige Græve,
Over-Hofmester og Amtmand paa Soer,

og for

Hr. Baron Holberg vor Store, vor Lærde

Og vor Navnkundige Danske Scribent.

Men glæden varede kun kort; allerede i året 1751 blev Wadskiær, som grev Reuss ikke var fornøjet med, afskediget fra embedet i Sorø. Endnu før dette skete, havde Holberg fået oprejsning: den 3. maj 1748 fik Schlegel udnævnelse til at være extraordinær professor i den nyere historie og statsret ved Sorø akademi; men han kom kun til at virke et årstid i dette embede, i det han allerede døde året efter sin ansættelse (se derom især Jul. Bidstrup i Museum 1893. II, s. 32).

Deres *Excellence* Hoi og Velbaarne
Hr. Geheime *Conference* Raad

Saasom H kongl *Mayest* ved deres *Excellence* aller-
naadigst har befalet mig at give mit betænkende over

de 3 foreslagne personer¹ til den historiske *profession* ved det Ridderlige *Academie*, da er min allerunderdanigste erklæring denne, nemlig, at *Academiet* kunde ikke være ilde holden med een af disse 3 foreslagne personer, saasom de alle ere lærde og skikkelige² *subjecta*. Men, saasom dette *Academies* flor og velstand formedelst bekiendte aarsager maa naturligen ligge mig meget paa hierte, og der nu handles om, *ut detur Optimo*, da maa ieg allerunderdanigst give tilkiende, at *Secretaire* Schlegel³. som er hos den Sachsiske *Minister*⁴ uformodentligen har tilkiendegivet sin lyst og attraae til den historiske *profession*, og, saasom same persons *talent* og videnskab⁵ udj *historia* og *Jure publico* er over alt bekiendt, da veed ieg ingen, som med meere sikkerhed dertil kunde foreslaaes: thi een kand være vel *versered in historia literaria*, en anden udj *historia philosophia*⁶, en anden igien udj *antiquiteter*: Men der handles her om den part af historien, som fornemmeligen maa *doceres* paa et Ridderligt *Academie*, og om saadan *Historico*, der kand underviise den forneme studerende ungdom udj den nyere historie og forklare dem *Statum præsentem Europæ*, hvortil bemældt⁷ *Secr* Schlegel af alle *candidatis* vill blive mest beqvem. Vel er sant at han er en fremed; men han ansees her som *naturaliseret*: thi han har i grund udstuderet det Danske sprog. Hvis H Kongl *Mayest*: skulde allernaadigst behage at *conferere* samme person den *historiske profession*, da var i mine tanker fornödent, at han blev *Professor Historiarum* og *Juris Publici* tillige, og det endeel, efterdj *Jus publicum* og *politica* fornemmeligen læres af historiens sunde forklaring, endeel ogsaa, efterdj den som bliver *Professor Juris*

faaer nok at bestille med at *docere Jus Civile* og *Jus naturæ*. Saaledes er herom mit ringe og velmeente betænkende, hvilket ieg underkaster Deres *Excellences* noiere *examen* forblivende

Kiobenh d 3 Julij 1747

Deres *Excellences*
Underdanige tiener
L Holberg

Udskrift (med Holbergs hånd):

Deres *Excellence*
Höi og Velbaarne Hr. Geheime
Conference Raad Von Holstein

1. grev Reuss havde foreslået at give professoratet til J. S. Sneedorff, men havde også påtegnet en ansøgning fra den unge tyske retslærde Martin Hübner (1723–95); desuden søgtes embedet af lejlighedspoeten Chr. Fr. Wadskiær (1712–79).
2. dygtige.
3. den tyske forfatter Johann Elias Schlegel (1719–49) var 1743 kommen til København; da det var »uføromodentlig«, Schlegel havde tilkendegivet sin lyst til professoratet, har han vel udtalt den mundtlig over for Holberg.
4. Schlegel var privatsekretær hos den kursaksiske gesandt ved det danske hof, von Spener.
5. indsigt.
6. fejl for: philosophica.
7. fejl for: bemældte.

XXVII.

HOLBERGS SIDSTE VILJE

DATERET 20. JANUAR 1748 MED UDATEREDE
TILFØJELSER

Egenhændigt; i lenskontrollens arkiv, Baroniet Holberg.

Tidligere trykt bl. a. i Wille Høybergs Kiøbenhavnske Samlinger I (1755), s. 447, faksimile i Alfr. Glahn, Sorø Akademi og Holberg (1925) s. 32.

De »midler«, som Holberg havde skaffet sig, skulde efter hans død gå til et almennyttigt foretagende; hans penge skulde lige så vel som hans skrifter stå som æreminder efter ham og vise, at han havde brugt sin tid til gavn for sine medborgere. Intet under, at Holberg atter og atter tænker på sit testamente; der er vel nok nogen overdrivelse i det, som H. P. Anchersen siger i et brev af 14. februar 1754 (Soransk Tidsskrift 1870, s. 146): »Baron Holbergs Testamente med Codiciller, hvilke han vel 17ten Gange haver forandret«; men vist er det, at Holberg mange gange og under forskellige former har udtrykt sin sidste vilje (jf. Ep. 177). 1735 bestemte han, at hans midler skulde gå til et lærd societet især for det danske sprog; 1745 oprettede han et testamente, hvorefter der skulde sættes en kapital fast til bedste for fattige jomfruers udstyr. Medens Holberg endnu var i tvivl om, hvad han skulde bruge sine jordegodser til, foreslog grev Reuss ham at testamentere dem til Sorø akademi. Overdragelsen fandt ikke sted i testamentform; men i Holbergs patent som friherre (6. marts 1747) står der: »hans tvende adelige Sædegaarde Tersløse og Brorup erigeres til et friherreligt Lehn med Navn af Friherskabet Holberg, som først efter hans dødelige Afgang skal være henfaldet til det ridderlige Academie i Sorø«.

Det var dog ikke alt sit jordegods, Holberg strax gav til baroniet; Stillinge kirketiende kom han først frem med, da det havde vist sig, at Tersløse og Brorup ikke gav penge nok til akademiet.

Ved dette dokument overlader Holberg igen akademiet noget jordegods, som han havde haft i baghånden. For de penge, som Orebo m. m. kunde give som udbytte, skulde der oprettes tre fripladser ved Sorø akademi; men Holberg stiller betingelser for sin gavmildhed: når Holberg giver de tre fripladser, skal kongen give lige så meget af akademiets midler; Holberg må i forvejen have sikret sig kongens samtykke, ellers kunde han ikke have givet anvisning på baroniets indkomster, som han jo ikke mere havde rådighed over.

Også sin bogsamling vil Holberg gøre til noget varigt, noget, der »stedse« skulde bære hans navn: Bibliotheca Holbergiana. Men skæbnen har villet det anderledes; ved Sorø akademis brand 1813 gik Holbergs bibliotek til grunde.

Til hoveddokumentet, der kaldes »sidste vilje«, er føjet et formløst »forlangende« og en »allerunderdanigst sidste bøn«.

Hvornår »forlangendet« er skrevet, kan kun for så vidt afgøres, som man kan sige, at det må være skrevet efter den 18. august 1749; det indeholder nemlig ting, som går ud over det, Holberg havde udtalt i det brev, hvori han meddelte, at han i levende live vilde skænke sit gods til Sorø akademi. Først forlanger Holberg, at der skal sikres hans søstersøn en beskeden årlig pension; dernæst giver han i kortest mulig form en fundats for det Holbergske enkesæde på Tersløsegård, som endnu består efter at være genoprettet 1861. Sætningen om enkesædet og bemærkningen om genparten, der leveres til overhofmarskalken, er vist skrevet samtidig, men senere end forlangendet om søstersønnens pension; skriften er underlig udflydende og tyder på en anden nedskrivningstid end for det foregående; der kan godt være gået et par år mellem nedskrivningen af de to »forlangender«.

Endelig er der den »sidste bøn«, der lige så lidt som »forlangend-

det« er dateret eller underskrevet. Holbergs faste hånd, som kendes fra hans andre brevskeer, er her bleven rystende. Det gammelmands indtryk, man således får ved skriften, får man også ved indholdet; i spagfærdige ord henstiller Holberg til kongen, om ikke også borgerlige kunde blive akademister i Sorø; men det vilde jo være at give akademiet en helt anden karakter, det var ubetinget et ridderligt akademi. I steden for nu at sende kongen et sagligt begrundet forslag, nøjes Holberg med at udstøde et hjertesuk, som kan tydes således: det ærgrer mig, at folk opholder sig så meget over, at det er et ridderligt akademi, jeg har givet mine penge til; på en slig motivering får man ikke en kongelig fundats forandret — og det fik Holberg heller ikke. Ej heller sproget i »bønnen« er som ellers hos den store mester: »Dette har altid lagt mig paa hiertet, og derfor haaber en naadig bøn høreelse«; således plejer Holberg ikke at skifte subjectum.

Alt tyder på, at Holbergs »sidste bøn« er skreven i hans aller- sidste levetid, i slutningen af året 1753 eller i januar 1754 (se videre herom i Alfr. Glahn, Sorø Akademi og Holberg, s. 34).

Saasom alderdom og svaghed tiltager, saa har ieg fundet tienligt at tilkiende give min sidste villie, og haver i Guds navn besluttet paa H kongl *Mayestets* allernaadigste *approbation* at give til det Sorøiske Ridderlige *Academie* mit övrige landgods som ei er befattet under *Baroniet*: Neml *Oreboe*¹, item de gaarde som ieg eier udj de næsthosliggende byer *Wandlose*, *Eskildstrup*, *Tiorntvede* og *Wedde*. Paa dette gods hæfter vel endnu nogen giæld, men, hvis Gud under mig 2 a 3 aars levetid, kand alting blive qvit og frit. Og, naar saa deraf, samt af mine andre efterladte midler kand tilveie bringes en *Capital* af 12000 Rdr, vill

ieg at renterne deraf maa anvendes til 3 fattige *Academisters* underholdning: Dog skeer denne sidste *donation* med de vilkor, at det allernaadigst maatte behage H *Mayest* at anvende ligesaa meget af *baroniets* indkomster til 3 andre *Academisters* underholdning, saa at der i alt blive 6 *gratister*, hvilke den nu regierende Konge og Hans efterkommere alleene *nomimere*, nemlig saadane personer, som ei selv have formue til at betale og findes skikkede at blive landet til tjeneste: Mit *bibliothek* giver ieg ogsaa til *Academiet*: og hvis et tusinde Rdr af den sidste *donation* bliver til overs kand renterne anvendes til same *Bibliotheks* aarlige forbedring: og er min begiæring at same *bibliothek*² med dets tillægge stedse bliver *Separered* for sig selv, og förer titel af *Bibliotheca Holbergiana*. Herved kand *Academiet* faae en bestandig *Consistence*, hvortil Jeg önsker Guds velsignelse

Kiobenh d 20 Januarij
1748

Ludvig Holberg

Mit forlangende er ellers, at som ieg ved *Bergen* i Norge haver en svag *Söstersön* ved navn *Tostrup*³ som ieg aarligen har *pensioneret* til, at ham for sin livs tid maa *continueres* en aarlig *pension* af 30 Rdr, siger tredive Rigsdaler, item at *værelser*⁴ paa *Terlöse* gaard forundes en skikkelig enke som nyder udviisning af skoven Heraf er leveret en gienpart til *Oberhoff Marskalk* og *Geheime Raad Hr Græve af Moltke*⁵, hvorudj hovedposten⁶ befindes

Min allerunderdanigst sidste bön er at det allernaadigst vilde behage Deres Kongelige *Mayestet*, at

saasom der ogsaa udj middelstand findes mange personer af *meriter* at de⁷ *privilegium* at blive *Academist* ogsaa *extenderer* sig til dem, paa det at ieg ikke skall synes at ville foragte min egen stand. Dette har altid lagt⁸ mig paa hiertet, og derfor haaber en naadig bönshorelse

L Holberg

1. Holberg var bleven ejer af Orebo (indledn. til XVIII), allerede før han købte den nærliggende Tersløsegård (XXIV). I sin Ep. 429 taler Holberg om »Skovfogden ved min Gaard Oreboe«. Af de »næsthosliggende byer«: Vandløse, (Rude) Eskildstrup, Tjörntved og Vedde er den sidste nu endestation på en lille jærnbane (15,9 km. lang), som fører nord på fra Sorø.
2. k'et er rettet.
3. Hans Ulrik Tostrup, yngre broder til ridefogden Chr. Tostrup (se brev nr. XIX note 3); deres moder var Holbergs søster Sophie Holberg, gift med præsten Nicolai Jakobsen Tostrup; jf. Holberg Aarbog 1921. s. 279.
4. d. e. en lejlighed.
5. greve Adam Gottlob Moltke (1710–92) til Bregentved var overhofmarskal under Frederik V; Holberg har indsendt genparten af dokumentet til overhofmarskalken for at faa det konfirmeret af kongen.
6. hovedsagen, hoveddokumentet d. e. den »sidste vilje« af 20. januar 1748.
7. fejl for: det.
8. »lagt« for »ligget« bruges meget almindeligt af forfatterne i det 18. århundrede og senere.

XXVIII.

BREV TIL RIDEFOGDEN FREDERIK BIERRE

DATERET 4. SEPTEMBER 1748

Trykt efter Jens Kragh Høsts aftryk i Politik og Historie II (1820), s. 255.

Originalen tabt.

Af Holbergs breve til ridefogden Bierre kender vi sex; men kun ét af dem haves i egenhændig original, alle de andre kendes kun i Jens Kragh Høsts aftryk. Høst oplyser os ikke om, hvorledes han har fået Holbergs breve (om han selv har ejet dem); men han påstår, at i hans udgave er de »nøjagtig aftrykkede«. Med nøjagtigheden kan det nu ikke være stort bevendt, og det har Høst selv sørget for, at vi fik at vide; ét af brevene har han nemlig aftrykt to gange (med 6 års mellemrum); men der er en mængde punkter, hvorpå de to aftryk er forskellige fra hinanden: det ene har »tiendens«, det andet »Bondens«, det ene »9 Rdr.«, det andet »9 Mk.« osv.; lignende fejl må vi regne med, at der kan findes i de andre breve, som Høst har udgivet. Originalerne til disse breve vil næppe kunne genfindes, efter at de har været forsvundne i over hundrede år.

Om Frederik Bierre ved vi ellers ikke det mindste. I september 1748 kan han næppe ret længe have været ridefoged på Tersløsegård, siden Holberg udtaler håb om ikke at blive skuffet i sine gode tanker om hans agtsomhed og troskab; i november 1746 nævnes »Hans Syllow« som ridefoged på Tersløsegård.

Sin tillid til Frederik Bierre viser Holberg ved på grund af familieskabet at tage hans broder i sin tjeneste, men især ved stadig at betro ham allehånde tillidshverv, såsom »under hånden« eller »hemmeligen« at skaffe Holberg oplysninger om folks soliditet eller hæderlighed.

Holberg selv viser sig i brevene til ridefogden fra en side, hvor fra vi ellers ikke har set ham, nemlig som godsejer. Han lod sig ingenlunde nøje med at indkassere pengene fra godset, mens han lod sine folk om resten. Tværtimod ser vi ham sidde i sin professorresidens i København (alle brevene til ridefogden er skrevne ved efterårs- eller vintertid) og derfra selv lede driften af sine godser med hensyn til stort og småt; han taler om, hvor og til hvilken pris sæden skal afsættes, hvad der skal gøres for at undgå kvægsygen, hvilke mænd en forpagtning kan overlades til, hvorledes man kan få inddrevet landgilde hos nogle svage betalere — om ejendomsretten til en kakkelovn, om udvisning af et træ til præsten osv. Men også beboernes vel ligger Holberg på hjerte: den fattige degneenke og den ulykkelige møllerenke, som skulde prakkes en ny mand på, tager han sig af med faderlig velvilje. Det er skade, at der ikke kendes flere af Holbergs breve til hans ridefogder; vi vilde sikkert ved dem have fået en rig samling bidrag til hans karakteristik.

Hovedæmnerne i dette brev er Holbergs mistillid til Winderslef og hans frygt for den da regerende kvægsyge.

Med sin ridefoged på Brorup Lars Winderslef havde Holberg megen genvordighed; han mistænkte ham for en stor mængde uredelige handlinger: for uden tilladelse at holde køer, heste og svin på gården og at fodre dem med gårdens korn, for at drive ulovligt krohold m. m. Holberg afskedigede derfor Lars Winderslef af sin tjeneste og (6. maj 1749) anlagde erstatningssøgsmål mod ham; men han tabte sin sag »med alle honnores« først ved en kommissionsdomstol, dernæst ved højesteret (dansk »Historisk Tidsskrift« 6 r. IV, s. 378). Af brevet her ser man, at Holberg havde Winderslef mistænkt for at holde svin, som han fodrede med olden fra Holbergs skove. Han er bange for, hvad Winderslef vil finde på, når han hører, at Brorup er forpagtet bort, og at han må se sig om efter en ny plads. Holberg beder derfor Fr. Bierre om at holde øje med sin kollega på Brorupgård. Så bange er baronen for sin ridefoged,

at han glemmer at sige, hvem det er, der volder ham skræk. Winderslef nævnes kun én gang i begyndelsen af brevet; derefter tales der om kvæg, halm og hø; men at den »han«, som Holberg er bange for, er Winderslef, ses ikke af sammenhæng med det, som står nogenlunde i nærheden.

Kvægsygen, som Holberg ligeledes er bange for, og med rette, nævnes slet ikke i brevet; men det er sikkert af hensyn til den, Holbergs kvæg strax skulde flyttes fra Brorup, når de ny forpagteres 60 køer kom dertil.

Jeg haver¹ de to Raadyr item haren og 2 par agerhøns. Winderslef har Jeg ladet vide at han ikke maa befatte sig med Olden². Bræmer³ fortaalte mig at han⁴ hører sig om anden leilighed⁵, hvilket er troeligt, efterdi han hører at *Brorup* er forpagtet til Giæssing⁶ og fiskemesteren⁷. Jeg haver tilladt dem⁸ i Vinter at føre 60 kiør til gaarden og saasnart det skeer, maa alt qvæget⁹ føres til Tersløse. Det staaer kun paa om der bliver foering nok paa Brorup hvilket fiskemesteren dog mener naar halm og høe bliver *Conserveret*: Derfor maa og intet selges fra Tersløse. I maa underhaanden efterforske hans¹⁰ forhold, thi ieg er bange for ham denne Vinter. Eders broder Johannes vil gierne have en Tieneste; Hvis han kunde være beqvem til ladeføget kunde han vel komme til Brorup thi jeg har ingen tillid til Christen Nielsen¹¹ Som jeg i hast maatte antage. Hvis Præsten¹² trænger til Brænde faaer han udviises et andet træ af samme Størrelse. Jeg haaber at ieg ikke bliver bedragen udi de tanker jeg har om Eders agtsomhed og troeskab — forbliver

E. beredvillige

L. Holberg

Køibenh. d. 4 Sept. 1748.

Man kunde forhøre om og paa hvad vilkor Søren Jurgensen¹³ vilde paatage sig mine kiør fra Brorup.

Naar noget vilt mig tilskikkes maa budet tale med mig først førend han kiører det til mit huus¹⁴.

Udskrift:

A Monsieur
Mons. Frideric Bierre
Ridefoget ved Tersløse

a

Tersløsegaard.

1. »bekommet«, »modtaget« ell. lign. må mangle.
2. nemlig til svinefoder.
3. ukendt.
4. d. e. Winderslef.
5. plads, stilling.
6. d. e. Jessen, som Holberg omtaler med stor ros i brev nr. XXXVII; for nordmanden Holbergs øren har »Jessen« lydt som »Giæssing«.
7. Holberg må nu have taget sig af sine fiskeparker ved Brorup. I Ep. 49 siger han: »førend jeg søgte at rense mine Fiske-Parke, at anlegge Frugt-Hauge ved Gaarden, hvor ingen var, eller at pynte paa Værelser, lod jeg de forfaldne Bønder-Gaarde enten forbedre, eller af Grunden opbygge, forsynede dem med Besætning og lettede Bønderne deres Hoverie.« — Fiskemesteren må være den »Martens«, som nævnes i brev nr. XXXVII.
8. d. e. de ny forpagtere, Jessen og Martens.
9. Holbergs eget kvæg.
10. d. e. Lars Winderslefs.
11. ukendt.
12. jf. brev nr. XXXVI.
13. sikkert den samme mand som »Søren Jorgensen«, der nævnes i brev nr. XXXV, og »Jürgensen« i nr. XXXVII.
14. Holberg har altså denne gang uventet fået rådyrene, haren og agerhønsene ind ad døren og ikke vidst, hvad han i hast skulde gøre med alt det vildt.

XXIX.

BREV TIL RIDEFOGDEN FREDERIK BIERRE

DATERET 4. OKTOBER 1748

Trykt efter J. Kr. Høsts aftryk i Dannora nr. 17, 28. aug. 1814.
Originalen tabt.

Af dette brev ser man, hvad der for resten også vides andensteds fra (se fx. de tre følgende breve), at Holberg lånte sine penge ud mod pant i faste ejendomme. Han pålægger her ridefogden at undersøge, hvor stærkt de tilbudte panter allerede var belånte; hvis lånene på 1. prioritet var for store, vilde Holberg ikke give noget lån på 2. prioritet. Det må opfattes som et stærkt vidnesbyrd om Holbergs gode tro på ridefogdens agtsomhed og troskab, at udlånet af de 200 rdl. således blev lagt i hans hånd.

For resten handler brevet om de samme ting som det foregående, der kun er en måned ældre: Holbergs frygt for Winderslef (i Høsts aftryk kaldet »Wimmorable«) og for kvægsygen; det har sikkert været af hensyn til smittefaren, Holberg lod sit kvæg overføre fra Brorup til Tersløse, og rimeligvis af samme grund er det, han beder ridefoged Bierre sælge så mange lam, får og svin som muligt; når de først var smittede, var de usælgelige.

A *Monsieur Mons* Friderik Bierre Ridefoget ved Tersløse

Oberste Rampe¹ begiærer 200 Rdr til laans og vill sætte anden prioritet udi Skafteløvgaard og *Brome Kirke*². Men I maa *informere* eder nøie om der er tilforn ikke formeget laanet: thi hvis ingen fuldkommen sikkerhed er laaner ieg ikke³: I faaer at selge saa mange

lam og faar som I kand, og Svin fra Olden. Jeg er bange for *Wimmorble* naar han merker at gaarden er forpagtet. I maa hemmeligen efterforske hans Forhold: Intet halm eller høe maa bortselges⁴ og kun lidt halm udkastes efterdi ieg i vinter lader føre *Bro-rups* qvæg til *Terløse*. Jeg forbliv b⁵

Kiøbenh. d 4 Oct
1748

Eders beredvillige
L Holb.

1. Oberst Fr. Chrf. Rampe var ejer af Skaftelvgård i Slagelse herred.
2. mellem Tersløse og Sorø.
3. d. e. giver jeg ikke noget lån.
4. nemlig fra Tersløsegård.
5. trykfejl hos J. K. Høst?

XXX.

OPGØRELSE AF HOLBERGS TILGODEHAVENDE
I MAJOR F. L. BÜLOW'S DØDSBO

DATERET 5. OKTOBER 1748

Skrevet med en skriverhånd; underskriften egenhændig; i det danske rigsarkiv. (Generalauditørens skifter. Fred. Lor. Bülow).

Trykt efter Holger Hansens (Hjelholts) aftryk i Danske Studier 1912, s. 12.

Også denne skrivelse — i forbindelse med de to efterfølgende breve — viser Holberg som en forsigtig långiver, der ikke låner penge ud »hvis ingen fuldkommen sikkerhed er«.

Låntageren er her major Fr. L. Bülow til Espe, lånesummen er 1100 rdl., renten 5 % p. a. og pantet Søgaard i Gørlev (17,8 km. nord for Slagelse). Obligationen er dateret 11. december 1747; men major Bülow døde allerede i maj 1748, og to rytterofficerer, oberstløjtnant Adam Otto Rohweder og major Peter Staggemeier, tog hans dødsbo under behandling. Dem sender Holberg en »beregning« over, hvor stor boets gæld til ham er; han oplyser, at hans tilgodehavende den 11. december 1748 i alt vil være 1183 rdl. 5 # 4 β. Men Holberg vil gerne have pengene udbetalt strax, og hvis han får dem inden 11. Oktober 1748, kan renterne for de to sidste måneder før december termin fradrages.

Capitalen, som ieg har udi Sø-				
gaard er Courant.....	1100	Rdr	—	—
deraf et Aars Rente, forfalden til				
11. Junii 1748	55	—	—	—
	<hr/>			
Er	1155	rd	—	—

hvor af et halv Aars Rente til 11. Decembr. 1748 bliver	28 rd 5 # 4—
Summa Prætension til 11. Decembr. 1748	1183 rd 5 # 4 β
Men ifald Pengene strax skulde blive udbetalte, fragaaer 2 maa- neders Rente, som er $\frac{1}{3}$ Deel af de anførte 28 rd 5 # 4 β, naar den beregnes at blive betalt til 11te October nestkommende. Er saa, som afgaaer	9 — 3— 12—
Jgien	1174 rd 1 # 8—

Kiøbenhavn den 5te Octobr. 1748.

L. Holberg.

XXXI.

BREV TIL OBERSTLØJTNANT A. O. ROHWEDER

DATERET 19. NOVEMBER 1748

Egenhændigt; i det danske rigsarkiv.

Tidligere trykt af Holger Hansen (Hjelholt) i Danske Studier 1912, s. 12. Her efter fotografi i Det kgl. bibliotek.

Oberstløjtnant Rohweder havde i et brev af 17. novbr. 1748 (trykt i Danske Studier 1912, s. 12) erkendt modtagelsen af Holbergs »Beregning over det udi Søgaard tilgodehavende«. Men kun af andre havde oberstløjtnanten hørt, at Holberg havde lovet købmand Poul Schnabel, som havde købt Søgård, at lade 1000 rdl. blive stående i gården. Om dette løfte havde boets exekutorer ikke hørt noget fra Holberg selv; Rohweder ønskede besked derom i så god tid, at sagen kunde være i orden til den 11. december 1748.

Holberg svarer omgående, at Schnabel har fået lov til at lade 1000 rdl. blive stående i Søgård, dersom han til den 11. december 1748 betaler 155 rdl., hvilket er resten af den lånte kapital med et års renter.

Hoiædle og Velb

Hr. Oberst *Lieutenant*

Jeg haver tilkiende givet *M Schnabel*¹ at naar han betaler til 11 *Decembr* 155 Rdr som er det ovrigt af² den laante *Capital* med et aars rente saa kand 1000 Rdr blive staaende udj forrige pant, og er det saadant

som ieg her med haver den ære at *notificere* til de Her-
rer *Commissarier*. Jeg forbliver stedse

Kiobenh d 19 Nov
1748

Hoiædle og Velb
Hr Oberst *Lieutenants*
Ærbødigste tiener
L Holberg

Udskrift:

A Monsieur
Mons: A O Rohweder
Colonel Lieutenant au Re-
giment du General Kaas³
à
Franco *Slagelse*

1. Poul Schnabel, købmand i Sorø.
2. resten af.
3. generaløjtnant Henrik Bielke Kaas (1686–1773).

XXXII.

UDTOG AF ET BREV TIL RIDEFOGDEN LARS WINDERSLEF

DATERET 5. APRIL 1749

Efter afskrift ved Lars Winderslef; i det danske rigsarkiv.

Her trykt efter Holger Hansens (Hjelholts) aftryk i Danske Studier 1912, s. 14.

Oberstløjtnant Rohweder havde i henhold til Holbergs opgørelse af 5. okt. 1748 og hans brev af 19. novbr. 1748 sendt Holberg 170 rdl. i bankosedler; de manglende 13 rdl. 5 $\frac{1}{2}$ 4 $\frac{1}{2}$ havde han bedt om at måtte betale til »en her i (Slagelse-)Eggen« — det havde nemlig ikke været oberstløjtnanten muligt at skaffe flere bankosedler til veje end de 170 rdl. Både Rohweder og Schnabel bad meget om at få Holbergs koncept til obligationen for det ny lån i Søgård. Rohweders brev er dateret 19. december 1748, altså efter terminen. Men flere måneder går, og der kommer intet svar fra Holberg. Den 3. april 1749 skriver Rohweder da et nyt brev til baronen for at gøre opmærksom på, at alt er gået i stå med hensyn til den endelige ordning af Schnabels overtagelse af Søgård; den ny obligation kunde først udstedes, når Holberg havde »foranstaltet«, at den gamle blev udleveret. — Og hvor kan det være, at Holberg, efter hvad en pålidelig mand har fortalt Rohweder, skal have sagt, at han havde fået 15 rdl. »for meget«? Efter Rohweders mening skulde Bülow's bo betale Holberg renterne af lånet den 11. december 1748, og i så fald havde Holberg krav på 13 rdl. 5 $\frac{1}{2}$ 4 $\frac{1}{2}$. Schnabels rentebetaling skulde efter oberstløjtnantens mening først begynde fra 11. december 1748 at regne (Brevene i Danske Studier 1912, s. 13).

Holbergs brev til ridefogden giver os løsningen på gåderne: hans sendrægtighed med at udlevere Bülow's gamle obligation og udtalel-

sen om, at han havde fået 15 rdl. »for meget« af Rohweder; han har ikke villet lade den gamle obligation »udløse«, før han havde fået at vide, om det var boet eller Schnabel, som skulde betale renterne til 11. juni 1749; med andre ord: han havde altså beholdt de 15 rdl. som pant, indtil han fik sikkerhed for, hvem der skulde betale renterne fra 11. dec. 1748 til 11. juni 1749.

Schnabel udstedte sin panteobligation 11. juni 1749.

Holbergs forsigtighed havde unægtelig været stor.

Extract af mit Herskabs
Hr. Baron Ludvig Holbergs Skrivelse
Dateret den 5 April 1749.

Hr. Oberst-Lieutenant Rohweder maa strax tilkiende gives dette, at saasom Obligationen er dateret d. 11 December 1747, saa kunde mig til 11. Dec. 1748 ikke tilkomme meer end et Aars Rente af 1100 Rdr., som gjør 55 Rdr., hvorudover, saasom mig blev skikket 70 Rdr., saa var da de 15 for mange, hvilke jeg ved min Ankomst til Slagelse inden Kort tiid skal leve fra mig, hvis Schnabel og ikke Stærvboden svarer til det halve Aars Renter af de tilbagestaaende 1000 Rdr., som jeg til nestkommende 11te Junii 1749 har til gode, og som hæfte paa dend gamle Obligation, hvilken strax kand blive udløset, naar jeg faar nye igien.

L. Holberg.

Saaleedes rigtig ligelydende bevidnes af

Datum Brorup d. 7 April 1749.

Lars Winderslef.

XXXIII.

BREV TIL BISKOP HERSLEB OM HAVREBJERG KONGETIENDE

DATERET 28. JUNI 1749

Egenhændigt; i det danske rigsarkiv:

Tidligere trykt af Holger Hjelholt i Holberg Aarvog 1924, s. 11;
her efter fotografi i Det kgl. bibliotek.

Holberg havde i årene 1740 til 1746 haft Havrebjerg kongetiende mod en årlig afgift af 50 rdl. og 14 læs brænde foruden 4 rdl. i indfæstning (se brev nr. XIX). Da kongetienden igen blev udbudt ved auktion (1746), fik Holberg den overladt for et tidsrum af tre år, således at den årlige afgift kun blev sat til 45 rdl., medens betingelserne med hensyn til brænde og indfæstning skulde være uforandrede.

Da de tre år var til ende, og der den 25. juni 1749 blev holdt auktion over Havrebjerg kongetiende, fik Holberg en ubehagelig overraskelse. Han må have været så uforsigtig at fortælle en anden godsejer fra Slagelseegnen, at kongetienden var »indført udj contracten« med forpagteren af Brorup, således at Holberg kunde frygte for at »indvikles i en fortredelig proces« med sin forpagter, hvis kirketienden blev tilslået en anden. Og så gik denne godsejer, Paasche, hen og bød Holberg over. Ganske vist vilde han kun give 41 rdl. 8 β og 14 læs brænde om året (altså mindre end Holberg havde givet), men som indfæstningspenge vilde han give 66 rdl. 4 # i kroner (= 100 slette daler); så højt turde Holbergs kommissionær ikke byde, og tienden blev da tilslået Paasche. Ved hans bud havde der imidlertid været en hage: han vilde have kongetienden overladt, så at fæstet gjaldt på hans ganske unge søns livstid. Denne betingelse vilde stiftsøvrigheden ikke gå ind på, og så fik

Holberg kongetienden igen; da han imidlertid selv havde tilbudt at »give noget lidt mere«, blev den årlige afgift forhøjet til 50 rdl., men fæstet kom til at gælde i 3 år, til trods for at Holberg havde ladet biskoppen forstå, at han kun ventede at have 1—2 år tilbage at leve i. Holberg var dog endnu i live 1752, og så overlod stiftsøvrigheden ham igen kirketienden på tre år; men så længe levede Holberg jo ikke.

Hoiædle og Hoiærværdige Hr. Biskop

Jeg hörer at Havrebiørg Konge tiende er tilslagen *Paasche*¹ for afgift af 41 Rdr 8 ^β årligen, og saasom min *Commissionaire* ikke turde byde hoiere i henseende til det lovede fæste af 100 slettedaler², maa ieg bede deres Hoiærværdighed at med *confirmationen* noget maa indeholdes³: thi, ieg maa have tienden efterdj den er indfördt udj *contracten* med min Forpagter⁴. Jeg kand ellers derover indvikles i en fortredelig *process*, hvilket jeg ogsaa forhen har givet *Paasche* tilkiende. Men det er overlagt mellem ham og Borge- mester Wohnsen⁵, som seer meer paa den ringe fæste⁶ end til den årlige afgift, endskiöndt han veed at *Paasche* er kun en slett betaler. Jeg haaber at Deres Hoiærværdighed under mig tienden for den forrige afgift som er 45 Rdr. og det paa saa kort tid som Ed Hoiærværdighed holder for gott: thi ieg haver kun en kort tid tilbage og udj den *situation* ieg nu er var det daarligt af mig at give fæste for noget som ieg ikkun eet eller 2 aar kand beholde. Hvis Eders Hoiærværdighed finder ikke for gott at overlade mig tienden for forrige afgift, faaer ieg i henseende til⁷ forpagteren af *Brorup* give noget lidt meere: thi ieg er udj

klemme hvilket saa vel Wohnsen som *Paasche* veed, og derfor spiller denne rulle. Over alt haaber ieg at tingen bliver noget opsatt og forbliver

Kiobenh d 28 *Junii* 1749

Hoiædle og Hoiærværdige
Hr Biskops
Hoitforbundne tiener
L Holberg

Udskrift:

Hoiædle og Hoiærværdige
Hr. Biskop
Ped Hersleb
à
Emdrup

1. generalauditør Joachim Barner Paasche til Bøstrup, lidt nordvest for Havrebjerg.
2. af hensyn til (på grund af), at han har lovet 100 slette daler i indfæstnings penge.
3. opsættes, ventes.
4. nemlig forpagteren af Brorup.
5. hospitalsforstander i Slagelse, se brev nr. XIX.
6. den ringere indfæstningssum, Holberg vilde betale.
7. af hensyn til.

XXXIV.

BREV TIL OVERHOFMESTER, GREV HENRIK VI AF REUSS

DATERET 18. AUGUST 1749

Første gang trykt af Alfr. Glahn i Holberg Aarvog 1923, s. 31 efter en kopibog, som tilhører statsskovrider Poul Lorenzen, Moskov ved Skørping (Jylland). Originalen tabt.

Her aftrykt efter Glahns udgave.

Da Holberg gjorde sin første »donation« til Sorø akademi, blev det fastslået, at baroniet først efter hans død skulde tilfalde akademiet, men at Holberg selv skulde nyde indtægterne af godset, så længe han levede. Hvad Holberg bestemmer ved dette brev er, at han allerede i levende live overdrager akademiet de indtægter, som baroniet gav hvert år, således at Holbergs ridefoged skulde aflægge regnskab overfor akademiets inspektør. Overdragelsen skulde dog først finde sted fra d. 1. maj 1751, og skulde gælde fra år til år; Holberg tænkte sig nemlig, at der kunde indtræffe noget uforudset, så at han kunde trænge til flere penge, end hvad hans universitetslønning og Orebo indbragte ham.

Her i brevet nævner Holberg som sine hovedgrunde til denne gave, at han gerne vilde forbedre lønnen for akademiets professorer og andre funktionærer og få oprettet 10 halve fripladser for akademisterne. I sine trykte skrifter (især Ep. nr. 446 og 447) giver Holberg andre forklaringer til sin »nyelig tagne Resolution«: han anså nu penge »heller som en Byrde end som en Herlighed«, han måtte i sin daværende alder søge at skille sig ved »Fortred og Bekymringer, som Midlers Forvaltning med sig fører«. I den sidst nævnte epistel udtrykker Holberg sig endda således, at man skulde tro, at han især havde taget hensyn til, hvad folk sagde: de fandt, at der ikke var nogen »merite« ved den første donation, såsom den først

skulde fuldbyrdes efter Holbergs død. Det var det, som skulde være hovedårsagen, som bevægede ham til at »exequere Legatum udi levende Live«. Men er disse grunde virkelig de eneste?

Med hensyn til brevet af 3. februar 1747 kunde man slutte, at der forinden havde været ført mundtlige forhandlinger med grev Reuss, og på lignende måde kan vi tænke os, at overhofmesteren også i dette tilfælde har haft en finger med i spillet. Grev Reuss må jo have set, at Holberg blev ved at leve lige så sparsommeligt, som han hidtil havde gjort, og at han år for år lagde penge op. På den anden side så greven, at akademiet stadig trængte til penge til at bestride »de mange Udgifter, som Academiets Indretning i Begyndelsen kræver med Bygninger at opføre og reparere og til Academiets og Betienternes Tieneste« — og at det desuden var ønskeligt at forbedre lærernes og akademisternes forhold. Det er derfor sandsynligt, at det var grev Reuss, der foreslog Holberg at overlade sine overflødige indtægter til akademiet allerede i levende live. Grev Reuss vidste jo også, hvor ivrig Holberg var efter at sikre sit navn mod forglemmelse, og han har derfor udfundet et nyt middel til at få flere penge fra Holberg.

Kun nogle få dage efter at Holberg havde skrevet dette brev, indsendte grev Reuss en allerunderdanigst forestilling til kongen (dateret 23. august 1749, trykt i Museum 1893 II, s. 44), hvori han skriver: »eftersom Hr. Baron Ludvig Holberg har gjort den anselige Donation af sine Midler til dette ridderlige Academies Bedste, og jeg har Anledning at formode, at den Kjærlighed, som han saaledes har fattet for dette Sted, vil gjøre, at det skulde være ham behageligt at faa sit Begravelsessted i Sorø Kirke, saa har jeg ikke kunnet undlade saadant Deres kgl. Majestæt allerunderdanigst at forestille og derhos i alledybeste Underdanighed at begjære, at Deres kgl. Majestæt vil allernaadigst bevilge og tillade, at Akademiet maa bekoste ham et Begravelsessted i Kirken, hvortil jeg efter et ungefærlig Overslag, som er gjort, kan regne, at en Summa mellem 2 og 300 Rdlr. vil

medgaa. Det Sted, som dertil findes bekvemmost er bag Alteret nedenfor Biskop Absalons Ligsten◄.

Altså begravelsesstedet i Sorø kirke, der skulde minde om, at Holberg var akademiets store velgører, det var den pris, som blev betalt for Holbergs ny gave.

Den 15. september 1749 tiltrådte kongen grev Reuss's forslag ved at bevilge Holberg fri begravelse i Sorø kirke som erkendtligheds-tegn for hans gavmildhed mod Sorø akademi (jf. Alfr. Glahn: Sorø Akademi og Holberg, s. 42).

Deres Høygrevel. *Excellence* Høy og Vel-
baarne Herr Geheime Raad, Cammerherre
og Ober-Hofmester!

Saasom det har behaget Gud at forlænge mine Dage over den Tid, som jeg formedelst Alder og Svaghed haver ventet, saa haver jeg besluttet udi levende Live at *exequere* det til det Ridderlige Sorøiske *Academie* giorte *Legatum* paa efterfølgende Maade:

Jeg forbeholder mig, saalænge jeg lever, *Proprieteten* af Baroniets Gods, Gaarder og Herligheder, men overlader Indkomsterne et Aar efter andet til *Academiet*, til hvilket min Foged¹ aarlig aflegger Regnskab. *Baroniets* Indkomster, som jeg Aar efter andet overlader til *Academiet* bestaaer i efterfølgende:

1. <i>Brorups</i> Gaards Forpagtning ²	1100 Rd ^r
2. <i>Havreberg</i> Mølle, hvis aarlige Afgift er 120 Rd ^r , naar som den af Gaardens Eyer maa holdes vedlige, saa kan i fri Penge ³ alene regnes	100 Rd ^r
3. <i>Aaslov</i> ⁴ Mølle i fri Penge	30: —

4. *Stillinge* Sogns Kirke-Tiende⁵, hvis aarlige Afgift er 344 tdr, beregnes til 400 Rd^r
5. Af *Tersløse* Gaard med 3 Kirke-Tiender, Møller og Hoverie-Penge, kan, foruden Indkomster af Landgilde og Huus-Penge i det ringeste giøres *Facit* paa 800: —
- Summa Summarum* begge Gaarders eller det hele *Baronies* Indkomster, som jeg til *Academiet* overlader aarlig 2430 Rd^r

Denne *Donation* skal have sin Begyndelse fra 1 May 1751, og skal Aar for Aar dermed *continueres*. Jeg siger et Aar efter andet, efterdi jeg i levende Live intet kan *abalienere*, saasom ethvert Menneske, saalænge som han lever, er adskillige Tilfælde underkastet⁶. Jeg overlader derfor ovenmældte Indkomster med saadanne Vilkaar, og imidlertid lader mig nøye med mit *Stipendio*, hvilket jeg som *Senior* ved det *Kiøbenhavn-ske Universitet* nyder⁷, *item* med Indkomster af en liden ufri Gaard nemlig *Oreboe*⁸, som ey er befattet under *Baroniet*, men som efter min Død med andet kan falde dertil.

Naar jeg derfor saaledes som ovenmældt overlader til 1 May 1751 *Baroniets* Indkomster, maatte samme efter det første Aars Forløb nemlig fra 1 May 1752 at regne, komme *Academiet* til Nytte paa følgende Maade:

1. For de 10 ældste *Academister* beregnes af Indkomsterne 1000 Rd^r saaledes, at de herefter for deres egen Person betale kun Halvdelen af den fastsatte *Pension*⁹ til *Academiet* med 100 Rd^r, og

den anden halve Deel beregnes *Academiet* af de 1000 Rd^r, som indkommer af Baroniet. Dette ønsker jeg maa blive bestandig efter min Død *continueret*, eftersom jeg formoder, at den Indretning vil tiene til *Academiets* Varagtighed¹⁰ og Flor, saasom Bekostningerne for de 10 ældste *Academi-ster* gøres saaledes taaleligere end paa noget andet Ridderlig *Academie*, og de yngre kan opmuntres at blive paa Stedet i Forhaabning at nyde det *Beneficium*, som følger *Ancienneteten*.

2. Til at forbedre *Academiets Bibliotheqve* anvendes aarlig 100 Rd^{r11} og til *Physiske* og *Mathematiske Instrumenter* ligeledes 100 Rd^r, men naar med Tiden ey flere *Instrumenter* ved *Academiet* behøves¹², saa falder ogsaa disse 100 Rd til *Academiet*. Men til *Bibliotheqvets Supplementum* reserveres bestandigen 100 Rd^r, og beder jeg, at de for samme aarlige Penge indkøbte Bøger maa sættes i et særdeles Skab, for siden at blive forenede med mit eget *Bibliotheqve*, som efter min Død tilfalder *Academiet*.
3. De øvrige¹³ regnes for en kort Tid *Academiets Cassa* til Indtægt, at deraf kan bestrides de mange Udgifter, som *Academiets* Indretning i Begyndelsen kræver med Bygninger at opføre og *reparere* til *Academiets* og Betienternes Tieneste, samt at de fornødne *Exercitz Mestere* kan holdes og lønnes, og som en Dansemester endnu fattes, at ogsaa en saadan *Maitre* kan antages, dog er jeg af de Tanker, at han ikkun nogle Maaneder om Aaret kan behøves, og at 100 Rd kan være Belønning nok for den korte Tid til at lære nogle

*Complimenter og en Menuet, hvormed Cursus i Danse-Exercitio nu omstunder absolveres*¹⁴.

4. Men saasnart *Academiets* Tilstand det vil tillade, maatte de øvrige Indkomster af *Baroniet*, inddeles¹⁵ blandt *Betienterne*¹⁶ til nogen Forbedring i deres aarlige Løn, hvortil jeg ved at gøre dette *Legatum* har sigtet.
5. Hvad *Godsets* Forvaltning angaaer, som betroes min *Foged*, som jeg haver, da er min *Begiæring*, at *Academiets Inspector* vil paatage sig *Inspectionen* paa *Godset* og foranstalte det, som i en eller anden *Tilfælde* behøves, samt *revidere* *Regnskaerne*, hvorefter *Decisionen* beroer paa *Academiets Oberhofmester*.

Dette mit Forsæt har jeg hermed vildet tilmælde Deres *Excellence*, og naar jeg saaledes overlader *Baroniets* Indkomster et Aar efter andet til *Academiet*, ønsker jeg, at dermed maa forholdes saaledes, som jeg her haver gjort min *Mening* bekiendt.

Jeg forbliver med største *Consideration*

Tersløse
d. 18 Aug: 1749.

Deres Høy Grevelig
Excellences
underdanige Tiener
L: Holberg

1. d. e. Fr. Bierre, som nu er ridefoged ved baroniet Holberg.
2. se brev nr. XXVIII.
3. d. e. som nettooverskud.
4. Aarslev mølle, se brev nr. XX.
5. se brev nr. XXIV.

6. dette samme udtales omtrent med de samme ord i Ep. nr. 446 (Bruuns udgave IV s. 397).
7. efter Grams død (1748) var Holberg den ældste professor ved universitetet og havde som sådan ret til at få gage uden at have særlige embedspligter (se Bruuns udgave af Epistlerne IV s. 460).
8. se brev nr. XVIII.
9. d. e. betaling for ophold og undervisning.
10. d. e. varighed, stadige beståen.
11. om sit bibliotek havde Holberg allerede talt i sin »sidste vilje« (nr. XXVII).
12. pengene til indkøb af ny bøger skulde udredes »bestandigen«; men Holberg tænkte sig, at det ikke vilde vare lang tid, før akademiets samling af fysiske instrumenter var stor nok, så at man kunde holde op med at forøge den!
13. resten af de 2430 rdl., altså 1230 rdl.
14. at »det heele Studium« af dansekunsten »nu« kunde indskrænkes til kort tid, siger Holberg også i Ep. 86.
15. d. e. fordeles som løn.
16. d. e. embedsmændene.

XXXV.

BREV TIL RIDEFOGDEN FREDERIK BIERRE

DATERET 1. OKTOBER 1749

Egenhændigt; i det kgl. bibliotek i København (Bøllingske brev-saml.); har tidligere tilhørt overbibliotekar Chr. Bruun.

Tidligere trykt bl. a. i Dania IV, s. 14.

Brevet handler om en mængde forskellige ting, der fremsættes hulter til bulter, efterhånden som Holberg kommer i tanker om dem.

Der tales om ridefogden Lars Winderslef; han var bleven sagt op fra sin tjeneste i maj 1749, og Holberg forlanger nu, at han »strax« skal flytte fra Brorup; hans kautionist må derfor sørge for selv at skaffe sig sikkerhed til imødegæelse af tab ved den kaution, han har påtaget sig. Holberg har åbenbart Winderslef mistænkt for at have båret sig ad ligesom ridefogden i »Jeppe paa Bierget«: »Naar vi stikker ham en Daler i Næven, gjør han sin Saligheds Eed for Herskabet, at vi ikke kand betale Land-Gilde«. Bierre skal se, hvor meget han kan presse ud af fæsterne i Blæsinge og Havrebjerg, for at Holberg kan bruge det som bevis mod Winderslef under den forestående proces.

For resten tales der om vildt, som Bierre har sendt Holberg fra godset, og om (heste- eller ko-)huder, som skal sendes, om regninger, der skal betales, om de priser, tiendekornet skal sælges for m. m. På ret købmandsvis vil Holberg købe så billigt som muligt og sælge for den højeste pris, som kan opnås (se derom indledningen til nr. XXVIII).

Jeg haaber at J haver ladet *Arent Dam*¹ viide at han selv forsikrer sig *Winderlefs effecter*², naar han bortflytter. Bortflyttelsen maa strax skee. Jeg haaber og

saa at man i tide tager noget korn fra de svage mænd³ udj *blæsinge* og Havrebjerg til skatter og en maadelig landgilde: thi det er magt paaliggende i sær i henseende til⁴ Winderslef, hvis forsømmelse derved kand beviises. Jeg har bekommet den unge hiort tillige med 11 agerhøns og Murmesterens regning hvorpaa J kand stræbe noget at aftinge. Jeg kand ikke tænke paa den grove Præsts angivelse⁵ uden at ærgre mig. Huderne venter ieg med forste leilighed, og et skriftligt svar kand fodres af *Arent Dam*, om han vil imodtage Stillinge korn for 4^β over kirkekiøb⁶. Man kand dog först forhøre hemelig hos den anden af *Ronsgaard*⁷ omtalt kiøbmand om han vill give lidt meer. Hollensberg⁸ gör *prætension* paa en kakkellovn. Hvis beviises klarligen kand at den hörer ham til, maa han faae den tilbage. Han skriver at Soren Jorgensen⁹ har haft den til leie. Det er en sag mellem dem. Thi det er alt mig ubekjendt. Værelserne¹⁰ maa giores til rette og hvittes mod *de Places*¹¹ ankomst. Jeg forbliver

Kiobenh d 1 Oct 1749

E beredvillige
L Holberg

1. købmand Arent Dam var Winderslefs kautionist.
2. ejendele.
3. d. e. dårlige betalere.
4. af hensyn til.
5. præsten Joachim Gynther i Havrebjerg; om ham se brev nr. XLV.
6. kirkekøb, den taxt, som kirkens korn blev sat til; den plejede at være lavere end kapitelstaxten; Holberg har i brevet skrevet *Capitel*, men overstregt det.
7. Andreas Romsgaard var indtil efteråret 1749 degn og skoleholder i Havrebjerg; se brev nr. XXXVI.

8. omtales 1746 som »forrige Forpagter paa Tersløsegaard«.
9. se brev nr. XXVIII note 13.
10. d. e. lejligheden.
11. rimeligvis den Edvard de Place, som ifølge Lengnichs stamtavle »de Place« var født 1714; den 10. søndag e. Trin. 1751 stod Holberg fadder til »Monsieur Place paa Tersløsegaard hans Datter«; mulig har han været forpagter ell. lign. på gården.

XXXVI.

BREV TIL RIDEFOGDEN FREDERIK BIERRE

DATERET 11. NOVEMBER 1749

Trykt efter J. Kr. Høsts aftryk i Dannora 27. juli 1814 nr. 15; Høsts andet aftryk af det samme brev i »Politik og Historie« II (1820), s. 319 er på en del steder ret afvigende.

Originalen tabt.

Også i dette brev giver Holberg besked til ridefogden om kornpriser og lignende forretningssager, der især vedkommer godsets indtægter. Men midt i alt dette kommer helt overraskende en lille ytring, der viser Holbergs hjertelag: se dog at finde en anden bolig til den sølle degneenke, når hun så nødig vil bo i Skellebjerg!

Tre af forretningssagerne er anderledes end de dagligdags.

Først tales der om Andr. Romsgaard; han havde været degn i Gudum, der er annexsogn til Havrebjerg. Men da Holberg havde ladet opføre en ny skolebygning i Havrebjerg, flyttede Romsgaard ind i denne, og ved at udleje den gamle degnebolig i Gudum fik han en indtægt, der var stor nok til, at han kunde lade sig nøje med 6 rdl. foruden tørv, hør og halm som løn for at holde skole i Havrebjerg, uagtet han havde krav på at få 12 rdl. om året som skoleholder. Romsgaards efterfølger i embedet, Frederik Svane (kaldet Africanus) vilde derimod ikke nøjes med de 6 rdl. På den tid, da dette brev blev skrevet, havde Svane dog kun fået Romsgaard til at give en erklæring om, hvorledes forholdet hidtil havde været, men han havde ellers ikke gjort skridt for at få sat lønnen op. Holberg forudser vanskeligheder med Svane, hvad han virkelig også fik; han håber dog endnu, at det vil gå af i fredsommelighed, når der bare ikke blev talt for meget om sagen (Holger Hjelholt i Holberg Aarbog 1924, s. 16).

Den ødelæggende kvægpest viste sig på Sjælland første gang i året 1745; i samme år skrev Holberg sin »Korte Betænkning over den nu regierende Qvæg-Syge«, som af Gram blev forelæst i Videnskabernes Selskabs møde den 5. december 1745 (trykt i selskabets skrifter II, s. 385). I sine epistler vender Holberg ofte tilbage til det samme æmne, fx. taler han i Ep. 114 (trykt 1748) om »den store Skade jeg haver lidet ved Qvæg-Pesten paa begge mine Gaarde«. Men efter brevet her må man tro, at sygdommen endnu ikke var nået til Tersløse i novbr. 1749. (Bruuns udgave af Epistlerne II, s. 370. H. P. Kristensen i »Fra Arkiv og Museum IV. 1909—11, s. 254).

»Prinsessestyret« var en skat, som blev udskreven for at skaffe brudeudstyr til prinsesser af kongehuset; i dette tilfælde blev skatten pålagt, fordi Christian VI.s datter, Louise, den 1. oktober 1749 var bleven gift med hertug Ernst Frederik Carl af Sachsen-Hildburghausen.

Jeg kand letteligen troe at *Romsgaard* har været aarsag til denne allarm¹. Men det er best intet Videre at tale derom, helst efterdi intet endnu er til hinder². Der maa ikke glemes at drive paa tiendens fæstepenge³. Søren⁴ kand faae et lidet træ af det omskrevne. Det er best at forspørge sig om kornet udi *Holbec* hvor mig er sagt at det er betinget til 9 Rdr.⁵ tønden. Amtsforvalteren kand nok tillades det omtalte rugghalm. Det er synd, ia det er ogsaa forgiæves at presse den fattige Degne Enke till huset i *Skelleberg*⁶. Hvis man kand hieme⁷ eller udi de smaa Kiøbstæder faae 11 eller 12 Rdr. for ruggen er ufoernødent at lade den føre hid⁸. Der kand udi *Callundborg* eller *Holbek* forhøres hvad de vill betinge sig rugg for. Naar de 2 mænd i *Hav*

rebieryg giver hver 4re daler eller 2 Rdr. af den øde tomd⁹ til landgilde kand de den bekomme. Hvis Qvæg^z sygen skulde nærme sig til *Terlöse*, er best i tide at *separere* qvæget fra hinanden. Jeg veed endnu ikke hvor stor skade er skeed paa *Brorup*

Kiøbenh d 11 Nov. 1749

forbliver
E: beredvillige
L. Holberg

Prinsessenstyr¹⁰ er over det heele gods 8 β hver *termin* foruden de sædvanlige skatter; men paa de 100 fri tønder alleene de 8 β .

Udskrift:

A Monsieur
Mons: Frideric Bierre
Ridefoget ved *Baronniet af Holberg*

Franco a *Sorøe.*

1. omtrent = jeg vil gerne tro, at det er Romsgaards skyld, at Fr. Svane nu er misfornøjet med sin løn.
2. nemlig for en fredelig ordning af sagen.
3. d. e. at få dem, der har fæstet Stillinge kirketiende til snart at betale fæstepenge (se brev nr. XXXVII). For »tiendens« har aftrykket i »Politik og Historie« det meningsløse »Bondens«.
4. »Søren« kan næppe være rigtigt, hvad enten fejlen nu er Holbergs eller J. Kr. Høsts. Man kan tænke sig, at der skulde stå noget som »Søren Jørgensen«. Eller menes der »Hr. Søren«? Det kunde da være den præst, der tales om i brev nr. XXVIII; der var dog ingen af præsterne på Holbergs godser, som hed Søren.

5. i »Politik og Historie« læses »9 Mk.«.
6. landsbyen Skellebjerg er annexsogn til Tersløse.
7. d. e. på stedet, på godset selv.
8. d. e. til København.
9. i »Politik og Historie« læses: »dem øde iord«.
10. »Prinsessestyret« blev ved forordn. af 4. november 1749 pålagt alt privilegeret og uprivilegeret hartkorn; afgiften var 8 β pr. tønde i hver af de to terminer, skatten skulde opkræves i (Holberg Aarbog 1921 s. 12).

XXXVII.

BREV TIL RIDEFOGDEN FREDERIK BIERRE

DATERET 23. JANUAR 1750

Trykt efter J. Kr. Høsts aftryk i Dannora nr. 17, 28. august 1814.
Originalen tabt.

I Holbergs breve finder vi mange udtryk for hans mistro til de mennesker, han havde at gøre med; sin tillid til dem taler han sjældnen om.

En undtagelse er Jessen. Han havde sammen med fiskemesteren Martens forpagtet Brorup (brev nr. XXVIII); men Martens lod nu til at ville opgive forpagtningen. Jessen havde derimod lyst til at overtage den alene. Og Holberg havde i den tid, han havde kendt Jessen (i sept. 1748 var han endnu ikke sikker på hans navn), fået så gode tanker om sin forpagter på Brorup, at han, hellere end at forsøge sin lykke med en ny, uprøvet mand, tænkte på at overlade forpagtningen til Jessen alene, skønt han ikke kunde stille nogen kaution for sig; men det ser Holberg bort fra, da han ved, at Jessen »er en god ærlig mand«. Altså var der dog to mænd i Holbergs tjeneste, som han stolede på: Bierre og Jessen.

For resten taler Holberg igen om kvægsygen, og han beder Bierre om at lade ham vide, hvad der foregår i forhørene under sagen med Lars Winderslef m. m.

Hvis Karlen¹ ikke² vil give 10 Rdr til fæste³, maa han faae gaarden, dog saa at han betaler strax⁴. Kor-
net kand overlades med rugen for omskrevne priis.
Hvis for havren kand faaes 4 Rd. hieme kand den
blive, hvis ikke maa den føres til Kiøbenhavn. Hvad

forpagtningen⁵ angaaer, da har ieg endnu ingen opsigelse faaet af Martens⁶. Jessen⁷ vil nok helst blive ved alleene. Han kand ingen caution skaffe, men byder sig til at levere Kornet fra sig ligesom det træskes⁸ til forsikring item at pantsætte sin boe⁹. Jeg har lovet at betænke mig derpaa helst som han er en god ærlig mand, og man veed ikke hvad den anden forpagtning vill give. Det er vel nok¹⁰, at fleere Svin fædes¹¹. Jeg meener at faaer og lam efter denne qvægsyge skulde komme udi nogen priis. I melder intet om Stillingetiendens fæste¹², ei heller om vidners videre forhør¹³. Man faaer alleene blive ved hovedposten¹⁴. Jeg haaber at Jürgensen¹⁵ gjør god reede for mine Melkekiør. Jeg igientager hermed hvad jeg tilforn har erindret og forbliver

Kiøbenh. d. 23 Januarij 1750.

E. beredvillige
L Holberg

Udskrift:

*A Monsieur
Mons: Frid Bierre
Ridefoget ved Baroniet af Holberg
a
Terslösegaard*

1. har en tjenestekarl haft penge nok til at overtage en af baroniets gårde i fæste? eller er »Karlen« fejlæsning af J. K. Høst for et eller andet egenavn?
2. sikkert fejl for »ikkun«.
3. d. e. indfæstning.
4. d. e. dog på betingelse af, at indfæstningspengene betaltes strax.
5. nemlig af Brorup.
6. jf. brev nr. XXVIII.

7. jf. »Giæssing« i brev nr. XXVIII. Navnene Jessen og Martens tyder på, at de to forpagtere har været fra Sønderjylland.
8. dog vist trykfejl for »tærskes«.
9. d. e. indbo, løsøre.
10. d. e. rigtigt nok, ganske rigtigt (som J. foreslår).
11. d. e. fedes: opfedes.
12. som Holberg har skrevet om i brev nr. XXXV.
13. sikkert i sagen med Winderslef.
14. d. e. holde sig til det, Holberg regner for hovedsagen i søgsmålet mod Winderslef.
15. se brev nr. XXVIII note 13.

XXXVIII.

BREV TIL GREV HENRIK VI AF REUSS

DATERET 17. APRIL 1750

Udgivet af Alfr. Glahn i Holberg Aarvog 1923, s. 27 efter en kopibog, som tilhører statsskovrider Poul Lorenzen (se nr. XXXIV).
Originalen tabt.

Her aftrykt efter Glahns udgave.

»Akademiet fattes penge« kunde grev Reuss have haft grund til stadig at sige i disse år. Da det blev stiftet, var der fx. knap nok penge til at lønne fire professorer; men i maj 1748 blev der ansat en femte professor, Schlegel. Ganske vist blev han kun extraordinær professor; men de 300 rdl., han fik om året, var alligevel for meget for akademiets slunkne kasse. Så døde Schlegel i august 1749, og Reuss foreslog da, at man skulde vente med at besætte professoratet, indtil der kom flere penge i kassen, med andre ord: til akademiet ved Holbergs død arvede baroniet, og dette forslag gik kongen ind på.

Imidlertid har Reuss vel gjort sig håb om snart at kunne skaffe akademiet større indtægter d. v. s. presse Holberg til at give endnu mere, og det lykkedes ham jo også, idet Holberg ved sit brev af 18. august 1749 (nr. XXXIV) overdrog Sorø akademi indtægterne af sit gods, dog først fra 1. maj 1751 at regne. Men allerede nu havde greven fundet en mand, som han troede vilde egne sig til at blive professor juris publici et politici ved Sorø akademi; det var en yngre tysk jurist, dr. jur. A. L. Seip i Göttingen, som grev Reuss kendte af rosende omtale: han var grundig i jurisprudence, var ærbar, artig, munter og beleven, kunde tale både latin og fransk osv.; derimod skrev overhofmesteren ikke, og kunde sikkert heller ikke have skrevet, noget lignende om Seip, som Holberg skrev om Schlegel, at han »havde i grund udstuderet det danske sprog«. —

Grev Reuss foreslog nu (i skrivelse til kongen, 11. april 1750) at tilbyde Seip professoratet i Sorø, således at han skulde have lige løn med de andre professorer ved akademiet, altså 500 rdl. (Museum 1893 II, s. 39).

Reuss's forslag tiltalte ikke grev J. L. Holstein, og han opfordrede Holberg til at hindre dr. Seips ansættelse eller i det mindste få overhofmesteren til at vente lidt, for at man kunde se, om der ikke skulde være en dansk mand, der kunde findes bekvem til embedet.

Efter Grev Holsteins opfordring skriver Holberg strax til grev Reuss: han vil gerne have det extraordinære professorat besat igen, men han synes, at tidspunktet er uheldig valgt, da bl. a. kvægsygen har forringet godsets indtægter; en dygtig udlænding vil sikkert ikke nøjes med 500 rdl. i løn; han henviser til, hvor svært det havde været at finde en tysker, der vilde lade sig overtale til at søge det juridiske professorat ved universitetet efter Scheidt, skønt hans embede havde været meget bedre lønnet, og så var der danskemesteren, der skulde ansættes, fripladserne, der skulde oprettes, alle de udgifter kunde godsets indtægter ikke bære. Altså Holberg nævner kun de økonomiske vanskeligheder, men siger ikke et ord om, hvad der taler for eller imod, at det just var Seip, der skulde have professoratet i Sorø.

Deres Høygrevelige *Excellence* Høyvelbaarne Greve og Geheime Raad!

Hr. Geheime Raad v: *Holstein* fortaalte mig forgangen Onsdag, at en ny *Professor* fra *Göttingen*¹ skulde komme til *Sorøe*, og derfor bad mig indstændig, at jeg vilde betiene mig af den *Grace*, som jeg staaer i hos Oberhofmesteren², at gjøre et Forsøg, om jeg

med min *Intercession* saadant kunde afvende, eller i det ringeste, om ikke nogen Tid dermed kunde forhales, indtil man kunde see, om nogen³ Landets Børn dertil kunde findes beqvem. Dette haver jeg efter hans Begiering ikke kunde⁴ *dispensere* mig for at *referere*. Jeg sagde dog derhos, at jeg dristede mig ikke, hertil at føye nogen *Intercession* saasom Oberhofmesteren kan dertil have vigtige *Motiver*, som mig ere ube-kiendte. Alene dersom *res* er endnu *integra*, haaber jeg, at *D: Excell:* ikke ugunstig optager, om jeg, stø- lende paa den sædvanlige gamle *Affection*, meddeler et ringe Raad, som jeg underkaster Deres *Excellen- ces Correction*. Jeg holder vel ikke for, at en *Professio supernumeraria* er unødvendig, jeg er alene af de Tan- ker, at Tiden lidt kunde ansees indtil Tidernes For- andring, og indtil Jorde-Godset, som nu af Qvæg- sygen og andre Uleyligheder er *delabreret*, kan komme udi Stand at give sine gamle Renter igien. En frem- med *Professor*, som er udi nogen *Reputation*, vil neppe lade sig nøye med ringere end 600 Rd^r. *Scheides*⁵ *Pro- fession*, som *importerer*⁶ henved 1400 Rd^r, har udi tvende Aar været tilbuden en og anden Tydsk *Pro- fessor*, men ingen har endnu vildet lade sig overtale til at antage den. Naar nu en Dansemester⁷, som er fornøden, tillige med skal antages, og disse tvende Personer *absorbere* henved 1000 Rd^r, frygter jeg, at Godsets Indkomster i disse Tider ikke blive tilstræk- kelige, helst saasom andre 1000 Rd^r ere *destinerede* til *Academisterne*⁸. Dette er min ringe Betænkning, som jeg underdanigst drister mig til at *insinuere*, efterdi Deres *Excell.* tilforn ofte haver tilladt mig saadan Fri- hed. Det kan være, at jeg udi alt dette tager Feyl, saa-

som jeg ikke kan vide, hvad anden *Resource* hertil kan være. Men hvorom alting er, saa er jeg forsikret om, at Deres *Excellence* efter den sædvanlige Godhed, hvorpaa jeg har faaet saa mange Prøver, denne min Erindring ikke i Unaade optager.

Kiøbenhavn d. 17. Apr. 1750.

Jeg forbliver &c.
Ludvig Holberg.

1. dr. jur. A. L. Seip, som nylig var bleven extraordinær professor i Göttingen.
2. d. e. »Dem«, grev Reuss.
3. ordet »af« er vist glemt.
4. fejl for »kundet«.
5. den tyske retslærde Chr. Ludv. Scheidt blev efter Andreas Hojers død (1739) professor i stats-, natur- og folkeret ved universitetet. Han forlod Danmark 1748.
6. d. e. indbringer.
7. om dansemesteren taler Holberg i brev nr. XXXIV, 4. afsnit.
8. se brev nr. XXXIV, 1. afsnit.

XXXIX.

BREV TIL GREV HENRIK VI AF REUSS

DATERET 26. APRIL 1750

Udgivet af Alfr. Glahn i Holberg Aarbog 1923, s. 28 efter den kopibog, som omtales ved nr. XXXIV og XXXVIII. Originalen tabt. Her aftrykt efter Glahns udgave.

Grev Reuss »tillod« Holberg at udtale sig om dr. Seips ansættelse i Sorø, og omtrent samtidig må Holberg fra grev Holstein have fået et andet brev, som overhofmesteren havde skrevet, og hvori han endnu kraftigere end før holdt på, at Seip skulde ansættes som professor ved akademiet; dog skulde Seip først underkaste sig nogle få prøver på sin duelighed til embedet. Men hvis man ikke kunde få Seip, så vilde det, mener grev Reuss, »tage nogen Tid, inden en retscaffen Mand, som Akademiet uimodsigelig kan være tjent med, og som ingen skal have noget at sætte ud paa, kan blive opspurgt og allerunderdanigst bragt i Forslag«, og så måtte det vente med at få professoratet besat. Altså Reuss's mening var: enten Seip eller ingen i den nærmeste fremtid! (Museum 1893 II. s. 40).

Men hverken grev Holstein eller Holberg var enige med Reuss om Seips ansættelse. Holberg fastholder sin mening, at man ikke kan få nogen dygtig udlænding for en gage af 500 rdl., og af hensyn til de andre professorer i Sorø kan man ikke give nogen højere løn. Ligesom grev Holstein ønsker Holberg, at man skal vente, indtil der kan findes en dygtig indfødt person, og tror, at når Sneedorff kommer hjem fra udlandet, vil han vise sig at være den rette mand.

Dette vilde grev Reuss dog ikke gå ind på, skønt han tidligere selv havde indstillet Sneedorff; han fik endogså kongen til at bifalde,

at dr. Seip kunde antages til professor, dersom han vilde gå ind på de af grev Reuss stillede betingelser (han skulde fx. indsende »en oration, som en professor kan holde ved sit embeds tiltrædelse«); men det har Seip næppe villet; han kom aldrig til Sorø; men efter halvandet års forløb fik Sneedorff det omstridte professorat.

Holberg udtrykker sig, som om det var ham, der sluttede sig til grev Holsteins ønske, at der skulde ansættes en indfødt, nemlig Sneedorff; men det kan være af høflighed over for ministeren, at Holberg nævner ham som tankens ophavsmand. Det rimeligste er, at grev Holstein har villet høre Holbergs mening om grev Reuss's forslag, og at han under drøftelsen af sagen har fundet Holbergs indvendinger mod forslaget vel grundede og derfor har bedt ham om selv at fremsætte sin mening over for grev Reuss.

Det er svært at sige, hvorfor Reuss holdt så stærkt på Seip, om han fx. har ønsket at få en tysker til at blive Schlegels efterfølger, eller om han har villet slå fast, at da der var forundt ham på embeds vegne jus præsentandi (Museum 1893. II, s. 38), burde han også have størst indflydelse på, hvem der blev ansat ved Sorø akademi.

S. T.

Jeg haver bekommet Deres *Excellences* begge Skrivelser¹, og seer deraf, at mig tillades at give mine ringe Tanker tilkiende. Mine Betænkninger ere disse, at, hvis *Res* er endnu *integra*, man kunde *differere*² med en nye *Vocation*, indtil de Vanskeligheder, som man *pro tempore* svæver udi, kunde forvindes³. Jeg frygter, at ingen anseelig Fremmed med 500 Rd^{rs} Gage vil antage saadan *Vocation*, og disse Aars Erfarenhed bestyrker mig i saadan Frygt. Hvis høyere *Salarium* skulde gives, vil den blive vanskelig strax at tilvejebringe, ikke at tale om, at saadan *Inegalité* vilde for-

aarsage en *Fermentation* hos de gamle *Professores*, som derover vilde tabe Modet. Geheime Raad Greve af *Holstein* bliver ellers ved sit Ønske, at det maatte behage Oberhofmesteren, naar Tiden det kunde tillade, at foreslaae en indfødt Person, og nævnede da en *Sorranum*, nemlig *Monsr Sneedorff⁴*, som udi nogle Aar har opholdet sig udenlands⁵, og *ex professo* legger Vind paa Stats-Sager, og som før hans Bortreyse var holden for en af de Lærdeste og skikkeligste *Studio-sis⁶*, bedende mig derhos at høre Deres *Excellences* Betænkning derom. Jeg kan ikke negte, at jeg jo selv haver samme Tanker om benævnte Person, og mener, at *Academiet* i Fremtiden kunde være vel tient med ham, thi hvad en Fremmed kan vide mere udi udenlandske Sager, *ignorerer* han udi indenlandske *publique* Ting. Det staaer kun paa, om Deres *Excellence* derudi haver Bifald og om Personen af Oberhofmesteren kunde trøstes med nogen Forhaabning derom. Dette haver jeg efter Ordre ey kundet efterlade at *referere*, forblivende &c

L. Holberg.

d. 26. April 1750.

1. grev Reuss har næppe sendt Holberg to breve om den samme sag; den ene af skrivelserne har rimeligvis været stilet til grev Holstein.
2. d. e. opsætte, vente.
3. d. e. til akademiets pengesager kommer bedre på fode.
4. Jens Schielderup Sneedorff (1724–1764) var født i Sorø, hvor hans fader havde været rektor.
5. Sneedorff studerede i udlandet fra 1747 til efteråret 1751.
6. Gram havde 1747 udtalt om Sneedorff, at »han var en af de lærdeste, skarp-sindigste og i *Historia philosophica* kyndigste, som havdes ved Universitetet, og at Ingen af Lærdom og skikkelig Levnet og Opførsel bedre kunde ønskes« (Museum 1893. II., s. 34).

XL.
UDTALELSE OM KVÆSTOREMBEDET
UDATERET (MARTS 1751)

Egenhændigt; i Consistorii Circularia 1750—1758 (Københavns universitetsbibliotek).

Tidligere trykt i Chr. Bruuns udgave af Holbergs Epistler. V (1875), s. 298.

I året 1737 forlod Holberg Minerva og opofrede sig ganske til Mercurius (begyndelsen til 3. latinske levnedsbrev), eller med andre ord: han opgav sit historiske professorat for at overtage hvervet som universitetets kvæstor. Denne stilling beholdt han til året 1751; men allerede i sin danske epistel nr. 446 (trykt år 1747) taler han om de bekymringer, han har, »saasom jeg tilligemed er *charged* med *Universitetets Oeconomie*, som jeg paa nogen Tiid haver forestaaet *ex nobili officio*, men nu i Henseende til Alder og Skrøbelighed maa skille mig ved«. Han lod sig dog den gang »efter de fleste *Professorum* Begjering« overtale til at »*continuere* udi dette vanskelige Embede endnu nogen Tid« (Bruuns udgave af Epistlerne IV, s. 460). At Holberg ikke frasagde sig kvæstorembedet på en fredelig måde, lader han os tydelig forstå ved det, han skriver i Ep. 447 (trykt år 1754, rimeligvis skrevet i foråret 1751); han klager her over den behandling, han har fået i »det *Collegium*, hvoraf jeg er et Lem«, men hvor nu i hans alderdom hans »Ord og Tale blive ikke agtede uden som puur Lyd og *Echo*«.

Hvad der har fået Holberg til således at udløse sin galde mod kollegerne i konsistorium, ser man af aktstykker i universitetets arkiv (jf. H. Matzen: *Kjøbenhavns Universitets Retshistorie* [1879] II, s. 344). Holberg havde engang i begyndelsen af året 1751 sendt universitetets daværende rektor, professor theol. Peder Holm, en stor bunke regnskaber for universitetet. Holm beholdt dem i længere

tid (efter Holbergs sigende: i 5 uger; Holm mener dog, at det kun var i 3 uger). Ved sit gennemsyn af regnskaberne kom Holm til det resultat, at »dog nogen urigtighed i samme Regnskaber er befunden«.

Over alt dette blev Holberg ude af sig selv af vrede, hvorfor han skrev et harmdirrende brev, som 10. marts 1751 blev læst op i konsistorium og derefter sendt rundt til dets medlemmer. Brevet selv er gået tabt, men dets indhold og ret ofte dets ordlyd kan man slutte sig til af et vidtløftigt svar, som professor Holm samme dag skrev til konsistorium.

Rector magnificus siger, at »baronen« klager »at jeg i fem uger skal have haft Regnskaberne med Repartitioner og Protocoller, meldende at hand ey veed hvad dermed intenderes, samt at hand haaber at passere for en ærlig Mand. Det giør mig ont, at den gode Hr. Baron haver, og paa saadan en Maade viiser, Fortrydelse derover, at jeg, som aldrig har givet Ham billig aarsag til mindste Misfornøjelse, ey har kundet giøre det som er physice eller moraliter uæueligt«. — Universitetsfundatsen af 31. marts 1732 påbød, at regnskaberne skulde aflægges årlig og derefter læses og approberes af konsistorium. Men hvorledes Holberg havde sat sig ud over fundatsens bud, kan man slutte af Peder Holms ord: »Men fordi Baronens Regnskaber ey ere blevne aarligen bragte til saadan endelig Rigtighed, som Fundatzen strengelig befaler, derover har jeg nu paa den allerubeleyligste Tid i henseende til andre Forretninger paa een gang maatt tage imod 1. Bygnings=Cassens Regnskaber for 1744, 1745, 1746, 1747, 1748, 1749, 1750, hvilke alle ey førend nu ere fremkomne i Protocollerne til collation og Paategning. 2. Studii=Skats og Cathedratici Regnskaber for 1747, 1748, 1749, 1750 ligeledes. 3. Universitetets almindelige Indtægters og Bibliothequets Regnskaber for 1748, 1749, 1750. Ligesaa. 4to Capitalernes Regnskaber til 11. Junii 1741, 1742, 1743, 1744, 1745, 1746, 1747, 1748, 1749, 1750, hvilke alle nu først ere i Protocollerne fremkomne, ja de 2^{de}

sidste for 1749 og 1750 fremsendes nu først concepter til, ligesom endog det første, som nu er et halvt snees Aar gammelt, er ikkun en blot af Hr. Baron Holberg aleene underskreven, men ellers af ingen Collega approberet eller underskreven concept«. Det var altså om trent i hele sin godsejertid, Holberg havde forsømt at aflægge ordentligt regnskab for, hvorledes universitetets kapitalformue var anbragt. Han havde ikke indført regnskaberne i protokollerne; men det havde han heller ikke gjort ved flere af de andre regnskaber, som konsistorium kun havde set i koncept; af regnskabet over universitetets kapitalformue (»statusopgøret«) havde Holberg end også først nu, da han tænkte på at trække sig tilbage, fået tid til at sende koncepten for årene 1741, 1749 og 1750!

Man undres ganske vist over, at Holberg ventede så længe med at indsende universitetets regnskaber, men ikke mindre forbavsende er det, at konsistorium ikke for længe siden havde ønsket at se regnskaberne for de mange år. Man har vel ment, hvad der sikkert var rigtigt nok, at universitetets pengesager var i de bedste hænder, når Holberg styrede dem, og har ikke turdet fornærme ham ved at minde ham om at sende regnskaberne ind. Men det mod havde Holm, og han vovede endogså at finde nogle »urigtigheder« i regnskaberne, efter hans egne ord at dømme, dog kun nogle rene ubetydeligheder. Næppe har Holm dog ventet sig et så voldsomt udbrud af Holbergs harme som det, der kom. Holberg tog hele Holms optræden som en personlig fornærmelse, hvad man ser af Holms brev, hvori det fremdeles hedder: »3. Skriver Baronen, at hand nu for sin Alder, Svaghed og andre Aarsager nedlegger Quæsturam, bedende at Consistorium vil udvælge en nye Quæstorem. Og giver mig derhos en Streg (d. e. en stikpille), hvorvel jeg ikke tilfulde veed, enten det skal være for de fem ugers skyld (skiønt jeg ey veed om det er 3 eller 5) — — eller om Meeningen er, at det er en Theologo uanstændigt at revidere Regnskaber — — inden han underskriver og qviterer«.

Altså følgen af, at rector magnificus havde gennemset regnskabet, blev, at Holberg strax forlangte sin afsked som kvæstor (han mildnede dog sit udtryk ved at indskyde et par ord om, at han vilde blive ved til juni), og til sin efterfølger foreslog han — professor theologiæ Peder Holm. Det forslag vilde denne dog ikke gå ind på; han mente, at kvæstor burde være et medlem af det filosofiske fakultet. — De fleste medlemmer af konsistorium ønskede, at Holberg skulde blive ved at være kvæstor; nogle stemte subsidiært for den matematiske professor J. F. Ramus, men han bad sig fritaget og foreslog ligesom Holberg at overdrage hvervet som kvæstor til professor Holm, da det »fra Universitetets første Begyndelse og indtil aar 1732« havde været skik og brug, at universitetets rektor varetog dets pengevæsen (H. Matzen: Kjøbenhavns Universitets Retshistorie II. s. 343).

Holbergs svar på disse forslag var efterfølgende påskrift på et cirkulære til konsistoriums medlemmer.

Hvad *Qvæstura* angaaer, da bliver ieg ved mit forsett; at det ikke skeer af overiilelse¹ men af velberaad hue, sees af mine trykte skrifter² hvorudj ieg giver tilkiende, at alderdom og svaghed paaminder mig at nedlægge det. Mange have holdet for at ieg udj den tilstand har holdet længer ved end ieg burte og *Consistorium* er ikke tient med en gamel krobling. Ellers takker ieg de gode Herrer for deres hidindtil beviiste *affection* og *assistance*: Jeg bliver dog ved indtil *Universitetets* og *Bibliothekets* Regnskaber *in Junio* blive aflagde³ Min mening er ellers ikke at *qvæstura* skulde *ambulere* vixelviis mellem *Rectores*⁴. Det er nuomstunder af all for stor betydelighed dertil. Hvorudover hvis *plurima* skulde falde derpaa, lader ieg so-

lenniter protestere derimod, saasom ieg ikke vill være deelagtig udj den uheld, som ieg forudseer deraf vill flyde

L Holberg

1. Professor P. Holm havde ment, at det var en »virkning af en overiilelse«, at Holberg frasagde sig sin stilling som kvæstor.
2. d. e. Epistel nr. 446.
3. dette punktum (fra »Jeg bliver« til »blive aflagde«) er med mindre skrift knebet ind mellem to linjer.
4. som professor Ramus havde foreslået.

XLI.
BREV TIL KONSISTORIUM
UDATERET (APRIL 1751)

Egenhændigt; pakken »Academica $\frac{1}{4}$ 1748—1768« i universitetets arkiv (Københavns universitetsbibliotek); har forhen været i Kalls samling på det kongelige bibliotek i København.

Tidligere trykt i Chr. Bruuns udgave af Holbergs Epistler. V (1875), s. 295.

Holbergs forbitrelse har nu sat sig. Vel holder han fast ved sit ønske at blive af med kvæstorforretningerne; det havde han jo allerede udtalt, da han skrev Ep. 446. Men sit ironiske forslag at gøre prof. theol. Holm til kvæstor kommer han ikke mere med. Holberg har derimod nu talt med den bekendte retslærde Henrik Stampe, som den gang var professor i filosofi, universitetets sekretær, generalauditor m. m., og har fundet ham »ikke uvillig« til at passe kvæsturen ved siden af sine mange andre offentlige hverv.

Holbergs forslag at overdrage kvæstorembedet til H. Stampe blev tiltrådt af hele konsistorium, og i skøn enighed takkede de alle Holberg for hans »ved Qvæsturæ vindskibelige Administration beviste tjeneste«. En særlig taksigelse udtalte professor Stampe: »For resten takker jeg Hr. Baron Holberg for hans hidindtil viiste vigilance for Universitetets tarv, og vilde ynske, i fald jeg skulde have dend ære, at succedere ham, jeg da og derudi kunde imitere ham«.

Magnifice Rector Hoistærede
Herrer Consistoriales

Saasom ieg snart maa¹ reise til mit gods, og ieg agter at levere for min bortreise alle sager *Qvæsturam*

angaaende til min *successor*, saa ombedes tjenstligen de gode Herrer at de strax vilde udnævne en *Qvæstor* i mit sted. Jeg haver talet herom med Hr. *General Auditeur Stampe*² som findes ikke uvillig dertil og som haver *capacitet* baade udj regnskabssager og *Jurisdiction* som hertil behöves: Jeg haver ogsaa foredraget *Patronen*³ det same, og har fundet hans *approbation*. Jeg takker ellers de gode Herrer kiærligen for deres mig hidindtil beviiste *assistance* og *affection*. Forblivende stedse

Deres
forbundne tiener
L Holberg

At hr *General Auditeur Stampe* endnu en kort tid haver med *secretariatets* forvaltning at bestille kand ingen hinder her udj giöres⁴ hos en *habil* mand, helst saasom endeel af de sager som befattes under *Qvæstura* tilforn af *Secretario* blev forretted

Udskrift (med Holbergs hånd):

*Magnifico Perillustri, Nobilissimo
et Amplissimo Senatui Academico*

1. en rettelse er foretaget med ordet.
2. den senere generalprokurør, statsminister og gehejmeråd Henrik de Stampe (1713–1789); han blev ved at være kvæstor lige til året 1784.
3. universitetets patron var grev J. L. Holstein; kongeligt kaldsbrev på kvæstorembedet var ikke nødvendigt (Matzen: Kjøbenhavns Universitets Rethistorie II., s. 345).
4. fejl for »giøre«.

XLII.

BREV TIL RIDEFOGDEN FREDERIK BIERRE

DATERET 14. OKTOBER 1751

Trykt efter J. Kr. Høsts aftryk i Dannora nr. 15, 27. juli 1814.
Originalen tabt.

Alle Holbergs andre breve til ridefogden handler om en mængde forskellige ting; i dette sidste brev taler Holberg kun om én ting: hvad der kan gøres for en møllerenke på hans gods.

En mand ved navn Hans Larsen havde meldt sig som lysthavende til enkens hånd og til fæstet af den vandmølle, hendes afdøde mand havde drevet. Fr. Bierre synes at have fundet partiet rimeligt, således at Holberg havde fået det indtryk, at alt var kant og klart; men nu havde Holberg fået at vide, utvivlsomt ved selv at tale med enken, at hun var fortvivlet over at skulle kobles sammen med Hans Larsen, der skal have været ond ved sin afdøde kone. Holberg véd også, at Hans Larsen slet ikke forstod sig på mølleri og rimeligvis ikke vilde stå sig ved at få møllen overdraget.

Holberg beder derfor Fr. Bierre om at undersøge forholdene nøje. Indtil videre kan enken blive ved møllen, når hun blot skaffer sig hjælp af folk, der kendte til arbejdet i en vandmølle.

Holberg stoler vel på Fr. Bierre, men han overlader dog ikke afgørelsen af enhver sag til ridefogden; han ser meget på skillingen, men han ser også på beboernes ve og vel. Meningen med dette brev er at vise, at det påtænkte giftermål vilde blive til skade både for manden og for konen.

Møllerkonen¹ er færdig at døe af gremelse, om hun skall bindes til Hans Larsen², og lover at indgaae same

vilkor som han. Dette har bragt mig udi stor tvil-
raadighed, saasom ieg tænkte at forening³ imellem
dem allerede var sluttet, og eftersom hun tilbyder
same vilkor⁴, vill ieg saa vel som I underkastes domme
om man driver hænde derfra⁵. Det meste som ellers
kand staae for øiene er at Hans Larsen derved⁶ selv kan
blive ødelagd, saasom han alleene er vant til bonde-
arbeide og derfor ikke kand begaae sig⁷ saa vel som
en der er oplærtdt udi handverket. Det vill og blive
vanskeligt for ham at giøre noget fordeelagtigt parti,
efterdi han er kommen udi udraab at have været haard
imod sin forrige kone. Jeg beder derfor, at I vill tage
dette udi nøie betænkning og indeholde med fæstet
indtil ieg hører eders videre tanker herom. Imidlertid
indtil ieg faaer svar bliver Enken ved Møllen og ar-
beidet strax maa foretages ved Vandstuen⁸ af saadane
arbeidsfolk som kand giøre det forsvarligt. Jeg venter
strax herpaa Ed betænkning og forbliver

Kiøbenh. d 14 Oct 1751.

E. beredvillige
L Holberg

Udskrift:

*A Monsieur
Mons Frid Bierre
Ridefoget ved Baroniet af Holberg*

a

Terlöseg:

1. til Holbergs gods hørte vandmøllerne i Aarslev og Havrebjerg; møllen
Terlöse var en vejrømle (Carl S. Petersen: Holberg i Sorøegnen, s. 21).
2. kendes ikke.

3. d. e. overenskomst.
4. d. e. de vilkår, som Hans Larsen havde tilbudt for fæstet af møllen.
5. d. e. fra fæstet af møllen,
6. nemlig ved at få møllen overdraget.
7. klare sig, leve af mølleriet.
8. det sted i en vandmølle, hvor vandet samles.

XLIII.

BREV TIL STATSMINISTER, GREV J. L. HOLSTEIN

DATERET 22. NOVEMBER 1751

Egenhændigt; i det danske rigsarkiv (Dokumenter til sjæll. åbne breve af 18. dec. 1751 nr. 517).

Tidligere trykt af Julius Bidstrup i Museum 1893. II. s. 42; den vedlagte »copie« er ikke tidligere trykt.

Grev Reuss havde måttet opgive at få dr. Seip ansat ved Sorø akademi; men der var heller ikke kommet nogen anden professor i Schlegels sted.

Efter at akademiet nu fra 1. maj 1751 havde fået indtægterne af baroniet Holberg, foreslog grev Reuss (11. november 1751) at udnævne J. S. Sneedorff til professor i Sorø. I en ny skrivelse (af 21. november 1751) mindede han om, at Sneedorff i sin tid var bleven »paa det bedste rekommanderet af sal. Etatsraad Gram og Justitsraad Scheidt«, og han siger, at Holberg havde forsikret, at også han, »om det blev befalet«, vilde anbefale Sneedorff.

Da oversekretæren, grev Holstein, gerne vilde have en udtalelse fra Holberg selv, skrev han (22. november 1751) til Holberg og spurgte »om De kjender ham (Sneedorff) af saadanne Kvaliteter, at Akademiet og de dér Studerende kan i den Station, hvortil han allerunderdanigst forestilles, med ham være vel betjent« (Museum 1893. II. s. 42).

Holberg svarede samme dag med den skrivelse, som aftrykkes her. Af skrivelsen findes tillige en (langtfra ordret) »copie«, der sagtens egentlig er en koncept, som Holberg har sendt grev Reuss til efterretning.

Grev Reuss var nu endogså meget ivrig efter at få Sneedorff ansat snarest muligt. Den 28. november 1751 skriver han til overhofmarskalken, grev A. G. Moltke, og beder om »en hastig og god Expedition« af sagen. Han er bange for, »at Hr. Baron Holberg

skulde unddrage Akademiet meget af den Godhed, som han endnu har tiltænkt det af sine øvrige Midler, om der paa ovenmeldte hans meddelte Testimonium ei skulde blive allernaadigst reflekteret«. Og endnu én fare tænker Reuss sig, dersom Sneedorff ikke bliver udnævnt, og det er, »at Akademiet skulde i hans Sted faa én, som vi ei var tjent med, ligesom da jeg forrige Gang allerunderdanigst foreslog ham, og Akademiet derover blev bebyrdet med Wadskiær«.

Den 18. december 1751 fik Jens Schielderup Sneedorff bestalling som professor juris publici et politices ved Sorø akademi. Da Holberg 1747 gav sin varmeste anbefaling til Schlegel, var Sneedorff endnu ikke 23 år gammel; men nu havde han — for at bruge grev Reuss's ord ved en anden lejlighed — vist sig som »en retskaffen Mand, som Akademiet uimodsigelig kan være tjent med, og som ingen skal have noget at sætte ud paa«.

Vi nutildags vilde kunne sige: Sneedorff var den af alle dalevende, som bedst kunde virke i Holbergs ånd ved Sorø akademi.

Hoivelbaarne Hr Græve og Geheime Raad

Saasom Deres Höigrevelige *Excellence* forlanger min attest om *Mag Snedorfs erudition*, saa kand ieg ikke andet vidne end at han io alle dem¹ som ieg kiender er den beqvemmeste til *Professionem Juris Publici*. Alle som kiende ham, saa vel uden som indenlands ere af same tanker, og holde for at han saa vel ved sit levnet som lærdom vil opbygge den studerende Ungdom. Og lever ieg udj den forhaabning, at den *reputation* som han har erhvervet; vill lokke flere *Academister* til dett Ridderlige *Academie*.

Jeg forbliver

Kiobenh d 22 Nov.
1751

Deres Hoigrævelige *Excellences*
underdanigste tiener

L Holberg

Udskrift:

Höi og Velbaarne Hr *Joh Ludvig af Holstein*
Greve til *Lethrabort* Ridder af *Elephanten*;
Geheime Raad *etc etc*

*Copie af forlangde attest til Hr Geheime Raad
Greve af Holstein*

Saasom deres Hoigrevelige *Excellence* har forlangt min *attest* om *Mag Schelderup Sneedorfs erudition*: da kand ieg vidne, at ieg af alle dem, som ieg kiender, ingen beqvemere veed til *professionem Juris publici et politices*. Af same tanker ere og alle andre, som kiende personen: Og haaber ieg, at han i henseende til den *reputation*, som han har erhvervet, saa vell ved sin *erudition*, som levnet, vill lokke fleere *Academister* til det Ridderlige *Academie*.

Kiobenh. d. *Nov*: 1751.

L Holberg

1. fejl for: ikke andet end vidne at han io af alle dem.

XLIV.

BREV TIL STATSMINISTER, GREV J. L. HOLSTEIN

DATERET 15. JUNI 1752

Egenhændigt; i det danske rigsarkiv (Dokumenter til sjæll. mis-siver af 23. juni 1752, nr. 298).

Tidligere trykt af Jul. Bidstrup i Museum 1893. II. s. 46.

Igen et forslag fra grev Reuss, som grev Holstein sender Holberg for at høre hans mening om det!

Holberg er i ét og alt enig med grev Reuss. Han finder det nyttigt, at der ved Sorø akademi ansættes to »repetenter« d. e. en slags undervisningsassistenter, som skulde repetere med akademisterne det, professorerne havde foredraget. Hver af akademisterne, som vilde gøre brug af repetenternes manuduktion, skulde betale 30 rdl. om året; resten af deres løn måtte akademiet lægge til.

Mærkeligere er det, at Holberg heller ikke gør nogen indvending mod grev Reuss's forslag, at professor eloquentiæ Lysholm tillige skulde være professor historiarum uden forhøjelse af sin løn. Wadskiær var bleven afskediget fra det historiske professorat i Sorø, men var bleven udnævnt til professor poeseos ved universitetet. Der var altså nu ikke nogen professor i historie ved akademiet.

Men i året 1747 (se brev nr. XXVI, jf. Alfr. Glahn: Sorø Akademi og Holberg s. 6) havde Holberg ønsket, at historien skulde forenes med jus publicum og politica, således som det også havde været ordnet, så længe Schlegel var professor extraordinarius. Sneedorff var derimod professor juris publici et politicae, men havde ingen pligt til også at undervise i historie. Man kunde nu have ventet, at Holberg havde foreslået at overdrage historien til Sneedorff; men han slutter sig til grev Reuss's forslag at lade professor eloquentiæ tillige være professor i historie. Grunden til, at Holberg således op-

gav sit tidligere ønske, at historieundervisningen burde knyttes sammen med fremstilling af de europæiske staters nuværende tilstand, har rimeligvis været den, at Lysholm havde mest lyst til at være professor i historie og i følge grev Reuss's vidnesbyrd var »en særdeles duelig og retskaffen Lærer, som med en utrættet Flid forestod sit Embede«, og at han helst vilde være fri for at have med eloquentia at gøre, hvad der også lykkedes ham kort efter (Museum 1893. II, se 47).

Hoivelbaarne Hr Greve

Jeg finder denne af Hr Geheime Raad Grev *Reuss* forestilling¹ at være gandske nyttig i henseende til tvende *Repetenters* antagelse: thi endskiondt *Baltzlöv*², som er den eeneste man til denne tid har haft, er *instar omnium*, saa behöves der dog een eller to andre der kand *cooperere* med ham; og hvad *Prof Lysholm*³ er angaaende, da, saasom hans hoved *studium* en tid lang har været historien og han ofte med *applausu* har forrettet *Ordinariorum vices*, saa synes mig at *professio historiarum* ham beqvæmeligen kunde overdrages, helst, saasom *eloquentia* og *historien* paa mange steder ere *annecterede*. Dette er min allerunderdanigst betænkning her om

Kiobenh d 15 Junij
1752

Jeg forbliver
Deres Hoigrevelige *Excellences*
underdanigste tiener

L Holberg

Udskrift (med Holbergs hånd)

Til Hans Hoigrevelige *Excellence*
Hr *Joh Ludvig*
Greve af Holstein

1. »giorte« ell. et lignende ord må være glemt her.
2. måske Hans Balslev (f. 1724, † 1795 som sognepræst til Dybbøl). Se B. Balslev: *Stamtavle over familien Balslev* (1901), s. 83.
3. Christopher Lysholm (1715–1773) var 1747–1761 professor i Sorø, blev derefter rektor i Roskilde. Ved Sorø akademis sørgefest over Holberg den 28. december 1754 holdt Lysholm mindetalen.

XLV.

ERKLÆRING TIL KONGEN OM PRÆSTEN GYNTHERS KLAGEMÅL

DATERET 26. FEBRUAR 1753

Underskriften egenhændig; resten skreven med en skriverhånd. I det danske rigsarkiv (Dokumenter til kancelliets oversekretærs skrivelse af ¹²/₈ 1753 nr. 78).

Her trykt efter Jul. Bidstrups udgave i Museum 1891. II, s. 186.

Fredsommelig var Holberg ikke: omtrent i hele sit liv havde han sammenstød med kolleger og naboer, med underordnede og andre, han fik at gøre med. Præsten i Havrebjerg, Jokum Gynther, var en af dem, han havde flest ærgrelser af i sin godsejertid. Hårde halse var sikkert både præsten og Holberg, hvorfor der let kunde komme rivninger mellem dem, som oftest vist på grund af ting, der ikke var så stor alarm værd.

Brev nr. XXXV viser, at »den grove Præst« havde klaget over Holberg i efteråret 1749; og af brevet her ser man, at så længe fejden mellem dem havde varet, havde præsten på alle mulige måder ærgret Holberg; der er dog næppe forefaldet noget så alvorligt, at deres mellemværende måtte afgøres ved domstolene.

Hvad Holberg havde at klage over, er tydeligt nok: præsten havde drillet ham, så godt han kunde. Men det, der kunde se alvorligst ud, bortførelsen af korn fra Holbergs bønders agre, har næppe været så slemt, som det lyder; agerran kunde sognepræsten ikke have gjort sig skyldig i uden at blive straffet; han har snarest taget sig selv ret ved at bortføre sin tiende fra nogle af »de svage mænd udj Havrebierg«.

Men pastor Gynthers klage over Holberg synes heller ikke at være særlig vel grundet. Den grausame salbe, som han affyrede mod

Holberg i sin allerunderdanigste supplik af 23. januar 1753, kunde vist godt have været sparet. Efter de uddrag af præstens klage, som Bidstrup har givet i Museum, forholdt det sig således med den bro, som striden drejede sig om. Over Tudeåen havde der ført en bro, Staklebro kaldet, som forbandt Havrebjerg med annexsognet Gudum. Men denne ældgamle bro havde i mange år ligget øde og forfalden, dog således, at »Fundamenterne endnu staaer tilsyne«. Pastor Gynther havde i lange tider set broen ligge hen som ruin; men nu havde han opdaget en gammel dom, hvorefter Brorupgårds herskab skulde »holde ermeldte Staklebro istand«. Dommen var fældet, før Holberg havde købt Brorup; men præsten fik den gravet op, og i steden for at henvende sig til Holberg skrev han til amtmanden over Kallundborg, Dragsholm, Sæbygård og Holbæk amter og bad om, at der måtte blive givet Holberg et tilhold om at bygge broen op, så at præsten »i sin Alderdom dog maatte finde Retfærdighed og undgaa den langsommelige Besværlighed, som denne Bros Brøstfældighed og Herskabets Efterladenhed har paa- byrdet ham tværtimod Lov og Dom«.

Amtmanden svarede, at efterdi baronerne selv er som amtmænd over deres baronier, kunde han ikke deri assistere, men henviste præsten til at klage til kongen. Det gjorde så pastor Gynther ved sin supplik af 23. januar 1753. Klagen blev af oversekretæren i det danske kancelli, grev J. L. Holstein, sendt til Holberg, for at han kunde udtale sig om sagen, og Holberg svarede med den her aftrykte skrivelse.

Kancelliet afgjorde sagen ved at udtale, at da »Stiftamtmand Barner paa Præstens til ham gjorde Rekvisition har forklaret, at ommeldte Bro udi Baroniet Holberg skal være beliggende, saa paa- tvivles ikke, at jo Hr. Baron efter gode Tilbud lader den sætte i brugbar Stand«.

Juridisk ret havde pastor Gynther sikkert over for Holberg; men var det underligt, om Holberg regnede præstens krav i dette til-

fælde ind mellem de andre drillerier? Præsten havde jo aldeles ikke påstået, at han selv nogen sinde i sin lange embedstid havde brugt Staklebroen og derfor nu savnede den. I det mindste i de 12—13 år, Holberg havde haft Brorup, havde broen sikkert været ufarbar, uden at præsten havde klaget derover; ellers havde Holberg nok vidst, at der var en sådan bro på hans gods.

Allerunderdanigst erklæring
paa Præsten herr Jochum Gynthers¹
klagemaal og beskyldninger.

Herr Jochum Gynther er for meget bekient, at hans beskyldninger og angivelser ikke kan eller bør anfægte mig. Jeg har stræbet udi 10 aars tid at leve udi fredelighed med ham; men da ieg en gang fik kundskab om, at han pleiede hemmeligen med adskillige vogne at bortføre korn af mine bønders agre, og ieg for 2 aar siden optog een af saadanne vogne, har han siden den tid gjort mig al fortred. Han begynte strax paa en uanstændig maade at hævne sig; først at udlade mig af den sædvanlige Kirkebøn; dernæst ved at nægte Sacramentet til den Huusmand, som af Fogden var beordret til at oppasse ham² ved høstens tid, da han dog ikke havde gjort uden at efterleve ordre og at forekomme bøndernes ruine; hvor udover han af Herr Biskop Harboe blev til rette sat ved sidste visitatz. Naar man dette veed, er let at fatte, hvi Degnen Africanus understaaer sig efter 12 aars forløb, (da i al den tid hans Formand saa velsom han selv har ladet sig nøie med den Løn, som alle andre Degne, der holde Skole, bekomme) nu at forlange dobbelt³,

og at paadigte mig saadant at have lovet ham. Han, nemlig Præsten, har ogsaa nyeligen indgivet et andet klagemaal over mig til det Kongl. Rente-Camer; hvilket som ugrundet er afviist: saa at 3 differente Beskyldninger ere indkomne udi en tid af een maaned.

Alt hvad han foregiver i denne hans grove og usømmelige beskyldning kan af alle andres vidnesbyrd beviises at være usandfærdigt, og at Godset saa vel som Kirken er udi uforligelig bedre tilstand, end det for min tid har været. Hvad den omskrevne Broe angaaer, da har han aldrig nogen tid til mig talt derom, hvilket han burde have gjort, førend han indgiver klage: thi ieg hverken veed, at det mig tilkommer at holde broen ved lige, ej heller veed ieg, hvor den ligger; og naar ieg bliver erkyndiget om, at det mig tilkommer, skal ieg ikke mangle derudi at efterkomme min pligt. Og meener ieg udi publique sager aldrig at have givet onde eksempler til andre. Gid det samme kunde siges om Hr. Gynther! Alt hvad i henseende til ham kan reprocheres mig, er, at ieg for at conserve roelighed, har stedse formanet mine bønder at have taalmodighed med ham, og ikke at poussere adskillige klagemaal, som vilde foraarsage stor forargelse. Han beskylder mig her først for at have vegret mig for Broens reparation, da han aldrig har givet mig det tilkiende; dernæst siger han, at det skeer af karrighed, da det dog er bekient, at ieg giver Godsets indkomster bort til Sorøe Academie. Min allerunderdanigste Erklæring bliver denne, at saasnart ieg bliver underretted om, at denne Broes reparation mig tilkommer, skal ieg strax bringe den istand. Jeg har fundet fornødent at berette dette om Præsten, saasom

ieg maa lave mig paa flere beskyldninger, og kan være forvisset om, at det ikke vil gaae mig bedre end mine Formænd, ja værre, i henseende til min høie alder og svagheit, som saadanne stød mindre kan taale. Jeg tilstiller Deres Kongelige Majestet allerunderdanigst, om Prousten udi Herredet, Mag. Reenberg⁴, ikke maa tilskrives, at han tilkiende giver hr. Gynther, at han lader mig paa min høie alder være udi fred, og ikke fremkommer oftere med ubeviislige beskyldninger, sær udi ting, som ham ikke vedkommer. Han skriver, at ieg lader alting forfalde til ruine; hvilket er en usandfærdig og ærerørig beskyldning; Thi ieg haver med 500 Rd^{rs} bekostning istand sat Kirken, som stod paa fald i min Formands tid, som Biskop Hersleb⁵ kan bevidne. Jeg haver ogsaa igien opretted de forfaldne Bøndergaard⁶, og foræret bønderne over 80 hæste. Dette tilstilles Deres Kongl. Majestets allernaadigste gotfindende af

Kiøbenhavn
den 26 Febr. 1753.

Deres Kongelige Majestets
allerunderdanigste Arve-Undersaat
og troeligtskyldigste tiener
L Holberg.

1. Joachim Konrad Gynther var sognepræst til Havrebjerg og Gudum fra 1717 til 8. maj 1770, da han døde 86 år gammel.
2. d. e. passe ham op.
3. jf. brev nr. XXXVI. Forordningen af 23. januar 1739 havde fastsat 6 rdl. i pengeløn for degnes skolehold, og med denne løn havde Fr. Svane Africanus's forgænger, Andr. Romsgaard, ladet sig nøje. Men i en forsamling af proprietærer i Dragsholm, Kallundborg og Sæbygårds amter, som blev holdt på Gundetved den 8. juli 1740, var det blevet vedtaget af Holberg eller hans fuldmægtig, at degnen for skolehold i Havrebjerg skulde have

som årlig løn 12 rdl., 4 tdr. rug, 4 tdr. byg, 30 læs tørv, græsning til en ko og 6 får, 2 læs hø og 3 læs halm à 32 lispund. Kort efter at Fr. Svane Africanus var bleven degn i Havrebjerg (1749), gjorde han krav på denne løn og indgav den ene klage efter den anden til Holberg, til provsten og amtmanden og endelig, som det synes, tilskyndet af præsten Gynther, til kongen (16. januar 1753), alt sammen dog uden virkning. Først mange år efter Holbergs død fik Africanus sin løn sat op. (Holberg Aarbog 1924 s. 14).

De 12 år, som Holberg taler om, maa være den tid, hvori Romsgaard og Svane havde været i embedet.

4. Magister Christian Christopher Reenberg (1687–1757) var sognepræst til Finderup og provst i Løve herred. Han havde ligget på Borchs kollegium 1710–1712, samtidig med Holberg. (Dansk biografisk Lexikon).
5. Biskop Peder Hersleb havde frasagt sig bispeembedet 1748, men døde først 1757.
6. jf. Epistel nr. 49 og brev nr. XXVIII, note 7.

XLVI.

BREV TIL DEN DANSKE SKUEPLADS'S SKUESPILLERE DATERET 17. MAJ 1753

Efter en afskrift fra d. 18. århundrede i det kgl. bibliotek i København (Ny kgl. samling 4to nr. 2020ⁿ). Originalen tabt ved Kristiansborgs brand 1794.

Tidligere trykt af Th. Overskou: Den danske Skueplads. II. (1856) s. 134.

Frederik V havde skænket den danske skuespiller-trup en grund på Kongens Nytorv, og her rejstes da et nyt komediehus, som på festlig måde blev indviet den 18. december 1748.

Forholdene blev nu i mangt og meget forskellige fra dem, som »de ved Hans Kongl. Majests. særdeele Naade privilegerede Danske Acteurs« havde haft at kæmpe med, da de i Frederik IV's dage spillede på teatret i Grønnegade. Det officielle navn på det nylig indrettede teater var »Den danske skueplads«; men allerede kort efter indvielsen kaldtes det ofte »Den kongelige danske skueplads«. En af kongen udnævnt chef fik teatret dog først i året 1750, da Københavns overpræsident blev ansat som skuepladsens overdirektør, medens tre underdirektører udpegedes af chefen. I Holbergs sidste levetid var gehejmeråd F. O. Rappe overpræsident i København og overdirektør for den danske skueplads (se især Overskou: Danske Skueplads II, s. 75. Julius Martensens udgave af komedierne I (1897), s. 177).

Hvad Holberg havde at gøre med det genoprettede danske teater, vides der ikke meget om. I sine trykte skrifter (især i Ep. 447) taler han om de stykker, der blev spillede, om sine egne komedier, både de gamle og de ny, om skuespil af andre forfattere, der blev opførte; han fortæller om den skæbne, hans komedier »have haft paa den

sildere oprettede Skueplads«, om publikums forandrede smag odsl., men meget lidt om sit eget forhold til skuepladsen og til skuespillerne. Det meste, han siger derom, er endda holdt i almindelige udtryk, som fx. at han i begyndelsen »havde haft at bestille med Skuespillenes Istandsættelse, men strax derpaa overladt *Directionen* til andre«; han har »udi de sidste Aar« påtaget sig »en slags Omsorg for den Danske Skue-Plads«, men aldrig villet paatage sig »nogen *Direction*, vel vidende, at det er vanskeligere, at holde i Ave en *Troupe af Acteurs*, end en Krigshær, som bestaaer af mange adskildte *Nationer*«.

De bedste oplysninger om Holbergs personlige forhold til teatret på Kongens Nytorv får vi ved hjælp af det her aftrykte brev. Vi ser heraf, at Holbergs »Omsorg for den danske Skue-Plads« bestod i, at han havde »lovet at igiennemsee Stykker, og at dømme om deres Capacitet, som antages til at agere«. Man tør vel også slutte, at teatret jævnlig har tyet til Holberg for at få råd om skuespillenes udførelse m. m. Vi ved, at Holberg havde overledelsen af teatret under gehejmeråd Rappes bortrejse i efteråret 1752 (Holberg Aar- bog 1922, s. 153). Af brevet her ses, at Holberg, også når over- direktøren ikke var på rejse, kunde optræde med chefmyndighed; det er ikke på overdirektørens vegne, han taler her, gehejmeråden nævnes kun i forbigående; nej, i eget navn siger Holberg til de genstridige skuespillere: I har at gøre, som jeg siger, og lystre I ikke, så bruger jeg magt! Afsked, fortabelse af gage, bøder m. m. er det, som Holberg stiller skuespillerne i udsigt, dersom de ikke retter sig efter hans bud.

De begivenheder, som fik Holberg til at skrive sit brev af 17. maj 1753 var følgende:

Man skulde ved teatret »udi en hast« have en ny actrice; den unge skuespillerinde Materna havde i april 1753 ladet sig over- tale af en af sine elskere til at »kvittere komedien og aldrig enga- gere sig mere til samme«. I hendes sted blev mad. Rosenkilde

engageret, efter at både gehejmeråd Rappe og Holberg havde fundet hende »bekvem«. Men før mad. Rosenkilde endnu havde debuteret, søgte en del af skuespillerpersonalet at lægge alle mulige sten i vejen for hendes fremtræden på scenen, ingenlunde af kunstneriske grunde, men, som de sagde, fordi hun på grund af utroskab var bleven dømt til at have sit ægteskab forbrudt. Holberg lod sig dog ikke blænde af disse »moralske« grunde; han vidste godt, at de virkelige grunde var skuespiller-nid, chikane, som den, der var ivrigst blandt actricerne, mad. Lund, før havde brugt mod andre skuespillerinder, når de gjorde lykke blandt tilskuerne. Også Rose, som kraftig støttede mad. Lunds protest mod mad. Rosenkildes ansættelse, havde vist, hvad han førte i sit skjold, da han gjorde modstand mod, at Reersløv blev ansat; men Rose skulde nødvendig tale for meget om moral, siden hans eget liv var »en Kiede af Uordentligheder«.

Holbergs brev er skrevet mindre end et år før hans død; men det gør mindst af alt indtryk af at være skrevet af »en gammel krøbling«, som han havde kaldt sig for godt to år siden (se nr. XL). Der er klang og fylde i hans røst, men det er ikke nogen skæmtefuld klang, hans ord har, ej heller klinger de som militær kommando. Han taler med alvorlig myndighed, og hans fasthed har sin grund i, at han kender sit eget værd og den autoritet, som det giver ham. Indholdet af brevet er jo dette: jeg, som har grundlagt den danske skueplads, vil ikke finde mig i, at mit værk bliver ødelagt ved nogle skuespilleres nykker. Men på ét sted i brevet er klangen anderledes; der lyder det omtrent således: jeg har ondt af mad. Rosenkilde, fordi hun er så fattig. Det er den samme tone, som Holberg talte i, da han bad ridefogden om at tage sig af degnekonen og møllerenken. Man mindes, at Holberg oprettede et enkesæde på Tersløse gård og stiftede et udstyrslegat for fattige jomfruer.

Resultatet af Holbergs brev blev, at skuespillerne lod mad. Rosenkilde få sin debut. Men det betød ingenlunde, at de havde nedlagt

våbnene. Næppe havde hun på debutaftenen den 6. juni 1753 vist sig på scenen, før nogle unge herrer af parterret begyndte en sådan pibekonzert med vægterfløjter, at det var hende umuligt »at fremføre et ord, eller lade sig høre av *Publicum*, som, naar hun havde bleven tilladt at udføre sin *Rouille*, kunde, maaskee, have blevet for- nøjet«. Tæppet måtte gå ned og et andet stykke spilles, hvori mad. Rosenkilde ikke havde nogen rolle.

Direktionen lod sig dog ikke således spille på næsen; man vidste godt, hvorledes det var gået til med demonstrationen mod mad. Rosenkilde, at det var skuespillerne, som havde »*persvaderet par terret* til at udpibe og udflygte hende av *Theatrum*«. Straffen blev, at teatret lukkedes i hele sommeren og først skulde åbnes i slutningen af september, og så længe fik skuespillerne ikke udbetalt nogen gage.

I august 1753 kom Holberg tilbage fra landet som en mand, der var mærket af sin sidste sygdom; han kunde ikke mere tage sig af mad. Rosenkildes sag eller tale donners til de danske acteurs. Måske er det af den grund, at skuespillerne fik deres straffetid forkortet lidt og fik en del af deres gage udbetalt, medens mad. Rosenkilde aldrig mere kom til at vise sig på scenen; hun fik en lille stilling ved garderoben og kaldte sig senere efter sit pigenavn, mad. Ferslew. (Overskou. II, s. 137—142).

Holbergs brev er tydelig nok ikke af én støbning. Oprindelig må det have endt med ordene om, at han ønskede, at skrivelsen skulde oplæses for truppen, og at der skulde sendes ham en kopi af den, for at den kunde forelægges kongen. Men efter at Holberg havde læst de enkelte skuespilleres udtalelser, er han bleven særlig vred over det, som Rose havde skrevet, og han har da føjet slutningen til, fra ordene: »Jeg ser ellers af nogles Betænkninger — «. Men også stykket om mad. Rosenkilde viser, at Holberg har skudt noget ind, efter at brevet var gjort færdigt i koncept. Som stykket

er nu, er det meningsløst; oprindelig må der have stået: »Aarsagen, hvi jeg har taget mig Mad. Rosenkilde an, er af puur fornødenhed. En anden Aarsag er, at eftersom jeg har forfærdiget de fleste Stykker osv.«. Hele det mellemliggende stykke om den medynk, Holberg har med mad. Rosenkilde, er rimeligvis føjet til, efter at han havde talt med hende og lært hendes personlige forhold nærmere at kende.

Saasom jeg staaer ferdig til at rejse paa Landet, og jeg merker, at nogle faa stridige¹ Personer af Troupen, som efter Sædvane pleje at giøre Bevægelser², naar en ny Acteur eller Actrice skal antages, nu opponere sig imod Mad: Rosenkilde³: saa vil jeg forestille dem, huad deraf vil flyde, helst saasom bemeldte Rosenkilde saa vel af Geheime-Raaden⁴, som af mig er approbered. Ved Maternes⁵ Bortgang behøvedes udi hast en Actrice. Hvor vanskeligt det er at faae en, som er bequem dertil, have nogle Aars forgæves Arbejde viset. Om Rosenkildes Bequemhed tvivler ingen. De maae derfor betiene sig af anden Prætext, og søge at sværte hende med den hæsligste Farve; da de dog ikke kan sige hende andet paa, end at hun har været dømt til at have forbrudt Ægteskab med hendes Mand, hvilket er skeet med mange anseelige Personer, som siden leve udi agt og Ære. Motiven er derfor gandske anden end den som foregives, og den forbigange Tid har saadant viset. Saaledes, da Mr Reersløw⁶ blev antagen, søgte Rose⁷ at opvikle⁸ de andre mod ham, ligesom Mad: Lund⁹ nu gjør mod denne Rosenkilde, og ligesom hun tilforn har giort saa vel i henseende til Jeronomij¹⁰, som den lille Bødt-

ker¹¹, hvilken sidste nu ogsaa paadigtes hæslege og ubeviislige Historier, da deres Brøde dog ikke har været andet, end at de have været approberede af Tilskuerne.

Aarsagen, hvi jeg har taget mig Mad^{me} Rosenkilde an, er af en puur fornødenhed. Jeg og andre have ogsaa haft Medynk med hende, endeel, efterdi hun uden Brøde engang blev forkastet¹², alene fordi hun førde Ordet for de andre, som siden opofrede hende, endeel ogsaa, saasom hun siden har levet udi en usel Tilstand, og fortæret de 200^{rdr}, som hun arvede, hvilket viser, at hun efter mange andres Exempel ikke har søgt at nære sig ved ublue Midler¹³. Mad^{me} Lund veed selv, hvorledes jeg tog hendes Partie, da andre taleder om hende det, som hun nu taler om Mad^{me} Rosenkilde. Hun bør ikke gjøre mod andre, uden hvad hun vil, at andre skal gjøre mod hende, og derfor ikke afmale en, der eengang er falden, som et æreløs Menneske, for hvilken Expression de kunde for Retten tiltales paa deres egen Ære. En anden Aarsag er, at eftersom jeg har forferdiget de fleeste Stykker, som spilles, og endnu har i Beredskab henved 8, som jeg enten selv, eller ved andre har ladet gjøre uden Comœdien til Bekostning, som forhen er skeet¹⁴, saa kan jeg ikke see¹⁵, at de blive ved Actionen fordervede.

Suiten af denne Opsætsighed er, at Comœdien aldrig kand komme i Stand, hvis man skal dependere af to eller tre Personers Capricer, som hverken vil have beqvemme Personer, eller som kan dømme om deres Bequemhed.

Dette beder jeg, at maae blive oplæset for trouppen, og en Copie mig derfor gives, som jeg kan frem-

legge paa højere Stæder, for at vise, hvorfore Comœdien trues med Decadence; og hvi ingen hverken vil eller kan paatage sig dens Direction.

Jeg seer ellers af nogles Betænkninger, at ingen er haardere end Roses. Intet er forargeligere end at høre en Person, hvis Levnet er en Kiede af Uordentlig^hheder, at catechisere. Alt hvad han har skrevet om Mad^{me} Rosenkilde, undtagen det, som hun selv tilstaaer, er ublue og usandfærdigt, saavel om hendes Opførsel, som Helbrede¹⁶, hvilket ansees af tvende brave Chirurgers Wederkamps og Hendrichsens¹⁷ Attester, saa at han har fortient saavel for denne hans grove Calunnie, som for anden Opførsel at remove; men denne gang kan slippe med Mulct, og Løfte om Levnets Forbedring.

Det kan ellers være mig ligemeget, om der bliver Comœdie eller ej; thi jeg kommer der kun gandske sielden. Jeg seer dog ikke gierne, at den skulde falde, efterdi jeg er første Stifter deraf, og efterdi jeg har lovet at igiennemsee Stykker, og at dømme om deres Capacitet, som antages til at agere.

Kiøbenhavn d. 17 Maj 1753.

L. Holberg.

1. d. e. genstridige, opsætsige.
2. d. e. uro, alarm.
3. Inger Cathrine Rosenkilde, født Ferslew, havde en kort tid hørt til det af organist C. A. Thielo oprettede skuespillerselskab, som 1747 optrådte på et lille teater i Læderstræde; hun havde der vist talent ved at udføre elskerinderoller. (Overskou II. s. 30).
4. Gehejmeråd, generalmajor Frederik Otto Rappe (1679—1758) var i årene 1750—1754 overpræsident i København og overdirektør for den danske skueplads.

5. Anna Cathrina Materna (1731–1757) »hedd egentlig Mattern, thi hendes – foregivne – Fader hed saaledes – – – I Gjerningen har hun nok været Datter af en vis Frue [d. e. Mechtilde Siegfriede von der Lühe]«, siger J. Kr. Høst i sit »Morgenblad« for 27. april 1819. Hun var »en ypperlig Fremstillerinde af Anstandsdamer, muntre Piger og elskværdige Coquetter« (Overskou II. s. 82). Da hun forlod teatret 1753, skrev hun et smukt afskedsbrev til Holberg (Holberg Aarboeg 1922, s. 155). Hun blev den 26. december 1753 viet til løjtnant Chr. Alb. von Passow, som kort efter deres bryllup drog til Trankebar og lod hende blive tilbage. Som fru von Passow skrev hun nogle skuespil m. m.
6. Lorentz Chr. Reersløw († 1770) havde været et virksomt medlem af »det musikalske Societet«. Trods Roses modstand blev han 1752 ansat ved den danske skueplads, hvor han bl. a. undertiden overtog Roses roller i hans forfald. (Dansk biografisk Lexikon).
7. Christopher Pauli Rose (1723–1784) var i en lang årrække teatrets første skuespiller især i elskerfaget (Leander o. lign. i Holbergs komedier); men han hørte også til de urolige hoveder, som jævnlig havde sammenstød med direktionen (Jubeludgaven af Holbergs komedier III. s. 12).
8. d. e. opvikle, lokke til at gøre opstand.
9. A(nna?) D(orothea?) Lund, født Holst († 1759) skal have været »den største Soubrette, den danske Skueplads har havt at fremvise« (Overskou II. s. 29).
10. Jomfru Hieronimi var en danserinde, som undertiden fik lov til at optræde i elskerinderoller, fx. i »Kilderejsen«.
11. Elisabeth Cathrine Amalie Bøttger, senere mad. Rose (1738–1793), var knap 14 år gammel, da hun 1752 debuterede. Det var Holberg, som havde fået øje på den purunge pige, og som fik sat igennem, at hun trods al modstand fra skuespillernes side kom til at optræde. Sin godhed for »den lille Bøttger« viste han bl. a. ved til bedste for hende at indlægge et par ny scener i »Don Ranudo«, hvori Eugenia »en halvvoxen Frøken« optræder. (Jubeludgaven af komedierne III. s. 43, Martensens udgave af komedierne I. s. 129).
12. Mad. Rosenkilde »havde faaet Afsked fordi hun engang, formodenlig medens Thielo endnu førte Regimentet, vel heftigt havde talt Acteureernes Sag og var bleven ladet i Stikken af de Andre«. (Overskou II. s. 66).
13. Holberg siger utvivlsomt til teatrets unge forgudede primadonna, jomfru Caroline Amalie Thielo (1735–1754), som i høj grad forstod at udnytte sine elskovsforhold til den russiske minister m. fl. Da Holberg havde om-

talt hendes løbsagtighed, lod hun ham stævne for ærefornærmelse; det er måske derfor, Holberg vogter sig for at nævne hendes navn. (Overskou II. s. 137, Jubeludgaven af komedierne III. s. 35 jf. Holberg Aarbog 1921, s. 288).

14. nemlig, da Holberg skænkede sine første komedier til aktørerne i Grønne-gade.
15. d. e. jeg kan ikke finde mig i at se (jf. »Du skal brænde mig op mine poli-tiske Bøger; thi jeg kand icke see det for mine Øjen meer, som har bragt mig i slige Griller«. Polit. Kandestøber).
16. havde Rose beskyldt hende for at være frugtsommelig eller for at lide af en kønssygdom?
17. om Gabriel Wedderkamp og Joh. Hinrichsen, se Fr. Wulff: Barbervæsenet i Danmark (1906).

PERSONNAVNE

- Abrahams, N. C. L. 113.
 Absalon 147.
 Africanus, Frederik Svane 155.
 157. 187. 189. 190.
 Amundsen, Leiv 6.
 Anchersen, Hans Peder 102. 105.
 125.
 Andersen, H. C. 24.
 Andersen, Jacob 23.
 Andersen, Vilh. 19. 27.
 Arckenholz, J. 10. 26.
 Baggesen, Jens 11.
 Balslev, B. 184.
 Balslev, Hans 183. 184.
 Barner, J. H. J. 186.
 Bartholin, Hans 41. 42. 45.
 Bartsker, Johan Clemensen 102.
 104.
 Bayle, P. 39.
 Bentzon, Frederikke Luise 109.
 Bentzon, Johan Severin 27. 90. 91.
 93. 95. 96. 99—112.
 Benzon, Jacob 72. 73.
 Bering, Vitus 88. 89.
 Berling, E. H. 4.
 Bidstrup, Jul. 96. 121. 122. 179. 182.
 185. 186.
- Bierre, Frederik 19. 130—135. 152
 —160. 176. 177.
 Bierre, Johannes 132.
 Bing, Just 28.
 Birket Smith, S. 81.
 Bockenhoffer, Hans Philip 40—42.
 Bockenhoffer, Johan Philip 41. 42.
 Boeck, Thorv. 50. 55. 82.
 Borelius, Hilma 11.
 Bossuet, J. B. 86. 88.
 Botten Hansen, P. 12. 50. 55. 56.
 63. 65. 74. 76. 78. 82.
 Boye, A. E. 10. 26.
 Brandes, Georg 25.
 Brix, Chr. 5.
 Bruun, Chr. 10. 12. 15. 28. 40. 84.
 113. 116. 151. 152. 156. 169. 174.
 Bruun, Elsebed 113—115.
 Bruun, Urban 113—115. 120.
 Bræmer 132.
 Buchanan 25.
 Bull, Francis 4. 84.
 Burman, P. 10. 24.
 Bülow, Fred. Lor. 136. 140.
 Bølling, J. A. 152.
 Bøttger, Elisabeth Cathrine Ama-
 lie 195—196. 198.

- Calderon 79.
 Camden 25.
 Christensøn, Johannes 113—115.
 Clausen, Peter 44.
 Daae, L. 51. 61.
 Dahl, J. F. 76.
 Dahlerup, Verner 7. 10. 13.
 Dam, Arent 19. 152. 153.
 Deichmann, Carl 26.
 Ehrencron-Müller, H. 16.
 Erlandsen, A. 23.
 Ernst Frederik Carl af Sachsen-
 Hildburghausen 156.
 Erslev, Anna 4.
 Fabricius, F. 10.
 Falsen, C. M. de 110.
 Falster, Chr. 42.
 Faye, Andr. 63.
 Faye, Sara 63.
 Ferslew, Inger Cathrine se Rosen-
 kilde, I. C.
 Foss, Niels 33.
 Frauen, Chr. Valentin 66.
 Frauen, Marcus Haggæus 66. 67.
 Frederik IV 15. 35. 47. 73.
 Frederik V 18. 30. 122. 191.
 Fridericia, J. A. 89.
 Gersdorf, N. 110.
 Giæssing 132, jvf. Jessen.
 Glahn, Alfr. 3. 4. 116. 117. 125.
 127. 145. 147. 162. 166. 182.
 Glückstadt, Valdemar 59.
 Gram, Hans 7. 13. 16—18. 25. 26.
 28. 29. 34. 35. 38—42. 81. 84—
 88. 90. 109. 151. 156. 168. 179.
 Grotius, Hugo 46.
 Gynther, Joachim Konrad 24. 153.
 185—190.
 Hagen, Aage Rasmussen 13. 17.
 18. 23. 50—84.
 Hagen, Chr. Rasmussen 81.
 Hagen, Joh. Chr. 81.
 Hammer, Hans Morten 23.
 Hansen, Chr. 102.
 Hansen, P. 10.
 Hansen, Thomas 115.
 Harboe, Ludvig 187.
 Hendrichsen, Joh. 197. 199.
 Hersleb, Peder 93—95. 142—144.
 189. 190.
 Hieronimi 195. 198.
 Hinrichsen, Joh. 197. 199.
 Hjelholt, Holger 90. 91. 93. 136.
 138. 140. 142. 155.
 Hofman, Hans de 116.
 Hojer, Andreas 6. 16. 18. 24—26.
 35. 46. 47. 84. 87. 165.
 Holberg, Sophie 129.
 Hollensberg 153.
 Holm, Peder 24. 169—174.
 Holstein, Joh. Ludv. 18. 116—124.
 163. 166—168. 175. 179—183. 186.
 Horrebow, Peder 39. 41. 45.
 Huitfeldt, A. 25.
 Hübner, Johann 88.
 Hübner, Martin 124.
 Høpffner, J. J. 7. 78.
 Høst, Jens Kragh 130. 134. 135.
 155. 157. 159. 160. 176. 198.
 Høyberg, Wille 4. 26. 125.
 Ibsen, Henrik 17. 20.
 Jessen 133. 159—161.
 Jæger, H. 82.
 Jørgensen, Søren 133. 153. 157. 160.
 Kaas, Henrik Bielke 139.
 Kall, Abr. 174.

Kall Rasmussen, M. N. C. 33.
Kierkegaard, Søren 24.
Kolsrud, Sig. 13.
Kristensen, H. P. 156.
Kristian VI 15.
Kruse, Johan 42.
Lampe, J. F. 67.
Lange, Chr. 67.
Larsen, Hans 176—178.
Larsen, O. J. 63.
Lassen, Anna 71.
Lassen, E. 71. 78. 81.
Lassen, Hartvig 74.
Lassen, Nic. Chr. 71. 78. 81.
Lem, Abel 54.
Lem, Karen 54.
Lem, Peder 37.
Lengnick, J. C. L. 154.
Lindgaard, Rasmus 53. 54. 56.
Lopez de Vega 79.
Lorenzen, C. H. 99. 106. 108.
Lorenzen, Poul 145. 162.
Louise, Prinsesse 156.
Lund, Anna Dorothea 193. 195. 198.
Lühe, Mechtilde Siegfriede von
der 198.
Lysholm, Christopher 182—184.
Magnusson, Arne 84.
Martens 132. 133. 159—161.
Martensen, Jul. 6. 25. 64. 81. 191. 198.
Materna, Anna Cathrina 192. 195.
198.
Matzen, H. 33. 169. 172. 175.
Melvil 25.
Moe, Bernt 50.
Molière 41. 79.
Moltke, Adam Gottlob 128. 129.
179.

Munch, Johan Henrich 66.
Müller, Th. A. 4. 12. 15. 20. 28.
29.
Neeindam, Nicolai 4.
Nielsen, Axel 18.
Nielsen, Christen 19. 132.
Nielsen, Christen (Ludvig Hol-
bergs Fader) 51.
Nielsen, Holger 104.
Nielsen, Jens 109. 110.
Nordahl-Olsen, Joh. 17. 59. 68.
Nordenflycht, Hedvig Charlotta
11.
Nystrøm, Eiler 15. 41. 64.
Oehlenschläger, A. 52.
Olsen, Fr. 42.
Olsvig, Viljam 38.
Overskou, Th. 12. 191. 194. 197—
199.
Paasche, Joachim Barner 142—144.
Passow, Anna Cathrina se Mater-
na, A. C.
Passow, Chr. Alb. von 198.
Paulli, J. R. 10. 24.
Paulli, R. 113.
Petersen, Carl S. 4. 13. 21. 37. 52.
56. 57. 76. 118. 177.
Petersen, Lorentz 100. 102. 104.
Petersen, N. M. 122.
Philipsen, C. J. A. 37.
Phønixberg, P. J. 10. 23.
Place, Edvard de 153. 154.
Pufendorff, Samuel 25. 46. 86. 88.
Raben, M. 96. 97.
Rahbek, Kamma 11. 25.
Rampe, Fr. Chrf. 134. 135.
Ramshardt, Peter 16. 72. 73.
Ramus, J. F. 172. 173.

- Rantzau, Chr. 41. 42. 109.
 Rapin 25.
 Rappe, F. O. 191—193. 195. 197.
 Rasmussen, M. N. C. Kall 33.
 Reenberg, Christian Christopher 189. 190.
 Reersløw, Lorentz Chr. 193. 195. 198.
 Regnard 41.
 Reitzer, Chr. 39—41.
 Reuss, Henrik 18. 116—122. 124. 125. 145—147. 162—168. 179. 180. 182. 183.
 Rode, Gotfred 25.
 Rohweder, Adam Otto 136. 138—141.
 Romsgaard, Andreas 153. 155—157. 189. 190.
 Rose, Christopher Pauli 193—195. 197—199.
 Rose, Elisabeth Cathrine Amalie se Böttger, E. C. A.
 Rosenkilde, Inger Cathrine 27. 192—199.
 Rosenkrantz, Erik 38.
 Rosenkrantz, Holger 38.
 Rosenkrantz, Iver 38. 43. 44.
 Rostgaard, Fr. 15.
 Sachs, Hans 79.
 Scheibe, J. A. 15.
 Scheidt, Chr. Ludv. 163—165. 179.
 Schlegel, Joh. Elias 122. 123. 162. 167. 179. 180. 182.
 Schnabel, Poul 138—141.
 Schwach, C. N. 63.
 Seckman, Balthasar 41.
 Seckman, Diderik 39—41.
 Sehested, Chr. 15. 16. 43—47.
 Seip, A. L. 162—167. 179.
 Shakespeare 79.
 Skavlan, O. 25.
 Skeel, Berte 109.
 Smith, Peder Larsen 57. 58.
 Smith, S. Birket 81.
 Sneedorff, J. S. 124. 166—168. 179—182.
 Spener, von 123. 124.
 Staggemeier, Peter 136.
 Stampe, Henrik 174. 175.
 Steen, Elsebed 113—115.
 Stolpe, P. M. 42.
 Stub, Ambrosius 42.
 Stub, Christian 25.
 Suhm, P. F. 10. 11.
 Svane, Frederik (Africanus) 155. 157. 187. 189. 190.
 Syllow, Hans 130.
 Søren 156. 157.
 Thielo, C. A. 197. 198.
 Thielo, Caroline Amalie 198. 199.
 Thomasius, C. 46.
 Thura, Alb. 34.
 Tostrup, Christian 94. 95. 129.
 Tostrup, Frederika Lovisa 66.
 Tostrup, Hans Ulrik 126. 128. 129.
 Tostrup, Nicolai Jakobsen 129.
 Tostrup, Sophie 129.
 Ursin, Antonette 11.
 Wad, G. L. 15. 43.
 Wadskiær, Chr. Fr. 124. 182.
 Wandal, Joh. Fred. 40.
 Warburg, Karl 24. 79.
 Wedderkamp, Gabriel 197. 199.
 Wentin, Caspar Chr. 104. 111.
 Werlauff, E. C. 11. 25—27.
 Wielandt, Jochum 23. 52. 81.

Wimmorble 135, jvf. Winderslef.
Winderslef, Lars 19. 23. 131—135.
140. 141. 152. 153. 159. 161.
Vinding, Anders 36. 37.
Vinding, Poul 33. 36. 37.

Wohnsen 93. 143. 144.
Worm, Christen 40. 41.
Voss, Fr. Gerh. 81.
Wulff, Fr. 199.
Æreboe, Rasmus 106. 107. 110. 112.

STEDNAVNE

Aachen 34.
Aarslev 96. 147. 150. 177.
Amsterdam 40.
Bergen 35—37. 72. 128.
Blæsinge 90. 91. 94. 100. 152. 153.
Bromme 134.
Brorup 90. 91. 94. 99. 100. 106. 107.
119. 120. 126. 131—133. 135. 141
—143. 147. 152. 157. 159. 186.
Christiania 70. 72. 77. 79. 83.
Danzig 56.
Emdrup 144.
Eskildstrup 127. 129.
Göttingen 163.
Hamburg 41.
Havrebjerg 90. 91. 93—95. 100. 108.
111. 142—144. 147. 152. 153. 155.
156. 177. 185. 186. 189. 190.
Helsingør 56.
Holberg, Baroniet 116—119. 125.
145—150. 157. 160. 177. 179.
Holbæk 156.
Jernebjerg 99. 100.
Kallundborg 97. 156.
Kjeldstrup 114.
Kjøbenhavn *passim*.

Ledreborg 181.
Leipzig 79.
Næsby 114.
Orebo 90. 126. 127. 129. 148.
Rom 48. 49.
Skafteløvgaard 134.
Skellebjerg 156. 158.
Slagelse 94. 139.
Sorø 116—118. 121. 122. 125—127.
145—147. 157. 162. 163. 166. 167.
179—183. 188.
Staklebro 186. 187.
Stillinge 113. 114. 119. 120. 126.
148. 153. 157. 160.
Stockholm 80.
Søgaard 136. 138. 140.
Tersløse 113. 119. 120. 126. 128.
132—135. 148. 150. 157. 160. 177.
193.
Tjørntved 127. 129.
Trondhjem 53. 54. 56. 58. 60. 62.
64. 70. 72. 74. 75. 77. 80. 82. 83.
Vandløse 127. 129.
Vedde 127. 129.
Ødemark 114.
Øster-Stillinge 114.